

Een literatuuronderzoek naar de effectiviteit van de reclassering

Een literatuuronderzoek naar de effectiviteit van de reclassering

Onderzoek verricht ten behoeve van de Adviescommissie

Onderzoeksprogrammering Reclassering

R. Poort

K. Eppink

Exemplaren van dit rapport kunnen worden besteld bij het distributiecentrum van Boom Juridische uitgevers:

Boom distributiecentrum te Meppel

Tel. 0522-23 75 55

Fax 0522-25 38 64

E-mail bdc@boomdistributiecentrum.nl

Voor ambtenaren van het ministerie van Justitie is een beperkt aantal gratis exemplaren beschikbaar.

Deze kunnen worden besteld bij:

Bibliotheek WODC

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Deze gratis levering geldt echter slechts zolang de voorraad strekt.

De integrale tekst van dit rapport is gratis te downloaden van www.wodc.nl.

Op www.wodc.nl is ook nadere informatie te vinden over andere WODC-publicaties.

© 2009 Adviescommissie Onderzoeksprogrammering Reclassering

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-8974-130-1

NUR 824

Voorwoord

Het onderzoeksrapport dat voor u ligt geeft een uitgebreid overzicht van (nationaal en internationaal) literatuuronderzoek naar de effectiviteit, doelmatigheid en kwaliteit van de reclasseringswerkzaamheden. De auteurs, de heer drs. R. Poort en mevrouw drs. K. Eppink, hebben dit onderzoek verricht in opdracht van de Adviescommissie Onderzoeksprogrammering Reclassering.

Deze commissie is door het ministerie van Justitie gevraagd een advies uit te brengen over een meerjaren onderzoeksprogrammering op het terrein van de reclassering. De achterliggende gedachte hiervan is dat het kabinet zich tot doel heeft gesteld de maatschappelijke overlast die veroorzaakt wordt door criminaliteit aan te pakken, onder meer door de recidive van volwassen ex-gedetineerden te laten dalen. Om deze doelstelling te bereiken is wetenschappelijke kennis over een effectieve sanctietoepassing en een beter functionerende strafrechtsketen wezenlijk.

De reclassering maakt een belangrijk onderdeel uit van de strafrechtsketen. Binnen de strafrechtspleging heeft de reclassering een taak bij de voorlichting en advisering over de invulling van justitiële trajecten, oefent zij toezicht uit bij de naleving van voorwaarden, voert zij gedragsinterventies uit bij justitiabelen en houdt zij zich bezig met de tenuitvoerlegging van taakstraffen. Uit de aard van haar unieke positie tussen de bestraffende overheid en de persoon van de justitiabele kan zij een substantiële bijdrage leveren aan het terugdringen van de recidive.

De bevindingen van het onderzoeksrapport vormen grotendeels de basis voor het uiteindelijk geformuleerde advies van de commissie. Het literatuuronderzoek had niet alleen tot doel de empirische validiteit te toetsen van veronderstellingen die aan reclasseringsoptreden ten grondslag liggen, maar maakt ook duidelijk welke kennislacunes het meest dringend zijn en waar verder onderzoek van belang is. De commissie heeft op deze manier een bijdrage willen leveren voor een effectieve, efficiënte en kwalitatief optimale reclasseringsinzet. Inzicht in effectiviteit is van groot belang voor zowel de direct betrokkenen, zoals reclasseringsmedewerkers en -cliënten, als ook de reclasseringsorganisaties zelf.

Prof. dr. F.L. Leeuw
Voorzitter Adviescommissie

Inhoud

Samenvatting	11
Aan- en inleiding	19
1 Doel, opzet en werkwijze	21
1.1 Doel van dit rapport	21
1.2 Uitwerking van de opdracht: terminologie	21
1.2.1 Effectiviteit	21
1.2.2 Doelmatigheid	22
1.2.3 De huidige reclasseringsbemoedienis	22
1.2.4 Kwaliteit	23
1.3 Opzet van het onderzoek	23
1.3.1 Inventarisatie van onderwerpen: reconstructie programmatheorieën	24
1.3.2 Van veronderstellingen naar vragen	25
1.3.3 Literatuuronderzoek	25
1.3.4 Conclusies	25
1.3.5 Onderzoeksprogramma	25
1.3.6 Kanttekeningen	26
1.4 Uitgangspunten voor het onderzoek	26
1.5 Werkwijze van de commissie en leeswijzer	28
2 Het beleid van de reclassering	29
2.1 Inleiding	29
2.2 De drie reclasseringsorganisaties	29
2.3 Bronnen voor de reconstructie	30
2.3.1 Openbare documenten	30
2.3.2 Semi-openbare documenten	30
2.3.3 Niet openbare documenten	31
2.4 Recente geschiedenis van de reclassering	31
2.4.1 Veranderingen in de bedrijfsvoering	31
2.4.2 Veranderingen in beleid: de rol van drang en dwang	33
2.4.3 Veranderingen in plaats en functie	34
2.4.4 Verandering in de organisatie	35
2.5 Doelen, activiteiten en visie van de reclassering	36
2.5.1 Doelen	36
2.5.2 Activiteiten	37
2.5.3 Visie	38
2.5.4 'What Works' en 'Terugdringen Recidive'	39
2.6 Recapitulatie: uitgangspunten voor de reclassering	42
3 Diagnose & advies	43
3.1 Inleiding	43
3.2 Veronderstellingen	43
3.3 Risicotaxatie	44

3.3.1	Klinisch oordeel	44
3.3.2	Actuariële risicotaxaties	44
3.3.3	Gestructureerd professioneel oordeel	45
3.4	De RiSc	45
3.5	Criminogene factoren, recidivekans en letselgevaar	47
3.6	Zijn er altijd interventies nodig?	49
3.7	Responsiviteit	51
3.8	Advisering	53
3.9	Conclusies	55
4	Gedragsinterventies	57
4.1	Inleiding	57
4.2	Veronderstellingen	57
4.3	De onderzoeksvragen	58
4.4	Geschiedenis van gedragstrainingen	58
4.4.1	Criminologie en psychologie	58
4.4.2	Niets werkt	59
4.4.3	Herleving van gedragsinterventies	60
4.5	Effectieve gedragsinterventies	60
4.5.1	Effectiviteit	60
4.5.2	Werkzame factoren	62
4.6	Implementatie en integriteit	63
4.6.1	Implementatie	63
4.6.2	Integriteit	66
4.7	Kanttekeningen	67
4.7.1	Methodologie	67
4.7.2	Besmetting in groepsinterventies	67
4.7.3	Kritiek op 'What Works'	68
4.7.4	Alternatieven?	69
4.8	Conclusies	71
5	Toezicht	73
5.1	Inleiding	73
5.2	Veronderstellingen	74
5.3	Controle	75
5.3.1	Recidive	75
5.3.2	Risicobeheersing	77
5.4	Begeleiding	79
5.4.1	Inleiding	79
5.4.2	Onderzoek naar begeleiding	80
5.4.3	Onderdelen en aspecten van begeleiding	82
5.5	Conclusies	88

6	Sancties	91
6.1	Inleiding	91
6.2	Veronderstellingen	91
6.3	Recidivevermindering en preventieve effecten	92
6.4	Begeleiding	93
6.5	Detentieschade?	95
6.6	Responsiviteit	95
6.7	Conclusies	96
7	Motivatie en dwang	97
7.1	Inleiding	97
7.2	Theorieën over motivatie	97
7.2.1	Fysiologische en (neuro)biologische theorieën	98
7.2.2	Psychodynamische theorieën	98
7.2.3	Cognitieve theorieën	99
7.2.4	Theorieën humanistische psychologie	99
7.2.5	Behaviorisme	100
7.3	Theorieën over criminele motivatie	100
7.3.1	Differentiële associatietheorie	100
7.3.2	Sociale leertheorie	101
7.3.3	Bindingstheorie/sociale controle theorie	101
7.3.4	Zelfcontroletheorie	101
7.4	Kan externe motivatie veranderd worden in interne motivatie?	102
7.4.1	Werken in een gedwongen kader	103
7.4.2	Experiëntiële interpersoonlijke therapie	104
7.5	Kan de motivatie voor gedragsverandering vergroot worden, en zo ja, hoe?	105
7.5.1	Beloningen	105
7.5.2	Competentie	107
7.5.3	Transtheoretisch model of stages of change model	107
7.5.4	Motivational interviewing	109
7.6	Dwang	110
7.7	Conclusies	114
8	Overige onderzoeksdomeinen	117
8.1	De professionals en organisatie van de reclassering	117
8.2	De omgeving van de reclassering: ketenpartners	120
8.3	De doelgroep van de reclassering	121
8.3.1	Eigenschappen van justitiabelen en responsiviteit	121
8.3.2	Verantwoordelijkheid	123
8.3.3	Diversiteit	125
8.4	Conclusies	127

Literatuur	129
Bijlage 1 Onderzoeksmethoden en -procedure	147
Bijlage 2 Samenstelling en vergaderingen van de commissie	149
Bijlage 3 Onderzoeksvragen	151

Samenvatting

In het najaar van 2002 hebben de Ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken gezamenlijk, namens het tweede kabinet-Balkenende, de nota 'Naar een veiliger samenleving' aan de Tweede Kamer aangeboden. Het huidige kabinet geeft met de nota 'Veiligheid begint bij voorkomen' een vervolg aan het ingezette beleid.

In de nota 'Naar een veiliger samenleving' is aangekondigd dat de positie van de reclassering voorwerp van onderzoek zou worden. Het moest daarbij niet alleen gaan over de bijdrage van de reclassering aan een efficiëntere en effectievere sanctietoepassing, maar ook over de efficiëntie en effectiviteit van de reclassering zelf.

Om deze reden heeft het ministerie van Justitie in 2006 de Adviescommissie Onderzoeksprogrammering Reclassering ingesteld, met de opdracht om 'een overzicht te maken van de resultaten van reeds bestaande wetenschappelijke studies over de effectiviteit, kwaliteit en doelmatigheid van reclasseringsoptreden (...) en een beoordeling over de kwaliteit en de bruikbaarheid ervan voor beleidsontwikkeling op het terrein van de reclassering' (Ministerie van Justitie, 2006). Op grond van dit overzicht moet een onderzoeksprogramma worden ontwikkeld dat voorziet in een agenda van wetenschappelijk onderzoek naar de reclassering voor de komende jaren. Het uiteindelijke doel hiervan is om waar nodig en/of mogelijk de effectiviteit van de reclassering in het algemeen en onderdelen ervan in het bijzonder te vergroten, opdat een effectieve sanctietoepassing en een goed functionerende strafrechtsketen ontstaan.

Over dit rapport

In dit rapport wordt wetenschappelijk materiaal aangedragen dat kan dienen voor onderbouwing van een onderzoeksprogramma voor de reclassering.

De basis hiervoor is een reconstructie van de onderliggende programma-theorieën die door de reclasseringsorganisaties voor hun activiteiten worden gebruikt. Dit betekent dat de commissie uit de formele documenten van de reclassering veronderstellingen heeft gedestilleerd die expliciet of impliciet als grondslag voor de visie, het beleid en het werk van de reclassering dienen. Vervolgens heeft de commissie door twee onderzoekers een literatuuronderzoek laten doen naar de wetenschappelijke ondersteuning voor deze theorieën en veronderstellingen. Dat is gebeurd aan de hand van een groot aantal onderzoeksvragen over de programma-theorieën en veronderstellingen. In dit rapport wordt ofwel antwoord gegeven op deze vragen, ofwel uitgelegd waarom de vragen niet of slechts gedeeltelijk beantwoord kunnen worden.

De belangrijkste vragen waren: werkt het? En: voor wie werkt het onder welke omstandigheden? Het literatuuronderzoek ging dus niet alleen over de effectiviteit van een bepaald instrument of interventie, maar ook over de validiteit van de onderliggende theorie over die effectiviteit.

Het onderwerp van dit literatuuronderzoek naar het werk en de werkzaamheid van de reclassering was dus de verhouding van de proximale doelen van reclasseringsinterventies (de programmadoelen) tot het uiteindelijke distale doel van de reclassering (recidivevermindering). Een reclasseringsactiviteit, bijvoorbeeld een gedragstraining, heeft een effect op de kortere termijn, gedragsverandering van de deelnemer, en een effect op de langere termijn, recidivevermindering. Een van de belangrijke onderzoeksvragen is wat het eerste effect voor een gevolg heeft voor het tweede; als iemands gedrag in een bepaalde richting veranderd wordt, zal hij daarvoor dan stoppen met criminaliteit?

Onderwerpen

De reconstructie van programmatheorieën was in eerste instantie gericht op de vier productgroepen van de reclassering: diagnose en advies; toezicht; gedragsinterventies; en sancties. Maar tijdens deze reconstructie kwamen ook meer algemene vragen boven water, bijvoorbeeld over de interne en externe factoren die het werk van de reclassering kunnen beïnvloeden. Wij hebben ook enkele van deze onderzoeksvragen proberen te beantwoorden.

Voorafgaand aan de behandeling van de onderzoeksvragen geven wij eerst uitleg over het beleid, de doelen en activiteiten van de reclassering, en beschrijven wij in het kort de recente geschiedenis van de Nederlandse reclassering.

Doelen, activiteiten en visie van de reclassering

Er zijn in Nederland drie reclasseringsorganisaties: Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering, en Reclassering Nederland. Hoewel de drie reclasseringsorganisaties ieder voor zich andere accenten leggen in hun missies en visies, streven zij alle drie toch wel hetzelfde doel na: een veiliger maatschappij. Het is vooral de weg náar dat doel die voor onderlinge verschillen zorgt.

Reclassering Nederland spreekt vooral over vermindering van recidive. Dat is ook wat de andere reclasseringsorganisaties nastreven, maar zij noemen recidivevermindering niet met zoveel woorden. De Stichting Verslavingsreclassering GGZ spreekt over 'beperken van de individuele en maatschappelijke schade veroorzaakt door delicten' (Stichting Verslavingsreclassering GGZ, 2005), en Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering noemt als zijn doel 'de cliënt weer op weg helpen naar een plaats binnen de samenleving' (Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering, 2008). De activiteiten van de reclassering zijn:

- diagnose van en advies over justitiabelen en verdachten aan justitiële beslissers;
- ontwikkeling en uitvoering van gedragsinterventies;
- uitvoering van extramurale sanctiemodaliteiten, zoals toezicht;
- uitvoering van sancties (taakstraffen).

De achterliggende visie voor deze doelen en activiteiten is dat de reclassering een maatschappelijke organisatie is met een maatschappelijke opdracht. Justitiabelen en verdachten, met hun problemen, gedrag en risico's, zijn daarbij het vertrekpunt voor het werk van de reclassering. De reclassering gaat ervan uit dat de meeste justitiabelen zelf verantwoordelijkheid kunnen dragen voor hun gedrag en dat zij kunnen leren dit gedrag te veranderen. Een uitzondering hierop vormen justitiabelen met psychische en psychiatrische stoornissen. Justitiabelen worden door de reclassering geholpen om hun verantwoordelijkheid te dragen; de reclassering begeleidt hen bij de veranderingen die ervoor nodig zijn, en ziet erop toe dat zij daarvoor doen wat ze moeten doen. Dat geldt ook voor de justitiabelen die dat niet willen; De reclassering gaat ervan uit dat motivatie veranderbaar is, zelfs onder dwang en drang. Daarnaast doet de reclassering, onder andere omdat gedragsverandering niet in alle gevallen volledig haalbaar is, aan risicomangement om ervoor te zorgen dat het risico dat iemand recidiveert en/of schade toebrengt, laag gehouden wordt, waardoor zijn deelname aan de maatschappij verantwoord is.

Recente geschiedenis van de reclassering

In de afgelopen tien jaren is er bij de reclassering veel veranderd, op allerlei gebied. Enkele belangrijke veranderingen vloeiden voort uit de manier waarop het ministerie van Justitie zijn besturingsrelatie met de reclassering vormgaf. Een invloedrijke factor hierin was de subsidiëring door het ministerie en de financiële verantwoording door de reclassering. Het hiervoor ontworpen systeem van outputsturing heeft zeker het karakter van de reclassering in de eerste jaren van deze eeuw getekend.

Ook de parallel hieraan lopende automatisering van het werkproces drukte een belangrijk stempel op de reclassering. En beide ontwikkelingen samen bepaalden zowel intern als extern grotendeels het beeld van de reclassering. Ten gevolge van de gelijktijdige automatisering en de outputsturing traden zo'n beetje alle negatieve neveneffecten die bij dergelijke ontwikkelingen kunnen optreden, op.

Gelijktijdig met bovenstaande ontwikkeling is het werk van de reclassering ook door andere ontwikkelingen van karakter veranderd. De belangrijkste daarvan is de steeds grotere nadruk op wetenschappelijke onderbouwing van het reclasseringswerk. Deze vooral Angelsaksische ontwikkeling kwam rond de eeuwwisseling onder de naam 'What Works' overgewaaid naar Nederland en leidde hier tot het door het ministerie van Justitie geïnitieerde beleidsprogramma 'Terugdringen Recidive', dat in oktober 2002 van start ging.

'Terugdringen Recidive' vormt inmiddels de belangrijkste leidraad voor het werk van de reclassering. Het betekent dat de reclassering ernaar streeft om alleen die middelen in te zetten en alleen die activiteiten uit te voeren waarvan is vastgesteld dat zij werken. Deze wetenschappelijke benadering van het reclasseringswerk is ook een rode draad in dit rapport.

Een in het oog springende ontwikkeling is daarnaast de opkomst van het zogenoemde gedwongen kader. De reclassering veranderde in de afgelopen jaren stukje bij beetje van een hulpverleningsorganisatie in een 'strafrechtelijke organisatie'. Was het tot halverwege de jaren negentig nog mogelijk dat zij op eigen initiatief of op verzoek van een justitiabele of verdachte of zijn advocaat werkte, tien jaar later kon dat niet meer. Nu werkt de reclassering nog alleen in opdracht van de rechterlijke macht en het gevangeniswezen. Wat betekent dat de reclassering altijd werkt met en voor mensen die door de genoemde opdrachtgevers verplicht zijn om zich te houden aan de aanwijzingen van de reclassering. Dwang en drang zijn in de loop der jaren zodoende onvermijdelijke begrippen geworden. Tegelijkertijd, en wellicht hierdoor, is de reclassering meer en meer een gelijkwaardige partner van de andere organisaties in de strafrechtsketen geworden. Zij is weliswaar een onafhankelijke organisatie gebleven die activiteiten uitvoert voor justitiële opdrachtgevers, maar zij is tegelijkertijd een organisatie geworden die haar werkzaamheden ook beschouwt en uitvoert vanuit het perspectief van haar rol in de strafrechtsketen.

Diagnose

Uit het literatuuronderzoek blijkt voldoende dat met risicotaxatie-instrumenten recidive beter voorspeld kan worden dan door klinische beoordeling. Wat niet betekent dat een professioneel oordeel geen waarde heeft. Maar zonder structurering en wetenschappelijke (statistische) onderbouwing levert het weinig goede voorspellingen op.

Met een combinatie van risicotaxatie en professioneel oordeel, zoals toegepast in de RISC, kunnen overwegend goede voorspellingen worden gedaan. Een eerste onderzoek door het WODC naar de psychometrische kwaliteiten van de RISC had gunstige resultaten. Er is echter weinig onderzoek bekend naar de inschatting van (letsel)gevaar. Er zijn bij de reclassering echter wel ontwikkelingen op dit gebied.

Het begrip responsiviteit is belangrijk, maar grotendeels nog onbekend. Er is weinig kennis over de elementen waaruit responsiviteit bestaat, hun relatieve zwaarte en onderlinge verhoudingen. De betekenis van responsiviteit voor een diagnose en indicatiestelling is nog te diffuus.

Er is nauwelijks onderzoek gedaan naar de adviezen die de reclassering op basis van haar diagnose en indicatiestelling schrijft voor haar opdrachtgevers. Noch over de korte termijn effecten van de adviezen (op bijvoorbeeld de rechtspraak), noch over de langere termijn effecten (bijvoorbeeld op de recidive).

Een van de principes van 'What Works' en dus van 'Terugdringen Recidive' is het risicoprincipe. Onderzoek daarnaar heeft tot nu toe geen argumenten opgeleverd om dit principe te betwijfelen. Maar de precieze werking ervan, meer bepaald de toepassing ervan voor andere activiteiten van de reclassering dan de diagnose, is niet altijd en in alle gevallen duidelijk.

Gedraginterventies

Uit onderzoek is inmiddels voldoende gebleken dat interventies, als ze zijn ontworpen en worden uitgevoerd volgens bepaalde principes, effectief kunnen zijn om recidive te verminderen. Over de onderlinge beïnvloeding van deelnemers aan groepsinterventies, de zogenoemde besmetting, bestaat echter nog veel onduidelijkheid.

Gedraginterventies zijn, als éniġ middel, niet voldoende om iemands criminaliteit te stoppen. Veel wetenschappers bepleiten dat het ‘What Works’-gedachtegoed zou moeten worden uitgebreid of aangevuld met (elementen van) levensloop- en desistancetheorieën (theorieën over het stoppen met of afzien van crimineel gedrag). Daar is inmiddels, ook in Nederland, aardig wat onderzoek naar gedaan. Andere onderzoekers bepleiten, zonder de verworvenheden van ‘What Works’ in de wind te slaan, een herwaardering van de kennis en kunde die in het verleden door de reclassering gebruikt werden.

Uit veel onderzoek blijkt dat implementatie de achilleshiel van ‘What Works’ is, in het bijzonder van gedraginterventies. Een gedraginterventie kan nog zo effectief zijn, maar als deze niet op een goede manier wordt geïmplementeerd, is alle wetenschappelijke voorbereiding voor niets geweest. In het kielzog van een goede implementatie komt kwaliteitszorg. Indien een gedraginterventie volgens de regelen der kunst is geïmplementeerd, is het zaak om de kwaliteit die als standaard is neergezet ook te behouden. Integriteit van uitvoering is daarvan een belangrijk aspect. Uit onderzoek blijkt ook dat hoe beter de afstemming van de gedraginterventie op de responsiviteit van een deelnemer is, hoe groter het effect van de gedraginterventie is. De dieper liggende mechanismen van de zogenoemde *matching* zijn nog relatief onbekend.

Toezicht

In de literatuur is voldoende onderbouwing te vinden voor de stelling van de reclassering dat toezicht een combinatie van begeleiding en controle is. Niettemin zijn er over zowel controle als begeleiding enkele kanttekeningen te plaatsten.

Een conclusie uit onderzoek is dat controle van het doen en laten van de justitiabele (om vast te stellen of hij gestelde voorwaarden naleeft) ertoe leidt dat hij zich aan deze voorwaarden houdt. Maar controle kan ook averechts werken, en in sommige gevallen heeft intensievere controle ook een groter averechts effect. Dat effect bestaat eruit dat er meer overtredingen worden ontdekt, waaronder overtredingen die inhoudelijk (in verband met het doel van een bijzondere voorwaarde) niet relevant zijn.

Onderzoek leidt bovendien tot de conclusie dat als de ondertoezichtgestelde alleen maar gecontroleerd wordt, dit voor de langere termijn weinig of geen effect op de vermindering van recidive heeft. Welke vorm en intensiteit van controle het meest geschikt is bij een bepaald risicoprofiel, is nog nergens goed onderzocht.

Risicomanagement is in de huidige tijd een belangrijk, maar nog niet veel onderzocht fenomeen. Er is nog onvoldoende kennis over de wijze waarop en de mate waarin risicomanagement ingezet moet worden. Het risico-principe moet in dit licht met beleid worden gebruikt. Onderzoek heeft aangetoond dat als dit principe ook aangewend wordt voor bedrijfseconomische keuzes, organisaties zich hierdoor in de vingers kunnen snijden. Begeleiding is essentieel voor een effectief toezicht. Ieder wetenschappelijk onderzoek naar toezicht wijst dat uit. Ook over de effectieve elementen van begeleiding is inmiddels behoorlijk wat bekend, en uit alle onderzoeken komen dezelfde elementen tevoorschijn: de relatie tussen ondertoezichtgestelde en toezichthouder, 'luisteren en praten', opbouw en onderhoud van iemands netwerk, de drie w's, en casemanagement. De meeste van de onderzoeken naar (elementen van) begeleiding zijn echter vooral kwalitatief, en er zijn nog weinig bevindingen gebaseerd op experimenteel onderzoek.

De elementaire behoeften huisvesting, werk en (sociale) relaties zijn sterk gerelateerd aan *desistance* (stoppen met criminele activiteiten), en hulp bij het op orde brengen van deze behoeften heeft een positief effect.

Sancties

Er is weinig grootschalig kwantitatief onderzoek naar de effecten van werkstraffen gedaan.

Uit de gevonden literatuur kunnen wij concluderen dat wat voor toezicht geldt ook voor werkstraffen opgaat: de werkstraf moet vergezeld gaan van begeleiding. Vooral bij de veroordeelden met problemen verhoogt dit de slagingskans. Er zijn momenteel zowel in het buitenland als in Nederland initiatieven om veroordeelden bij de uitvoering van werkstraffen weer meer te gaan begeleiden. Dat lijkt in overeenstemming met de huidige kennis over werkstraffen.

Zoals ook bij gedragsinterventies is er nog weinig bekend over het fenomeen besmetting in groepsprojecten. En ook de werking van responsiviteit bij de uitvoering van werkstraffen is voorsnog onduidelijk.

Motivatie en dwang

Zoals gezegd zijn dwang en drang in de afgelopen jaren belangrijke begrippen geworden voor de reclassering, en daarmee is ook motivering belangrijk geworden. Wij hebben verschillende methoden gevonden om motivatie te veranderen, inclusief enkele die geschikt lijken voor de praktijk van de reclassering, maar die momenteel niet door de reclassering worden gebruikt.

In veel van de gedragsinterventies, maar ook in de methode van 'werken in een gedwongen kader', en delen van de RISC maakt de reclassering gebruik van het zogenoemde *stages of change model* van Prochaska en DiClemente en de daarvan afgeleide methode voor motiverende gespreksvoering (Miller & Rollnick, 1991). Onderzoek van Littell en Girvin (2002)

heeft uitgewezen dat er gerede twijfel is over de toepasbaarheid van het *stages of change model*.

Ook andere theorieën die (ook door de reclassering) bij de motivering van justitiabelen worden gebruikt, moeten kritischer worden bekeken. Zo is aangetoond dat externe beloningen de intrinsieke motivatie kunnen beschadigen doordat mensen dan alleen vanwege de beloning handelen. Mensen streven ernaar zichzelf als de oorzaak van gedrag te zien, en een handeling die door anderen aan opbrengsten wordt gekoppeld, resulteert in verlies van autonomie en daling van motivatie.

Aan de andere kant is over het effect van de dreiging met straf, of 'de stok achter de deur', met de gevonden literatuur ook geen consistent beeld te vormen. Er zijn onderzoeken waaruit blijkt dat dwang de naleving van afspraken bevordert, en er zijn onderzoeken die aantonen dat dwang averechts werkt.

Hetzelfde geldt voor de dreiging met grotere vrijheidsbeperking of vrijheidsbeneming. Deze stok achter de deur is een externe motivatie die zonder verdere ondersteuning van andere beïnvloeding slechts beperkte werking heeft. Een stok achter de deur is nuttig, maar als enig middel niet effectief. Veel onderzoekers spreken van een evenwicht tussen regelgeving en controle enerzijds en begeleiding anderzijds.

Strengere regels en intensieve controle van naleving door een justitiabele kunnen er weliswaar toe leiden dat hij bijzondere voorwaarden naleeft, maar leveren vaak ook meer (technische) overtredingen van die voorwaarden op, die niet altijd veel te maken hebben met (dreigende) recidive. Onderzoek heeft tot nu toe nog weinig concrete informatie opgeleverd over de lange termijn effecten van dwang en regelgeving, zoals recidivevermindering.

Uit onderzoek is wel gebleken dat een positieve benadering van veroordeelden effectiever is. Bijvoorbeeld de *strengths-based* benadering en *active responsibility* voor veroordeelden. Bij deze initiatieven gaat het er om dat veroordeelden onder toezicht van de reclassering meer zelf inbrengen voor hun reïntegratie, waarbij dan de nadruk minder op hun fouten komt te liggen en meer op de positieve aspecten van hun terugkeer.

Overige onderwerpen

De reclassering bestaat niet alleen uit producten en de instrumenten om die producten mee te maken. Wij hebben dus niet alleen geprobeerd kennis te inventariseren over de verschillende aspecten van de vier productgroepen van de reclassering, maar ook over enkele algemene kwesties die het werk van de reclassering (kunnen) beïnvloeden.

Over de persoonlijke en professionele meningen van reclasseringswerkers is nog weinig bekend. In hoeverre zij het geldende beleid van de reclassering onderstrepen en of zij dit uit professionele overtuiging doen of 'omdat het moet', is uit onderzoek niet gebleken. Er is wel enige literatuur te vinden over de professionaliteit van hulpverleners en maatschappelijk

werkers in het algemeen, maar of deze van toepassing is op reclasseringswerkers, is onduidelijk.

Dowden en Andrews (2004) concluderen dat in de afgelopen jaren terecht veel geïnvesteerd is in verbetering van instrumentaria en er veel kennis is ontwikkeld over de kenmerken van veroordeelden of verdachten, maar dat de professionals er bekaaid vanaf zijn gekomen.

Over de besturing van publieke organisaties als de reclassering is veel bekend. En uit een eerste inventarisatie van de literatuur kunnen wij concluderen dat veel van de bevindingen ook voor de Nederlandse reclassering gelden.

Welke gevolgen de van oudsher bestaande driedeling van de Nederlandse reclassering heeft voor de efficiëntie van de reclassering als geheel, is nog niet onderzocht.

Wij hebben de invloeden van de omgeving van de reclassering (haar netwerk- en ketenpartners en de maatschappij als geheel) op het reclasseringswerk niet uitgebreid onderzocht. Naar ons weten is er, op een enkel specifiek aspect van die (wederzijdse) invloeden na, weinig onderzoek naar gedaan.

Uit de bestaande documenten van de reclassering die zijn geraadpleegd voor het literatuuronderzoek, blijkt niet dat er veel specifieke aandacht wordt geschonken aan de mogelijke invloed van fysieke en fysiologische kenmerken van justitiabelen op hun delictgedrag en recidive. Toch is daarover inmiddels een groot aantal onderzoeken bekend. En daartussen is ook onderzoek dat nuttig kan zijn voor de reclassering. In het bijzonder de kennis over biologische en fysiologische oorzaken van crimineel gedrag en, daarmee samenhangend, de invloed van deze factoren op de responsiviteit zijn van belang.

Uit veel onderzoek blijkt dat etnische en culturele diversiteit een factor is die zeker op sommige onderdelen van het reclasseringswerk van invloed is, al is het alleen al op de praktische gang van zaken. Op de bevindingen van Boone (2002) na, is er weinig Nederlandse kennis over dit onderwerp gevonden.

Daarnaast is het gezien de grote nadruk die de reclassering legt op de eigen verantwoordelijkheid van veroordeelden belangrijk om ook de kennis over morele ontwikkeling, de gewetensvorming en de (beperkingen van) wilsvrijheid bij het reclasseringswerk te betrekken.

Aan- en inleiding

Veiligheid is voor de kabinetten-Balkenende een belangrijk onderwerp. In het najaar van 2002 hebben de Ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken gezamenlijk, namens het tweede kabinet-Balkenende, de nota 'Naar een veiliger samenleving' aan de Tweede Kamer aangeboden. Met dit veiligheidsprogramma beoogden zij onder andere een criminaliteitsvermindering van 20 tot 25% in 2008. Om dit doel te bereiken moest een 'fundamentele beleidswijziging' worden doorgevoerd met het doel om 'de effectiviteit van de strafrechttoepassing – in termen van normbevestiging, vergelding en vermindering van recidive – te vergroten' (Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2002).

De reclassering is in de recente geschiedenis meer en meer een integraal onderdeel van de strafrechtsketen geworden. In alle stadia van het strafproces speelt zij een rol. Zij adviseert voor justitiële beslissingen, oefent toezicht uit op de naleving van voorwaarden, geeft gedragsinterventies¹ aan justitiabelen en voert taakstraffen uit.

Het is dan ook vanzelfsprekend dat als de efficiëntie en effectiviteit van de strafrechttoepassing verbeterd wordt, er ook naar deze aspecten gekeken wordt bij de reclassering.

In de nota 'Naar een veiliger samenleving' hebben de Ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken dan ook aangekondigd dat de positie van de reclassering voorwerp van onderzoek zou worden. Er moet dan niet alleen onderzoek worden gedaan naar de bijdrage van de reclassering aan een efficiëntere en effectievere sanctietoepassing, maar ook naar de efficiëntie en effectiviteit van de reclassering zelf.

Om deze reden heeft het ministerie van Justitie (te weten de Directie Sancties en Preventie) in 2006 de Adviescommissie Onderzoeksprogrammering Reclassering (hierna 'de commissie') ingesteld, met de opdracht om 'een overzicht te maken van de resultaten van reeds bestaande wetenschappelijke studies over de effectiviteit, kwaliteit en doelmatigheid van reclasseringsoptreden (...) en een beoordeling over de kwaliteit en de bruikbaarheid ervan voor beleidsontwikkeling op het terrein van de reclassering' (Ministerie van Justitie, 2006). Op grond van dit overzicht moet een onderzoeksprogramma worden ontwikkeld dat voorziet in een agenda van wetenschappelijk onderzoek voor de komende jaren, zodat suggesties kunnen worden gedaan voor verder onderzoek. Dit alles met het uiteindelijke doel om waar nodig en/of mogelijk de effectiviteit van de reclassering in het algemeen en onderdelen ervan in het bijzonder te vergroten voor een effectieve sanctietoepassing en een goed functionerende strafrechtsketen.

¹ De termen gedragsinterventies en gedragstrainingen worden nogal eens door elkaar gebruikt. In deze notitie wordt de term 'gedragsinterventie' gebruikt. De reden hiervoor is dat de definitie van de Erkenningscommissie ook ruimte laat voor andere vormen van ingrijpen (interventie) dan slechts trainingen. Een gedragsinterventie is 'een programmatisch en gestructureerd geheel van methodische handelingen gericht op het beïnvloeden van iemands gedrag of omstandigheden, met als doel het voorkomen van recidive' (Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie, 2005).

1 Doel, opzet en werkwijze

1.1 Doel van dit rapport

Het doel van dit rapport is om wetenschappelijk materiaal aan te dragen dat kan dienen voor onderbouwing van een onderzoeksprogramma voor de reclassering.

In dit rapport wordt daartoe verslag gedaan van een analyse van de algemene beleidsaannames die als theoretische grondslag voor het werk en de werkzaamheid van de reclassering worden gebruikt.

Daarnaast wordt in dit rapport een overzicht gegeven van de wetenschappelijke ondersteuning voor deze aannames die te vinden is in de nationale en internationale literatuur.

De onderzoeksvoorstellen die wij doen, komen voort uit de aannames die niet of onvoldoende beantwoord konden worden met het literatuuronderzoek.

1.2 Uitwerking van de opdracht: terminologie

Om de opdracht (Ministerie van Justitie, 2006) die in de inleiding genoemd wordt goed uit te voeren, moet eerst worden beschreven wat we onder de termen verstaan die in deze opdracht staan. Onderstaand volgen daarom beschrijvingen van deze termen.

1.2.1 *Effectiviteit*

Een afzonderlijke interventie, of de reclassering in haar geheel, is effectief als het beoogde effect ermee gerealiseerd wordt. Om vast te stellen of iets effectief is, moeten altijd drie zaken worden vastgesteld:

- Wat wordt in het specifieke geval onder een effect verstaan?
- Hoe groot is het effect? Dit is een meting.
- Kan het gemeten effect toegeschreven worden aan de afzonderlijke interventie of de reclassering in haar geheel?

In het onderhavige onderzoek zal onderscheid worden gemaakt tussen drie soorten effect: output, resultaat en outcome. Daarnaast zal de onderlinge relatie van deze drie begrippen voorwerp van onderzoek zijn.

- De output van de reclassering bestaat uit de producten die het gevolg zijn van reclasseringsactiviteiten. Een ander woord voor output is dus productie. Een voorbeeld van output is het aantal CoVa-trainingen dat in een bepaalde periode uitgevoerd is.
- Resultaat is het onmiddellijke effect van een reclasseringsproduct. Het resultaat van een gedragsinterventie als de training Cognitieve Vaardigheden (de CoVa) is bijvoorbeeld dat deelnemers die de training gevolgd hebben, meer en betere cognitieve vaardigheden hebben dan

vóór de training. Een resultaat is rechtstreeks te beïnvloeden door medewerkers² van de reclassering.

- Outcome is het uiteindelijke effect van een reclasseringsactiviteit op het vertragen en verlagen van delictpleging. Dit is het beoogde maatschappelijke effect van de reclassering dat ook onderdeel van haar missie is. Het is een langere termijn effect, dat zowel voor een bepaalde reclasseringsactiviteit vastgesteld kan worden als voor de reclasseringsbemoeyenis in haar geheel. Outcome kan alleen indirect ('via resultaat') door de reclassering worden beïnvloed.

De relatie tussen beide soorten effectiviteit bestaat er uit dat een bepaald resultaat kan leiden (verondersteld wordt te leiden) tot een bepaalde outcome. In het geval van de reclassering betekent dit dat zij door een bepaalde directe bemoeyenis een direct effect (meer en betere cognitieve vaardigheden) veroorzaakt dat (mogelijk) ook indirecte effecten veroorzaakt (recidivevermindering) die plaatsvinden na de interventie. In het onderzoek zal voor zowel beide genoemde begrippen als hun relatie onderbouwing gezocht worden.

1.2.2 Doelmatigheid

Een afzonderlijke interventie of de reclassering in haar geheel is doelmatig als de juiste hoeveelheid middelen wordt ingezet om de beoogde resultaten te bereiken. Om vast te stellen of een interventie doelmatig is hoeft slechts vastgesteld (gemeten) te worden of, en zo ja in welke mate, met de ingezette middelen het vooropgestelde doel bereikt is.

Wat dan natuurlijk wel van tevoren bepaald moet worden, is wat precies 'de juiste hoeveelheid middelen' is. Anders gezegd, het gaat om de prijs-kwaliteitverhouding: de verhouding tussen de investering in en de uitkomst van een interventie.

Ervan uitgaande dat de uitkomsten van een interventie de maat voor het evenwicht zijn, moet de investering daarnaar gericht worden. De vraag is dus wat de minimale investering van middelen moet zijn om het maximale effect te bereiken.

1.2.3 De huidige reclasseringsbemoeyenis

Met 'de huidige reclasseringsbemoeyenis' wordt bedoeld wat beschreven staat in paragraaf 2.5: de doelen, visie en activiteiten, alsmede de beleidsaannames en -theorieën die daarvoor als legitimering worden gebruikt.

2 In dit rapport gebruiken wij meestal de term 'medewerker' of 'reclasseringsmedewerker' als het gaat om de mensen die de taken van de reclassering uitvoeren. Wij maken dus geen onderscheid tussen afzonderlijke functies of specialismen. Door de reclasseringsorganisaties zelf wordt regelmatig gesproken over professionals. Het is de vraag of de reclasseringsmedewerkers in de strikte zin van het woord professionals zijn. Doorgaans wordt ervan uitgegaan dat professionals voor een groot deel zelf verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van hun beroep en dat zij een beroepsorganisatie hebben waarin interne disciplinerende, zoals tuchtrecht, is geregeld. Voor reclasseringsmedewerkers zijn deze zaken er (nog) niet.

1.2.4 *Kwaliteit*

Over de kwaliteitseisen die aan wetenschappelijk onderzoek gesteld kunnen worden, is al veel gepubliceerd en gediscussieerd. Beknopt samengevat gingen deze discussies veelal over de betekenis of waarde van antwoorden op de vraag ‘What Works?’ (te beginnen bij Martinson, 1974, en daarna bij vele anderen, zie paragraaf 2.5.4), en de betekenis of waarde van antwoorden op de vraag ‘What works for whom in what circumstances?’ (Tilley, 2000). Zie ook paragraaf 1.4.

Wij hebben voor het onderzoek antwoorden op beide vragen gebruikt. Veel van de bevindingen die worden aangehaald, komen uit de ‘What Works’-literatuur, maar gezien het doel van het onderzoek – onderbouwing voor de beleidstheorieën van de reclassering – ligt het voor de hand dat wij deze bevindingen ook altijd beschouwden in een breder verband. Dat betekent bijvoorbeeld dat wij niet alleen de effectiviteit van een bepaalde interventie onderzochten, maar ook telkens hebben geprobeerd om informatie over de validiteit van de theorie die eraan ten grondslag lag te achterhalen.

1.3 **Opzet van het onderzoek**

Het uitgangspunt voor de activiteiten van de commissie is de startnotitie van de Directie Sancties en Preventie. In deze notitie is de opdracht van de Minister van Justitie voor de instelling van de commissie uitgewerkt en onderbouwd (Ministerie van Justitie, 2006). Op grond van deze notitie heeft de commissie vervolgens een opzet en werkwijze voor de uitvoering van haar opdracht bepaald.

Vrijwel meteen na de aanvang van haar activiteiten heeft de commissie geconstateerd dat om te kunnen vaststellen naar welke onderwerpen onderzoek moest worden gedaan, zij het beste ‘omgekeerd’ te werk kon gaan. Hiermee wordt bedoeld dat zij eerst een inventarisatie heeft gemaakt van alle mogelijke onderwerpen, vervolgens is nagegaan welke voldoende onderbouwd werden door wetenschappelijk onderzoek, om ten slotte de onderwerpen ‘over te houden’ die nog niet of onvoldoende onderbouwd waren. Voor de uitvoering van deze opzet heeft de commissie een onderzoek ontworpen dat in vier fasen werd uitgevoerd.

Voor dit onderzoek heeft de commissie een beroep gedaan op R. Poort, senior beleidsmedewerker van Reclassering Nederland, die in overleg met de commissie de eerste twee fasen van het onderzoek heeft uitgevoerd (paragrafen 1.3.1 en 1.3.2), en K. Eppink, junior onderzoeker bij het Willem Pompe Instituut, die vooral betrokken is geweest bij het literatuuronderzoek (fase 3, paragraaf 1.3.3). Zij zijn de auteurs van dit rapport.

Hieronder beschrijven wij beknopt de fasen van het onderzoek.

1.3.1 Inventarisatie van onderwerpen: reconstructie programmatheorieën

De commissie besloot dat om een goede inventarisatie van mogelijke onderwerpen te maken, het beste kon worden begonnen met een reconstructie van de programmatheorieën van de reclassering.

Er zijn verschillende manieren om programmatheorieën te reconstrueren.

Leeuw (2003) heeft een beschrijving gegeven van drie veelvoorkomende methoden, met een analyse van de voor- en nadelen, en de toepassingsmogelijkheden van de verschillende methoden. De methode die de commissie heeft gebruikt, is de zogenoemde 'policy-scientific approach' (Leeuw, 2003; Van Klein Haarhuis & Leeuw, 2004). Deze methode bestaat uit zes stappen, die hieronder kort worden beschreven:

- identificatie van beweringen die verwijzen naar de mechanismen van beleid;
- overzicht van de beweringen en koppeling van de mechanismen aan de doelen van het beleid;
- vertaling van de beweringen in 'als-dan-stellingen';
- aanvulling van de 'als-dan-stellingen' met (meestal impliciete) veronderstellingen waarmee de beweringen en mechanismen gerechtvaardigd worden;
- vertaling van deze veronderstellingen in 'als-dan-stellingen' die in een schema worden weergegeven als een model (van de theorie);
- bepaling van de geldigheid van de stellingen (en dus de theorie) door na te gaan of:
 - de theorie logisch consistent is;
 - de stellingen onderbouwd worden door wetenschappelijke empirische kennis;
 - de theorie gericht is op factoren die door beleid veranderd kunnen worden.

Voor het onderzoek van de commissie hebben wij dus een reconstructie gemaakt van de programmatheorieën van de reclassering door een analyse te maken van de beleidsaannames en rechtvaardigingen die door de reclassering als onderbouwing voor het werk en de werkzaamheid van de reclassering worden gebruikt. Dit hield in dat in alle interne en externe documenten die betrekking hebben op de visie, doelen, taken en werkwijze van de reclassering, is gezocht naar de onderliggende theorieën die hiervoor als fundament zijn gebruikt. Vervolgens zijn uit deze theorieën impliciete en expliciete aannames en veronderstellingen gedestilleerd die de reclassering aanvoert voor de inhoudelijke legitimering van haar doelen, visie en activiteiten. Deze aannames en (veronder)stellingen zijn vervolgens in een zogenoemd 'als-dan model' gebracht.

1.3.2 Van veronderstellingen naar vragen

In de tweede fase zijn de gevonden veronderstellingen omgezet naar onderzoeksvragen en heeft de commissie de verzameling vragen aangevuld met kwesties die niet uit de reconstructie naar voren kwamen, maar wel belangrijk werden geacht. De onderzoeksvragen zijn daarna ingedeeld naar hoofd- en subvragen.

1.3.3 Literatuuronderzoek

Vervolgens heeft de commissie aan de auteurs van dit rapport opdracht gegeven om met uitgebreid literatuuronderzoek (empirische) onderbouwing of weerlegging voor de gereconstrueerde veronderstellingen en daarop gefundeerde theorieën te zoeken.³

1.3.4 Conclusies

Na het literatuuronderzoek hebben wij de balans van de eerste twee fases opgemaakt door een vergelijking te maken van de veronderstellingen en theorieën die uit de reconstructie tevoorschijn kwamen met de wetenschappelijke literatuur daarover. Zodoende kon de commissie vaststellen welke beleidstheorieën en -veronderstellingen van de reclassering juist of onjuist zijn en in welke mate zij juist of onjuist zijn. Tegelijkertijd kon de commissie constateren voor welke theorieën en veronderstellingen er geen of onduidelijke wetenschappelijke onderbouwing gevonden kon worden.

1.3.5 Onderzoeksprogramma

Ten slotte heeft de commissie de inhoud van deze laatste categorie, die bestaat uit de leemten in de huidige kennis over de reclassering, gewogen. Zij heeft bepaald naar welke onderwerpen naar haar inzicht met de hoogste prioriteit onderzoek moest worden verricht. Volgens deze prioritering heeft zij een voorstel voor een onderzoeksprogrammering opgesteld. In deze programmering is dus niet voor ieder 'gat in de kennis' een voorstel voor onderzoek gedaan, maar slechts voor een klein aantal belangrijke en urgente onderwerpen.

Het voorstel voor een onderzoeksprogrammering voor de reclassering is niet in dit rapport opgenomen. Het voorstel is een formeel advies aan de

3 Het is goed om hier erop te wijzen dat in het onderzoek niet is gezocht naar onderbouwing van de doelen die de reclassering voor zichzelf stelt. Die werden als gegeven beschouwd. Een kanttekening hierbij is ook dat deze doelen niet voor de reclassering als geheel gelden; er zijn immers verschillen tussen de doelen van de afzonderlijke reclasseringsorganisaties. In paragraaf 2.5.1 wordt nader ingegaan op deze doelen en de onderlinge verschillen.

Minister en Staatssecretaris van Justitie, dat in een afzonderlijk document is neergelegd.

1.3.6 Kanttekeningen

Er zijn twee kanttekeningen die bij de beschreven opzet gemaakt moeten worden.

De eerste is dat een reconstructie van beleidstheorieën en -veronderstellingen bij een organisatie als de reclassering beperkingen heeft. De reclassering is immers een organisatie waarvan de kerntaken worden uitgevoerd door medewerkers die zich weliswaar hebben te houden aan vastgestelde beleidskaders en regelgeving, maar die hierbinnen een zekere beleidsruimte hebben. Dit betekent dat de theorieën die in deze notitie gegeven worden, op uitvoeringsniveau binnen bepaalde grenzen variëteit kennen. Deze variëteit, en dus ook de beleidsruimte van reclasseringswerkers, zal onderwerp van verdere studie moeten zijn om ook de theorieën van uitvoerenden boven water te krijgen (zie paragraaf 8.1).

De tweede kanttekening is dat het primaire onderzoeks domein het justitiële is, namelijk het domein waarin de reclassering haar werk doet, in opdracht van justitie. Dit betekent dat als een reclasseringsorganisatie haar werk uitbreidt naar andere domeinen, wat overigens om legitieme en onderbouwde redenen gedaan kan worden, deze andere domeinen en de programmatheorieën die in deze domeinen toegepast worden geen onderwerp van onderzoek zijn geweest. Wat niet wegneemt dat als in deze domeinen bevindingen zijn gedaan die nuttig zijn voor de reclassering, deze wel vermeld worden.

1.4 Uitgangspunten voor het onderzoek

Om met wetenschappelijke bevindingen de beleidstheorieën en -aannames van de reclassering te onderbouwen moet ook van iedere wetenschappelijke bevinding die in het literatuuronderzoek gevonden wordt, vastgesteld worden:

- of zij voldoet aan door de commissie gestelde eisen van kwaliteit;
- of zij een antwoord is op de onderzoeksvraag of -vragen die voorligt of voorliggen.

Over de kwaliteitseisen die aan wetenschappelijk onderzoek gesteld kunnen worden, is al veel gepubliceerd. In het laatste decennium is veel vooruitgang geboekt bij de objectieve bepaling van met name interne validiteit van experimenten. Een groot deel van de 'What Works'-beweging is gebaseerd op uitgebreide meta-evaluaties van criminologische experimenten. Een van de belangrijkste eisen die aan dergelijke experimenten gesteld moeten worden opdat dergelijke evaluaties waardevolle informatie bevatten, is dat in het ontwerp van een experiment maatregelen getroffen

zijn om de interne validiteit van een experiment optimaal te waarborgen. Het voert te ver om hier diep op deze eisen in te gaan. We noemen hier slechts de Maryland Scientific Methods Scale (Farrington, 2002). Dit is een instrument dat speciaal ontwikkeld is voor een meta-evaluatie die door onderzoekers van de universiteit van Maryland (Washington D.C.) is uitgevoerd voor de Amerikaanse regering. Met de MSMS kan de methodologische kwaliteit van effectevaluaties beoordeeld worden op interne validiteit, en kan deze met een cijfer van één tot vijf gescoord worden.

De tweede vraag die hierboven genoemd wordt, gaat in op een kwestie die midden jaren negentig als reactie op de vele meta-evaluaties te berde werd gebracht door de Britten Pawson en Tilley (1997). Kort gezegd kwam hun kritiek op de meeste (meta-)evaluaties er op neer dat de vraag naar effectiviteit van interventies niet eenvoudig 'What Works?' was, maar dat de vraag uitgebreider moest zijn: 'What works for whom in what circumstances?' (Tilley, 2000). Hun stelling is dat ook als een experiment voldoet aan de hoogste eisen van kwaliteit (vijf op de MSMS), de resultaten ervan slechts iets zeggen over de werkzaamheid van een interventie in één bepaalde specifieke situatie voor één bepaalde specifieke doelgroep. Zij legden bij de bepaling van effectiviteit de nadruk meer op de externe validiteit van interventies, en dus op de theorieën 'onder' de interventies. Zij stelden dat de theorie over de veranderingen die met een interventie teweeggebracht konden worden, het uitgangspunt voor beleid moest zijn (Tilley, 2002).

Overigens waren zij niet de eersten die bezwaren maakten tegen meta-analyses en -evaluaties. Al vanaf dat deze methoden in zwang raakten, werd er veel kritiek op geleverd. Veel van deze kritiek is terecht, en vooral gericht op de problemen met de validiteit van dergelijke methoden.

De belangrijkste verwijten aan het adres van metastudies zijn: het zijn vergelijkingen van appels met peren; ze bevatten niet alle beschikbare onderzoeken; inclusie van slechte onderzoeken levert ook een slechte meta-analyse op (Sharpe, 1997). Deze kritiek is echter niet onoverkomelijk en de meeste andere kritiek komt vaak ook voort uit misverstanden (Petticrew, 2001, 2003). Conclusie kan dan ook zijn dat meta-analyses en -evaluaties nuttige instrumenten kunnen zijn om een overzicht te krijgen van de stand van zaken op een bepaald gebied.

Voor het literatuuronderzoek dat de commissie heeft laten uitvoeren betekent het bovenstaande echter niet dat meta-evaluaties en experimentele onderzoeken terzijde zijn gelegd. Veel van wat er over de werkzaamheid van reclasseringsinterventies te vinden is, bestaat immers uit dergelijke informatie en het zou onverstandig zijn deze zomaar te negeren. De commissie heeft echter geen nadere criteria voor de bronnen bepaald, zoals bijvoorbeeld een minimale score van drie op de MSMS. Als de bijzonderheden van een bron nadere uitleg noodzaakten, dan hebben wij die gegeven. Een en ander hield ook in dat de commissie kritisch naar de bevindingen van de 'What Works'-beweging heeft gekeken, en

dat de commissie zo veel mogelijk op zoek is geweest naar de mechanismen onder en de context van bepaalde bevindingen, met het doel iets te kunnen zeggen over de bijbehorende programmatheorie (Van der Knaap, Nijssen & Bogaerts, 2006).

Zodoende heeft de commissie getracht om de bruikbaarheid van een interventie of de toepassing van een bevinding voor de Nederlandse reclassering te bepalen. Veel literatuur komt immers uit Angelsaksische landen en de strafrechtssystemen in die landen zijn niet een-op-een te vergelijken met die van Nederland. Wetenschappelijke resultaten uit die landen zullen dus ook niet zomaar bruikbaar zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvragen die de commissie heeft opgesteld.

1.5 Werkwijze van de commissie en leeswijzer

Wij leverden telkens ter voorbereiding van de vergaderingen van de commissie concepten van teksten aan waarin verslag werd gedaan van het literatuuronderzoek naar de hoofd- en subvragen die in fase twee (paragraaf 1.3.2) waren opgesteld. De commissie voorzag deze van commentaar, stelde aanvullingen voor, en deed suggesties voor nadere uitwerking van de bevindingen.

Deze teksten zijn terug te vinden als hoofdstukken van dit rapport. De structuur van de hoofdstukken weerspiegelt de in paragraaf 1.3 beschreven opzet van het onderzoek. Ieder hoofdstuk begint met een inleiding en een opsomming van de veronderstellingen of daarvan afgeleide vragen die in het hoofdstuk behandeld worden. Daarna volgt telkens een overzicht van de relevante literatuur over de veronderstellingen of vragen, meestal voorafgegaan door de specifieke vraag of vragen waarnaar in de literatuur een antwoord is gezocht. Ten slotte wordt ieder hoofdstuk afgesloten met enkele conclusies waarin de balans wordt opgemaakt: welke vragen zijn voldoende beantwoord en welke niet, en welke kwesties zijn controversieel.

Voorafgaand aan de behandeling van de onderzoeksvragen wordt in het volgende hoofdstuk uitleg gegeven over het beleid, de doelen en activiteiten van de reclassering; bovendien wordt een korte beschrijving van de recente geschiedenis gegeven.

In hoofdstuk 8 worden twee nagenoeg onontgonnen onderzoeksdomeinen verkend aan de hand van enkele onderzoeksvragen.

Paragraaf 8.3 handelt over de kenmerken van de doelgroep van de reclassering, meer bepaald over 'eigenschappen' van justitiabelen die van invloed kunnen zijn op het werk van de reclassering, bijvoorbeeld intelligentie of cultuur.

2 Het beleid van de reclassering

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt het beleid van de reclassering aan de orde. Het gaat dan om het huidige beleid zoals dat verwoord is in officiële openbare documenten, zoals websites, jaarplannen en dergelijke (zie paragraaf 2.3 voor details over de bronnen).

De oorsprong van dit beleid zal ook behandeld worden. In paragraaf 2.4 worden een korte beschrijving en een analyse gegeven van de recente geschiedenis van het reclasseringsbeleid sinds 1995. In paragraaf 2.5 wordt vervolgens uitleg gegeven over het beleid zelf.

Aan het einde van dit hoofdstuk (in paragraaf 2.6) wordt een korte analyse van dit beleid gemaakt met als doel om een aanzet te geven voor de reconstructie van de programmatheorie(ën) van de reclassering.

Er is een verschil tussen beleid en programmatheorieën. Het beleid van de reclassering bestaat uit de doelen en taken van de reclassering en de visie die zij heeft op de uitwerking en uitvoering daarvan. Het reclasseringsbeleid is dus niet alleen de formele beschrijving van wat zij doet en hoe, maar ook de ideologische of politieke legitimering daarvan, 'het waarom'. De programmatheorieën zijn de methodische of wetenschappelijke veronderstellingen die aan het beleid ten grondslag liggen.

Zo bevat het beleid van de reclassering een visie op justitiabelen en een uitgangspunt hiervan is dat justitiabelen verantwoordelijk zijn voor hun daden en dat zij op deze verantwoordelijkheid aangesproken moeten worden. De programmatheorie die 'hieronder' ligt, bestaat uit de veronderstelling dat justitiabelen inderdaad in staat zijn om deze verantwoordelijkheid te dragen en zich in overeenstemming hiermee kunnen gedragen.

2.2 De drie reclasseringsorganisaties

Sinds 1 januari 2004 is er formeel geen sprake meer van 'de' reclassering,⁴ maar van drie afzonderlijke reclasseringsorganisaties, die zich van elkaar onderscheiden door zowel hun specifieke kennis en expertise aangaande een bepaalde subgroep van justitiabelen als hun visie op het reclasseringswerk. In deze paragraaf gaan wij kort in op de eerstgenoemde verschillen. In paragraaf 2.5 behandelen wij de verschillen in visie.

Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering richt zich vooral op 'de meest kwetsbare mensen, die hun plek in de samenleving zijn kwijtgeraakt en met justitie in aanraking zijn gekomen of dreigen te komen' (Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering, 2008). De Stichting Verslavings-

4 Ook daarvoor waren er feitelijk drie reclasseringsorganisaties. Bestuurlijk en organisatorisch waren de drie reclasseringsorganisaties echter verenigd in één stichting, de Stichting Reclassering Nederland, die in de meeste externe betrekkingen (waaronder die met het ministerie van Justitie) de drie vertegenwoordigde.

reclassering GGZ ontfermt zich voornamelijk over ‘mensen die direct of indirect door problematisch middelengebruik met justitie in aanraking komen. (...) justitiabelen waarbij GGZ- en/of verslavingsproblematiek een belangrijke criminogene factor is (...) die specifieke aandacht behoeft’ (Stichting Verslavingsreclassering GGZ, 2005). Reclassering Nederland rekent de overige justitiabelen tot haar doelgroep.

Daar waar in dit rapport gesproken wordt over de reclassering, wordt geen van de drie organisaties specifiek bedoeld. Als er echter tussen de drie verschillen in opvatting zijn over het beleid dat beschreven wordt, wordt daar melding van gemaakt en worden deze verschillen beschreven.

2.3 Bronnen voor de reconstructie

Voor de analyse van (beleids)documenten zijn zo veel mogelijk formele documenten geraadpleegd. Dat wil zeggen: documenten die door de reclassering zelf als uitgangspunt voor haar activiteiten worden gebruikt. Dit waren alle interne en externe documenten die betrekking hebben op de visie, doelen, taken en werkwijze van de reclassering. Hiervoor zijn de websites van de drie reclasseringsorganisaties geraadpleegd en zijn de relevante documenten gedownload. In aanvulling hierop is informatie ingewonnen bij beleidsmedewerkers van de afzonderlijke organisaties om na te gaan of naar hun mening de voor hun organisatie specifieke informatie in deze documenten voldoende tot haar recht kwam.

Er zijn afhankelijk van de bron of vindplaats van de documenten drie categorieën documenten te onderscheiden. Onderstaand worden deze kort beschreven.

2.3.1 Openbare documenten

De eerste categorie bestaat uit teksten en documenten die voor iedereen openbaar zijn, zoals drukwerk of via de internetwebsites van de reclasseringsorganisaties. Op dit niveau, het strategische ideologische niveau, waren de meeste verschillen tussen de organisaties te vinden. Maar dit waren vaak slechts marginale verschillen, vooral over de verhouding en relatieve zwaarte van de verschillende taken die de reclassering uitvoert, en haar positie in het justitiële domein (zie paragraaf 2.5).

2.3.2 Semi-openbare documenten

De tweede categorie bestaat uit semi-openbare documenten. Hiermee worden documenten bedoeld die als drukwerk of via de *intranetsites* van de organisaties voor medewerkers van die organisaties rechtstreeks beschikbaar zijn en voor anderen op aanvraag. Het zijn over het algemeen documenten die de medewerkers gebruiken bij de interpretatie van beleid

en de uitvoering ervan. Aangezien de drie reclasseringsorganisaties hun werk alle drie grotendeels op dezelfde wijze, met dezelfde instrumenten en volgens dezelfde regels uitvoeren (zie paragraaf 2.4.1), zijn op dit niveau nauwelijks verschillen tussen de drie te vinden.

2.3.3 Niet openbare documenten

De derde categorie bevat documenten die weliswaar officieel vastgesteld zijn door het management van de drie reclasseringsorganisaties, maar die niet openlijk zijn verspreid. Het gaat dan vaak om beleidsnotities en memo's die de basis vormen voor documenten die wel via de inter- en/of intranetsite toegankelijk zijn. De documenten zijn overigens niet geheim. Ze zijn doorgaans zowel voor de medewerkers van de reclasseringsorganisaties als voor anderen op aanvraag beschikbaar.

Op dit niveau zijn weer wel verschillen te vinden, omdat op dit niveau expliciet ruimte is geschapen voor beleid(splannen) die specifiek zijn voor de afzonderlijke organisaties. Voor dit rapport zijn ook de eerdergenoemde medewerkers geraadpleegd.

2.4 Recente geschiedenis van de reclassering

De belangrijkste veranderingen die in de afgelopen tien jaar bij de reclassering plaatsvonden zijn onder te verdelen naar veranderingen op het gebied van haar bedrijfsvoering, beleid, positie (in de strafrechtsketen) en organisatie. In de volgende paragrafen wordt ieder van deze aspecten kort behandeld.

2.4.1 Veranderingen in de bedrijfsvoering

Wat de bedrijfsvoering betreft zijn er twee grote veranderingen het vermelden waard: de automatisering van het reclasseringswerk (in dit geval het cliëntvolgsysteem, CVS), en het project outputsturing (OPS). Beide waren ingrijpende aangelegenheden, die veel van het karakter van het reclasseringswerk hebben veranderd. Hierna volgt een korte uitleg over beide veranderingen.

2.4.1.1 Het cliëntvolgsysteem (CVS)

Het CVS is een geautomatiseerd informatiesysteem waarmee de reclasseringswerker het proces en de inhoud van zijn werk kan vastleggen, zowel voor zichzelf als voor collega's. Ook vóór de invoering van het CVS werd er door de reclassering 'digitaal geregistreerd', dus een en ander was zeker niet nieuw voor de organisatie. Wat nieuw was, was dat het CVS een geautomatiseerde pendant van het reclasseringswerk moest zijn, en dat had enkele grote gevolgen. Ten eerste waren er de gevolgen die inmiddels

'standaard' zijn gebleken bij de geautomatiseerde ondersteuning van professioneel 'mensenwerk'. De belangrijkste daarvan is de inperking van de discretionaire beleidsvrijheid van professionals (Bovens & Zouridis, 2002; De Bruijn, 2002; Bovens, Groothuis & Van den Hoogen, 2003). Daarnaast had de introductie van de automatisering met het CVS in combinatie met andere ontwikkelingen, die hieronder ter sprake komen, tot gevolg dat het systeem ook voor andere doeleinden gebruikt ging worden. Het oorspronkelijke doel werd in de loop der tijd ingehaald en overschaduwd door andere doelen. Het CVS werd (ook) een systeem voor inhoudelijke verantwoording van het werk, voor boekhoudkundige verantwoording van productie (in verband met OPS, zie onderstaand), voor operationele sturing door het management, en in mindere mate voor beleidsinformatie. Het spreekt voor zich dat over elk van deze functies veel te vertellen is. Voor het doel van deze notitie voert dit echter te ver.

2.4.1.2 Outputsturing (OPS)

Outputsturing is een systeem waarmee bepaald kan worden welke activiteiten de reclassering uitvoert. In het kort komt outputsturing bij de reclassering op het volgende neer. Alle werkzaamheden van de reclassering zijn als producten beschreven. In die beschrijvingen staat niet alleen wat het product inhoudt, maar ook hoeveel tijd er gemiddeld voor nodig is, en dus ook hoeveel een product kost. Er is een portfolio van elf producten. Vervolgens worden ieder jaar door het ministerie van Justitie en de reclasseringsorganisaties onderhandelingen gevoerd over de aantallen af te nemen en dus te leveren producten voor het volgende jaar. Tijdens en na dat jaar wordt bijgehouden of die productie inderdaad geleverd wordt en/of is. Het geheel van de aantallen producten is de output van de reclassering.

Een belangrijke voorwaarde is dat de reclassering alleen productie kan maken voor opdrachtgevers, en alleen als zij daarvoor van hen een opdracht heeft gekregen. Er zijn drie opdrachtgevers: de Dienst Justitiële Inrichtingen, het Openbaar Ministerie en de Zittende Magistratuur (Poort, 2005).

Met OPS werd het begrip 'productie' de basis van de sturingsrelatie tussen de reclassering en het ministerie van Justitie. Het werd daardoor ook een bepalende factor van zowel de inhoud als de manier van werken van de reclassering. Dat kwam bijvoorbeeld tot uiting in het aanbod van de reclassering, het portfolio, dat na verloop van tijd de enige leidraad voor de reclasseringsactiviteiten werd. Hierdoor ontstond er een betrekkelijk eenzijdige en aanbodgerichte werkwijze waar weinig 'rek' of creativiteit in zat. Een ander voorbeeld was zoals gezegd de werkwijze van de reclassering. De standaard werkwijze van de reclassering vóór OPS was het zogenoemde trajectmatig werken. Dit was een werkwijze met als uitgangspunt, het woord zegt het al, dat het werk van de reclassering een traject was, met continuïteit als kernbegrip. Met de invoering van OPS werd deze stap voor

stap verlaten voor een werkwijze die gebaseerd was op de productie van afzonderlijke producten.

Of dit tot een grotere efficiëntie leidde, zoals beoogd, valt te betwijfelen (Poort, 2007). Dat het niet per se in grotere effectiviteit resulteerde, is al door velen aangetoond (zie ook paragraaf 8.1). Een product is immers slechts 'een (serie van) activiteit(en) die aan bepaalde criteria voldoet' en niet zozeer 'een (serie van) activiteit(en) die bijdraagt aan het doel van de reclassering'. De bedoeling is van wel, maar in de praktijk van OPS blijkt dit een fictie. De criteria die bij de invoering van OPS opgesteld werden, waren bedoeld voor accountants, opdat zij hiermee konden vaststellen of producten inderdaad als producten geteld konden worden. Deze criteria zijn dus betrekkelijk eenvoudige criteria, waarvan gemakkelijk te bepalen is of er aan voldaan is, en waarmee dus producten simpel geteld kunnen worden. Maar het zijn daardoor ook criteria die weinig tot niets over de inhoud van de producten, de betekenis en waarde ervan voor de doelmatigheid van de reclassering, zeggen. Dat een product 'telt', levert weinig informatie op over wat er nu werkelijk gebeurd is, laat staan dat het iets zegt over het effect daarvan. Maar het is de productie die telt, dat is waarop medewerkers worden afgerekend, en dat had tot gevolg dat deze criteria, en niet de inhoudelijke (kwaliteit)criteria, bepalend werden voor de uitvoering van het werk van de reclassering.

2.4.2 Veranderingen in beleid: de rol van drang en dwang

Vanaf 2003 heeft zich parallel aan bovengenoemde ontwikkelingen ook een kentering in het denken van de reclassering voltrokken.

Onder invloed van zowel maatschappelijke ontwikkelingen als de (daarmee samenhangende) genoemde veranderingen in haar bedrijfsvoering is het karakter van het reclasseringswerk veranderd. Door de invoering van OPS en de latere aanscherpingen van de regels hiervan (zie paragraaf 2.4.3) ontstond een situatie waarin het voor de reclassering niet meer mogelijk was om op eigen initiatief of op verzoek van justitiabelen haar werk te verrichten. Met andere woorden, door de eisen die het systeem van outputsturing met zich meebracht, kon de reclassering nog slechts in een zogenoemd gedwongen kader werken. Wat in de praktijk betekende dat de reclassering alleen met mensen van doen kreeg die vanwege een justitiële beslissing mee móesten werken, of zij nu wilden of niet.

In reactie op deze ontwikkeling is vooral Reclassering Nederland zich in het afgelopen decennium steeds meer gaan toeleggen op de professionalisering van dit 'werken in een gedwongen kader' (met onvrijwillige justitiabelen). En in de loop der tijd is zij zich op dit punt steeds meer gaan onderscheiden van de 'traditionele hulpverlening', zoals bijvoorbeeld het maatschappelijk werk. Hoewel de beide andere reclasseringsorganisaties samen met Reclassering Nederland de methode voor 'werken in een gedwongen kader' hebben laten ontwikkelen, hebben zij deze methode

minder rigoureu omarmd dan Reclassering Nederland. Zij is de enige van de drie die zich profileert als organisatie die juist van het werk in gedwongen kader een specialisme heeft gemaakt. Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering noemt drang en dwang een kader voor zijn werk (Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering, 2008), de Stichting Verslavingsreclassering GGZ noemt het een 'effectief hulpmiddel' voor het reclasseringswerk (Stichting Verslavingsreclassering GGZ, 2005).

Maar ongeacht de nuanceverschillen tussen de drie reclasseringsorganisaties kan voor de reclassering als geheel gesteld worden dat drang en dwang, of de stok achter de deur, een belangrijk aspect van het reclasseringswerk is geworden.

Hierdoor is ook de visie van de reclassering op criminaliteit en op haar cliënten veranderd.⁵ En in het verlengde daarvan veranderde ook het perspectief van haar werk. Onderstaand wordt kort op deze veranderingen ingegaan.

2.4.3 Veranderingen in plaats en functie

Sinds de reclassering een subsidierelatie met de overheid (in dit geval het ministerie van Justitie) heeft, is er gesleuteld aan zowel deze subsidierelatie als de daarbij behorende sturingsrelatie. Rode draad in deze relatie werd (en wordt) gevormd door de wederzijdse afhankelijkheid tussen beide. Het ministerie had de reclassering nodig voor de uitvoering van bepaalde taken die tot haar verantwoordelijkheid hoorden, en de reclassering had het ministerie nodig voor de financiering van deze en andere taken. De besturingsrelatie wordt gekenmerkt door de wisselende invloed van het ministerie op het beleid of zelfs de uitvoering van de reclassering (Heinrich, 1995).

In de afgelopen jaren is ook in de (sturings)relatie van de reclassering met het ministerie van Justitie veel veranderd. De meest in het oog springende, en bepalende, veranderingen zijn de volgende.

Een deel van de regie en zeggenschap over het reclasseringsbeleid en de daaruit voortvloeiende taken voor (verdere) ontwikkeling van de reclassering is in de afgelopen jaren door het ministerie naar zich toe getrokken. De Minister van Justitie is dus strakker, minder 'op afstand', gaan besturen. De oprichting van een 'afdeling Reclassering' in de Directie sanctie- en preventiebeleid is daar het meest in het oog springende voorbeeld van. In korte tijd is deze afdeling een onmiskenbare factor in de ontwikkeling van de reclassering geworden.

De veranderde sturing door het ministerie uit zich ook in de instelling van het zogenoemde 'opdrachtgeverschap' door het ministerie. Dit

5 Reclassering Nederland heeft de term 'cliënt' vervangen door 'dader en/of verdachte'. De gedachte hierachter is dat de term 'cliënt' suggereert dat iemand uit vrije wil naar de reclassering gekomen is, en ook in een 'cliënt-hulpverlenersrelatie' bepaalde eisen kan stellen aan de hulp of zelfs hulp kan weigeren. Dat is echter niet of nauwelijks nog het geval.

opdrachtgeverschap houdt in dat de reclassering haar taken slechts mag uitvoeren (dat wil zeggen slechts producten mag leveren) in opdracht van de instituties die de producten afnemen: de rechterlijke macht, het Openbaar Ministerie en de Dienst Justitiële Inrichtingen. De achterliggende gedachte van deze maatregel was dat de reclassering geen invloed op of zeggenschap over zowel de vraag als het aanbod van haar producten moest hebben. Of anders gezegd: het uitsluitende opdrachtgeverschap van de genoemde instellingen had tot doel om te voorkomen dat de reclassering de vraag naar haar eigen productie zou genereren.

Ofschoon dit besturingsconcept regelmatig werd bekritiseerd, bijvoorbeeld door advocaten die nu zelf geen diensten aan de reclassering konden vragen (Sitalsing, 2006), en de procedures die ervoor ontworpen zijn ook de goede samenwerking met ketenpartners in de weg kunnen staan (Inspectie voor de Sanctietoepassing, 2006a, 2006b), leverde het ook effecten op die als positief beschouwd kunnen worden.

Zo wordt de reclassering steeds meer een geïntegreerd onderdeel van de strafrechtketen. Dat wil zeggen dat de reclassering weliswaar een onafhankelijke organisatie blijft die diensten verleent aan haar justitiële opdrachtgevers, maar tegelijkertijd ook een organisatie wordt die haar werkzaamheden beschouwt en uitvoert vanuit het perspectief van haar rol in de strafrechtketen. Zij waarborgt niet alleen dat haar diensten effectief en efficiënt zijn, maar ook dat zij haar producten en diensten ontwikkelt met de kwaliteitsnormen van het strafrechtbeleid voor ogen, zoals strengheid, snelheid en zekerheid. Daarnaast richt zij zich ook steeds vaker naar juridische uitgangspunten zoals rechtsgelijkheid. Dat heeft ook tot gevolg dat vaker op centraal niveau door de reclasseringsorganisaties met hun opdrachtgevers een gezamenlijke kwaliteitsnorm wordt ontwikkeld voor de te leveren producten en de regelgeving daaromtrent. Met andere woorden, de ketenpartners houden meer en meer rekening met elkaars wensen en verwachtingen bij zowel de ontwikkeling en herziening van hun producten als de organisatie en uitvoering van die producten en diensten.

2.4.4 Verandering in de organisatie

Onder invloed en in het verlengde van bovenstaande ontwikkelingen werd nog een verandering door de Minister van Justitie bewerkstelligd. Namelijk een reorganisatie van het primaire werkproces van de reclassering door de instelling van zogenoemde reclasseringsbalies als het beginpunt van alle reclasseringsbemoedienissen met justitiabelen en/of verdachten (Reclassering Nederland, 2006).

Het voornaamste doel van de Reclasseringsbalie is één ‘voorkeur’ of ‘loket’ te maken voor de opdrachtgevers. Met de instelling van de balie worden alle opdrachten bij één punt ingediend, waardoor zowel een stroomlijning als een centralisatie van het reclasseringswerk wordt door-

gevoerd. Dit is geen papieren of virtuele reorganisatie, maar ook een echte: medewerkers van de reclassering werken in de parketgebouwen, waar de balies gevestigd zijn.

Deze reorganisatie is overigens ook een uiting van de behoefte van de Minister van Justitie om meer regie te kunnen voeren over de reclasseringsorganisaties. Een achterliggend motief voor de instelling van de balies was namelijk dat er een scheiding doorgevoerd moest worden tussen enerzijds diagnose en advisering, die op de balies plaatsvinden, en anderzijds uitvoering van de adviezen. Reclasseringsorganisaties moeten niet, als het ware via de opdrachtgevers, zichzelf kunnen adviseren over hun eigen producten om zodoende voor zichzelf werk te genereren.

Gelijktijdig met de invoering van de Reclasseringsbalie is de taakspecialisatie bij de reclassering doorgevoerd (Reclassering Nederland, 2007). Dit betekent dat diagnose en advies enerzijds en toezicht en gedragsinterventies anderzijds gescheiden worden. Het doel hiervan is een kwaliteitsverbetering door de objectieve onafhankelijkheid van taken te waarborgen, terwijl reclasseringswerkers specialisten in een van de genoemde taakgebieden worden.

2.5 Doelen, activiteiten en visie van de reclassering

In deze paragraaf volgt een korte samenvatting van de doelen en visie van de reclassering. Daarna volgt een algemene beschrijving van de kenmerken van de organisatie, om zo te komen tot een specificatie hiervan per productgroep. De hieronder genoemde doelen en activiteiten verschillen van wat formeel in de reclasseringsregeling van 1995 is vastgelegd. Ofschoon de reclassering in haar werk in feite nog steeds hulp en steun verleent, worden deze activiteiten inmiddels noch door de reclassering zelf noch door de Minister van Justitie als expliciete doelen van de reclassering genoemd.

2.5.1 Doelen

De beschrijving van de doelen van de reclasseringsorganisaties die wij in deze paragraaf geven, is geen resultaat van interpretatie of analyse van het werk van de reclassering, maar een vaststelling van wat de organisaties zelf als hun doelen beschouwen, zoals vastgelegd in hun missie en visie. Deze paragraaf is dan ook geen beschrijving van wat de reclassering zou moeten doen, maar van wat zij wil bereiken en op welke manier zij dat wil bereiken. In het vervolg van deze notitie worden genoemde doelen als vertrekpunt voor verdere uitwerking genomen. Het zou interessant zijn om ook onderzoek te doen naar de inmiddels 'verlaten doelen', ofwel vanuit historisch oogpunt, dan wel omdat hierdoor zou kunnen worden vastgesteld of die doelen terecht door andere vervangen zijn. Echter, het voert

te ver om in het bestek van deze notitie hier aandacht aan te besteden. Waarmee niet gezegd is dat de doelen en activiteiten die in deze notitie wel behandeld worden onveranderlijk zijn. Ook deze kunnen op een gegeven moment verworpen worden. Momenteel vormen zij echter de huidige visie van de reclassering en dat is het onderwerp van deze notitie.

Hoewel de drie reclasseringsorganisaties ieder voor zich andere accenten leggen in hun missies en visies, streven zij alle drie toch wel hetzelfde doel na: een veiliger maatschappij (Reclassering Nederland, 2004; Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering, 2007; Stichting Verslavingsreclassering GGZ, 2005). Het is vooral de weg náár dat doel die voor onderlinge verschillen zorgt.

Reclassering Nederland spreekt vooral over vermindering van recidive (Reclassering Nederland, 2004), wat in de terminologie van strafdoelen opgevat zou kunnen worden als een vorm van speciale preventie: door de interventies van de reclassering wordt (het gedrag van) de justitiabele zodanig beïnvloed of beheerst dat hij niet meer recidiveert.

Dat is ook wat de andere reclasseringsorganisaties nastreven, maar zij noemen recidivevermindering niet met zoveel woorden. De Stichting Verslavingsreclassering GGZ spreekt over 'beperken van de individuele en maatschappelijke schade veroorzaakt door delicten' (Stichting Verslavingsreclassering GGZ, 2005) en Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering noemt als zijn doel 'de cliënt weer op weg helpen naar een plaats binnen de samenleving' (Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering, 2007).

Overigens kan opgemerkt worden dat de reclasseringsorganisaties feitelijk ook andere doelen dienen, ook al noemen zij die niet, zoals bij taakstraffen: vergelding (zie voor verdere uitleg hiervan hoofdstuk 6).

2.5.2 Activiteiten

De activiteiten om genoemde doelen te bereiken zijn:

- diagnose van en advies over justitiabelen om rechters, officieren van justitie en gevangenisdirecteuren voor te lichten en te adviseren bij hun beslissingen over die justitiabelen;
- gedragsinterventies voor justitiabelen (te ontwikkelen en uit te voeren in samenwerking met de Dienst Justitiële Inrichtingen);
- uitvoering van extramurale sanctiemodaliteiten, zoals toezicht op justitiabelen die door het OM of de ZM opgelegde voorwaarden moeten nakomen;
- uitvoering van sancties (taakstraffen).

(Reclassering Nederland, 2007.)

2.5.3 *Visie*

De achterliggende visie voor bovengenoemde doelen en activiteiten is dat de reclassering een maatschappelijke organisatie is met een maatschappelijke opdracht. De justitiabelen, hun risico's en hun gedrag, zijn daarbij het vertrekpunt voor het werk van de reclassering, waarbij de Stichting Verslavingsreclassering GGZ en Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering meer dan Reclassering Nederland specifieke aandacht geven aan de verbanden met andere domeinen dan het justitiële, zoals de zorg of welzijn, en de ontschotting daartussen (Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering, 2007). Dat volgt uit de aard van hun specifieke kennis en expertise van bepaalde problematiek (zie paragraaf 2.2), maar het is ook een ontwikkeling die elders is aan te wijzen. Zo heeft de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling in 2007 een rapport uitgebracht waarin een pleidooi gehouden wordt voor een betere aanpak van justitiabelen die ook psychiatrische en psychische problemen hebben (RMO, 2007). En ook het beleidsprogramma 'Vernieuwing Forensische Zorg' is er sterk op gericht om de onderlinge afhankelijkheid van de domeinen zorg en justitie in betere banen te leiden (Dienst Justitiële Inrichtingen, 2007).

Voor Reclassering Nederland is een duidelijk uitgangspunt voor haar werk dat justitiabelen zelf verantwoordelijkheid dragen voor hun eigen gedrag en dat zij kunnen leren dit gedrag te veranderen (Reclassering Nederland, 2004). Stichting Verslavingsreclassering GGZ en Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering benadrukken dat veel van de justitiabelen waar de reclassering bemoeienis mee heeft, juist (tijdelijk) niet in staat zijn om hun eigen verantwoordelijkheid te nemen, zoals justitiabelen met psychische en psychiatrische stoornissen. Deze groep hoort huns inziens feitelijk in de geestelijke gezondheidszorg thuis en de activiteit die de reclassering voor hen onderneemt is dan ook de toeleiding naar deze zorg (Reclassering Nederland, 2005).

De justitiabelen die wel in staat zijn verantwoordelijkheid te dragen, worden door de reclassering geholpen om die verantwoordelijkheid te dragen; de reclassering begeleidt hen bij de veranderingen die ervoor nodig zijn en ziet erop toe dat zij doen wat ze moeten doen. Dat geldt ook voor de justitiabelen die dat niet willen. De reclassering gaat ervan uit dat motivatie ook veranderbaar is, zelfs onder dwang en drang. Volgens de RMO zou deze constatering ook gevolgen moeten hebben voor het beleid en het handelen van de reclassering, voor zover dat nog niet gebeurt (RMO, 2007).

Daarnaast doet de reclassering, onder andere omdat gedragsverandering niet in alle gevallen volledig haalbaar is, aan risicomanagement om ervoor te zorgen dat het risico dat iemand recidiveert en/of schade toebrengt laag gehouden wordt, waardoor zijn deelname aan de maatschappij verantwoord is (Reclassering Nederland, 2005).

2.5.4 'What Works' en 'Terugdringen Recidive'

In de afgelopen jaren is een groot deel van het werk van de reclassering beheerst door het door het ministerie van Justitie geïnitieerde beleidsprogramma 'Terugdringen Recidive', dat in oktober 2002 van start ging. 'Terugdringen Recidive' is sterk beïnvloed door de inzichten van de zogenoemde 'What Works'-beweging die vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw in de Angelsaksische landen opkwam en nu nog steeds een groot stempel op het reclasseringswerk in deze landen drukt. Om een indruk te geven van de oorsprong en het gedachtegoed van 'Terugdringen Recidive', beschrijven we hieronder kort het ontstaan van 'What Works'.

2.5.4.1 'What Works'

Meestal wordt de publicatie van Martinsons artikel 'What Works? Questions and answers about prison reform' (Martinson, 1974) beschouwd als het begin van een stroming in vooral de Angelsaksische landen die 'Nothing Works' werd genoemd. In deze stroming werd het denken over criminaliteitsbeheersing gedomineerd door de opvatting dat bij de terugdringing van recidive, de naam zegt het al, 'niets werkt'. In het 'niets-werkt-paradigma' werden justitiabelen als onverbetelijk beschouwd en achtte men delictgedrag niet te beïnvloeden. Inmiddels is wel duidelijk dat dit niet zo is (zie bijvoorbeeld Andrews & Bonta, 1998). En ook ten tijde van de publicatie van Martinsons artikel wist men dit al. Het bedoelde artikel bleek slechts een beperkte visie te geven op de resultaten van een zeer groot onderzoek waaraan Martinson had meegewerkt (Lipton, Martinson & Wilks, 1975), dat in zijn geheel veel positievere conclusies rechtvaardigde dan die van Martinson (Sarre, 1999).

Maar of Martinson nu gelijk had of niet, zijn artikel had een enorme invloed, en zijn beweringen bepaalden het beleid voor criminaliteitsbestrijding gedurende de hele jaren tachtig. De stroming was in feite een veelal politieke, haast defaitistische (en chagrijnige) voorloper van de huidige stroming genaamd 'wat werkt'.

In het begin van de jaren negentig keerde het tij. Dit was hoofdzakelijk het gevolg van een aantal grote meta-analytische onderzoeken in de Angelsaksische landen naar de effecten van vooral gedragswetenschappelijke interventies voor justitiabelen, waaruit de gevolgtrekking gemaakt kon worden dat deze weliswaar kleine, maar significante effecten op de recidive kunnen hebben (Hollin, 2004). De gedragswetenschappers die zich vanaf nu met interventies voor justitiabelen gingen bezighouden, waren erop uit om vast te stellen wat nu werkt, voor wie, onder welke omstandigheden. Het zijn vooral de onderzoekers uit Canada en de Verenigde Staten, en later uit Groot-Brittannië, geweest die op dit gebied fundamentele vooruitgang hebben geboekt (Gendreau & Ross, 1987; Andrews, Zinger, Hoge, Bonta, Gendreau & Cullen, 1990; Andrews & Bonta, 1995; Sherman, Gottfredson, Layton MacKenzie, Eck, Reuter & Bushway, 1998).

Uit evaluatieonderzoeken naar de effectiviteit (lees: recidivebeperkende werking) van gedragsinterventies voor criminelen, destilleerden zij een aantal principes waarvan zij konden vaststellen dat als deze werden toegepast bij de ontwikkeling van interventies, met die interventies recidive verminderd kon worden. Het geheel van deze inzichten staat bekend onder de naam 'What Works'.

De belangrijkste principes worden onderstaand kort beschreven:

- Risicoprincipe: het risico op recidive moet bepalend zijn voor de intensiteit van de interventie(s). Hoe groter het risico, hoe intensiever de interventie of het geheel van interventies.
- Behoeftenprincipe: interventies moeten gebaseerd zijn op de criminogene tekorten en behoeften van een justitiabele, en bij voorkeur sterker op die tekorten en behoeften die rechtstreeks crimineel gedrag ontlokken.
- Responsiviteitsprincipe: interventies moeten aansluiten bij de leerstijl, mogelijkheden en motivatie van de justitiabele, bij zijn responsiviteit, en de meeste justitiabelen hebben meer aan oefeningen dan aan lessen.
- Integriteitsprincipe: interventies moeten uitgevoerd worden zoals ze oorspronkelijk opgezet zijn, door getraind personeel dat voldoende (inhoudelijk) ondersteund wordt.

Anderen (Harper & Chitty, 2005) noemen hier nog andere principes, zoals:

- Vaardighedenprincipe: met (gedrags)interventies moeten gedrags- en cognitieve vaardigheden aangeleerd worden die gericht zijn op probleemoplossing en sociale interactie.
- Oefeningprincipe: in de (gedrags)interventies moet veel gelegenheid zijn om met de praktische vaardigheden te kunnen oefenen.

Ten slotte voegen Vennard, Sugg en Hedderman (1998) nog het onderstaande principe toe:

- Maatschappijprincipe: interventies die in de maatschappij worden uitgevoerd, zijn effectiever dan interventies die in inrichtingen worden uitgevoerd, tenzij deze laatste ook op grond van bovenstaande principes worden toegepast.

Voor de duidelijkheid zij gezegd dat deze beginselen vaak overlappen of samengaan met de principes voor werkzame gedragsinterventies. Voor gedragsinterventies gelden echter nog enkele specifiekere criteria. Deze worden besproken in hoofdstuk 4.

Inmiddels zijn in de (internationale) wetenschappelijke literatuur voldoende bewijzen te vinden voor de geldigheid van de principes (zie bijvoorbeeld Andrews et al., 1990; Gendreau, 1996; Lösel, 2001). Waarmee niet is gezegd dat deze principes voor eens en altijd gelden. Het zijn geen statische beginselen. Veel interventies die volgens 'What Works'-principes ontwikkeld worden, zijn werkzaam voor een groot deel van de justitiabelen. Er blijft echter onderzoek nodig waarmee specifiekere criteria bepaald kunnen worden voor justitiabelen met specifieke kenmerken die

vaak in specifieke omstandigheden optreden, zodat een beter gerichte indicatie voor interventies mogelijk is.

Overigens moet gezegd worden dat 'What Works' niet de enige reactie was op het sombere 'Nothing Works' uit de jaren tachtig. De beschouwing van (de oorzaken van) criminaliteit die in 'What Works' prevaleert, is vooral een 'correctieve' beschouwing. Dat wil zeggen, het was (is) een verklaring van criminaliteit op individueel niveau waarbij ervan uitgegaan wordt dat crimineel gedrag het gevolg is van zaken in iemand zelf of zijn omstandigheden die hersteld kunnen worden, bijvoorbeeld door hem iets aan of af te leren. Andere theorieën, die bijvoorbeeld meer aandacht besteden aan rehabilitatie, waarbij ook begrippen als 'social support' (Cullen, 1994) en 'inclusion' (Robinson & Raynor, 2006) een belangrijke rol spelen, staan in Nederland vooralsnog minder in de belangstelling, behalve bij de ontwikkelingen rondom de nazorg van ex-justitiabelen, zoals bijvoorbeeld het Prison Gate Office van Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering (Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering, 2008).

2.5.4.2 'Terugdringen Recidive'

'Terugdringen Recidive' kan worden beschouwd als de Nederlandse pendant van 'What Works'. In dit programma werken de reclasseringsorganisaties en het gevangeniswezen gezamenlijk aan de wetenschappelijk onderbouwde effectiviteit van hun werkzaamheden. 'Terugdringen Recidive' is heden ten dage de belangrijkste leidraad voor zowel de inhoud als (bij sommige producten) de organisatie van het werk van de reclassering. In de afgelopen jaren heeft 'Terugdringen Recidive' vooral de ontwikkeling van de diagnose, het advies en de gedragsinterventies bepaald. In de hierna volgende hoofdstukken zullen wij laten zien waaruit dat blijkt. In de komende jaren zullen in het bijzonder toezicht en de werkstraf worden verbeterd volgens het gedachtegoed van 'Terugdringen Recidive'. Hiermee is dus meteen gezegd dat de reclassering nog niet geheel reeds volgens de beginselen van dit beleidsprogramma werkt. De reclassering is in een overgangperiode. Voor ons onderzoek betekende dit dat telkens naar een verklaringsmodel is gezocht voor de huidige stand van zaken omtrent een bepaald middel dat door de reclassering ingezet wordt. In de gevallen dat de huidige situatie een duidelijk mengsel van nieuwe en oude denkwijzen was, is gekozen voor de nieuwe denkwijze, omdat die de grondslag voor de toekomst vormt.

Tot slot merken wij op dat de opkomst van de 'What Works'-stroming en de Nederlandse variant 'Terugdringen Recidive' natuurlijk niet betekent dat vóór deze wetenschappelijke visies het werk van de reclassering nauwelijks wetenschappelijk onderbouwd was. De huidige inzichten brengen echter andere eisen met zich mee die aan de interventies van de reclassering gesteld moeten worden. Vanzelfsprekend werd ook vóór genoemde stromingen het werk van de reclassering gebaseerd op basis van volgens wetenschappelijke inzichten ontwikkelde methodieken, zoals

Social Casework en varianten daarvan. Dat leverde uiteenlopende vormen van begeleiding, behandeling en controle op die onder, voor die tijd, vaak vooruitstrevende wetenschappelijke condities ontworpen waren.

2.6 Recapitulatie: uitgangspunten voor de reclassering

Waarom ‘werkt’ de reclassering? Of iets anders geformuleerd: op grond van welke aannames meent de reclassering dat wat zij doet, als geheel, effectief is en dus een aantoonbare bijdrage aan een veiliger samenleving levert door recidivevermindering?

Hoewel een antwoord op deze vraag natuurlijk niet gegeven kan worden zonder in te gaan op de werkzaamheid van de afzonderlijke activiteiten die de reclassering uitvoert, kan toch iets gezegd worden over de veronderstelde effectieve mechanismen van de reclassering in het algemeen. Hieronder wordt dat zeer beknopt gedaan. De hierna volgende redenering is een zogenaemde ‘als-dan-redenering’, waarbij veronderstellingen over effectiviteit en de voorwaarden daarvoor in een simpel causaal model worden samengevat.

De veronderstelling voor de effectiviteit van de reclassering is dat als er door diagnose kan worden vastgesteld dat er een reden is voor een interventie door de reclassering, oorzakelijke factoren kunnen worden vastgesteld van de criminaliteit van de justitiabele, en vervolgens conclusies kunnen worden getrokken over de aard van deze factoren. Vervolgens is de veronderstelling dat kan worden vastgesteld of invloed kan worden uitgeoefend op die factoren. Als ook kan worden vastgesteld hoe en hoeveel invloed er uitgeoefend kan worden, kunnen de aard en vorm van de noodzakelijke gedragsbeïnvloeding geïndiceerd worden: de noodzakelijke gedragsinterventies en de begeleiding in het toezicht. Behalve dat de mogelijke en noodzakelijke gedragsbeïnvloeding wordt vastgesteld en geïndiceerd, wordt ook vastgesteld of en zo ja hoe en hoeveel gevaarsrisico er is. Met deze vaststelling worden de aard en de hoeveelheid risicomangement geïndiceerd. Ten slotte veronderstelt de reclassering dat als de interventies voor gedragsbeïnvloeding en risicomangement in combinatie met elkaar en in een juridisch kader (dat is in een gedwongen kader) worden uitgevoerd, en op de juiste manier (zoals bedoeld, integer) worden uitgevoerd, zij zullen leiden tot vertragen en verlagen van delictpleging. Bovenstaande redenering geeft in grote lijnen de algemene programma-theorie van de reclassering weer. Deze theorie bestaat zoals gezegd uit een aantal deeltheorieën. In de volgende hoofdstukken zullen deze aan een analyse worden onderworpen.

3 Diagnose & advies

3.1 Inleiding

In 1989 schreef de Canadees Andrews een kort artikel getiteld 'Criminal recidivism is predictable and can be influenced'. In 1996 schreef hij een *update* van het artikel met dezelfde titel. En dat zegt eigenlijk genoeg. Want niet alleen Andrews zelf, een van de grondleggers van de zogenoemde actuariële risicotaxatie, maar ook vele andere onderzoekers hebben zijn bewering door onderzoek bevestigd. Het grootste deel van de veronderstellingen over risicotaxatie en diagnose waarop de reclassering haar beleid baseert, zijn waar. Het is de kern van de bevindingen uit de 'What Works'-literatuur. Om met de ontwikkelaars van de RISc (Recidive InschattingSchalen) te spreken: recidive kan teruggedrongen worden:

'als er een goede inschatting gemaakt wordt van ernst en gevaar van het delict en de interventies zich richten op die zaken die het delictgedrag in de hand werken: de criminogene factoren. Daarnaast moeten zij passen bij de (on)mogelijkheden van de justitiabele (responsiviteit) om te veranderen.' (Adviesbureau Van Montfoort & Reclassering Nederland, 2004, pp. 9-10)

Onderstaand volgt een opsomming van de veronderstellingen die onder deze aanname liggen.

3.2 Veronderstellingen

- Het is mogelijk om door diagnose iemands recidive- en gevaarsrisico vast te stellen.
- Aan de hand van iemands recidive-/gevaarsrisico kan worden bepaald of een interventie nodig is.
- Het is mogelijk om door diagnose te bepalen wat de relatieve invloed van bepaalde factoren op iemands criminaliteit is.
- Bij een laag risico is het niet nodig om een gedragsinterventie in te zetten.
- Iemands responsiviteit is een essentiële factor voor effectieve beïnvloeding.
- Het is mogelijk om door diagnose iemands responsiviteit vast te stellen.
- Een diagnose leidt via een advies tot een adequate justitiële beslissing en een adequaat aanbod voor de justitiabele in het kader van zijn straf (wat ook kan inhouden dat hij geen aanbod krijgt), waardoor de kans op zijn recidive verlaagd wordt.

Deze veronderstellingen leiden vanzelfsprekend tot onderzoeksvragen. Na enkele korte algemene inleidende paragrafen komen deze in dit hoofdstuk aan de orde.

3.3 Risicotaxatie

Risicotaxatie (*risk assessment*) is de inschatting van het risico op delinquent gedrag. Op basis van informatie over een delictpleger wordt getracht in te schatten of de delictpleger wel of geen delicten (meer) zal plegen (Van Nieuwenhuizen & Philipse, 2002). Een risicotaxatie kan op verschillende manieren worden gedaan. Doorgaans wordt onderscheid gemaakt tussen de klinische benadering, het gestructureerd professioneel oordeel, en de actuariële benadering (Grubin, 1999; Hanson, 2000; Hanson & Harris, 2000a; De Ruiter, 2000; De Ruiter & De Jong, 2006).

3.3.1 Klinisch oordeel

Bij een klinisch oordeel worden de risico's door een gedragsdeskundige of andere professional bepaald. Deze maakt de inschatting op basis van dossiers, interviews en psychodiagnostisch onderzoek, die naar eigen inzicht door de professional worden gebruikt en geïnterpreteerd (Van Nieuwenhuizen & Philipse, 2002).

Harris (2006) wijst erop dat bij dit soort benaderingen vaak voorbij wordt gegaan aan de algemene typische fouten die mensen maken als zij risico's moeten inschatten. Mensen houden geen rekening met zogenoemde *base rates* en zien cumulatieve effecten op risico's over het hoofd. Daarnaast schatten zij risico's op gebeurtenissen hoger in als die makkelijk te herinneren zijn, of als die ernstiger zijn (zo wordt soms ten onrechte gedacht dat er meer mensen in de luchtvaart verongelukken dan in het verkeer). Ook vallen risico-inschattingen hoger uit als ze bedoeld zijn voor besluiten die de veiligheid van de maatschappij aangaan. Ten slotte maakt het bij professionele oordelen uit welke sekse of etniciteit de professional heeft.

3.3.2 Actuariële risicotaxaties

Bij de actuariële risicotaxatie bestaat de informatie die gebruikt wordt grotendeels uit gegevens over zogenoemde criminogene factoren. Dat zijn factoren waarvan door uitgebreide statistische analyses van justitiabele groepen is vastgesteld dat zij criminaliteit bevorderen, en waarvan daarnaast is vastgesteld in hoeverre zij criminaliteit bevorderen (Van Nieuwenhuizen & Philipse, 2002). Er zijn twee soorten criminogene factoren: statische en dynamische.

Statische criminogene factoren (die onveranderbaar zijn, bijvoorbeeld reeds gepleegde delicten) blijken sterke voorspellers van recidive. Zij zijn echter, de naam zegt het al, niet te beïnvloeden. Dergelijke statische factoren moeten weliswaar gewogen worden in het diagnostisch proces, maar bij het kiezen van een interventie zal vooral moeten worden gezocht naar beïnvloedbare, dynamische, factoren, want die zijn wel te veranderen. Een

interventie die gericht is op deze dynamische factoren, kan leiden tot een gedragsverandering.

Meta-analytische studies hebben aangetoond dat met actuariële risicotaxatie-instrumenten accuratere voorspellingen gedaan kunnen worden over klinische uitkomsten, zoals onder andere criminaliteit, dan met klinische instrumenten (bijvoorbeeld: Bonta, Law & Hanson, 1998; Grove, Zald, Lebow, Snitz & Nelson, 2000; Mossman, 1994; Harris, 2006). Dit geldt zeker bij psychopathische justitiabelen. In deze gevallen en in het algemeen in de forensische psychologie voorspellen risicotaxatie-instrumenten veel nauwkeuriger dan het klinische oordeel van de psychiater (De Ruiter & Merckelbach, 2006). Of in de woorden van de grondleggers Bonta en Andrews in een recent artikel dat zij schreven met Wormith (2006):

‘Meta-analyses of the prediction and treatment literature have strongly advanced knowledge, and dissemination has been impressive. General personality and social cognition perspectives are the dominant theoretical position. The predictive criterion validity of actuarial assessments of major risk and/or need factors greatly exceeds the validity of unstructured clinical judgment.’ (p. 22)

3.3.3 *Gestructureerd professioneel oordeel*

Bij een gestructureerd professioneel oordeel maakt de professional een ‘gestandaardiseerde en gestructureerde risicotaxatie met behulp van een *checklist* bestaande uit wetenschappelijk onderbouwde risicofactoren’ (De Ruiter & De Jong, 2006, p. 13). De Ruiter en de Jong stellen dat een gestructureerd professioneel oordeel een combinatie is van het klinische oordeel en de actuariële benadering, waarbij de nadelen en voordelen van deze beide adequaat zijn opgeheven respectievelijk samengevoegd. De menselijke fouten (*biases*) die Harris noemde (paragraaf 3.3.1) worden met duidelijke richtlijnen gepareerd, terwijl toch de professional en zijn oordeel belangrijk blijven, in het bijzonder voor de interpretatie van de actuariële historische gegevens.

Harris (2006) schaaft ook varianten met *checklists* die niet per se voor risicotaxatie ontworpen zijn of met *checklists* die niet gebaseerd zijn op wetenschappelijk onderbouwde statistische berekeningen onder de gestructureerde professionele oordelen. De hiervoor gebruikte *checklists* zijn dan gebaseerd op geloofwaardige theorieën (Harris, 2006). De inschatting zelf is dan dus aan de professional zelf.

3.4 De RISc

De RISc (Recidive InschattingsSchalen), het diagnose-instrument van de reclassering, is gebaseerd op het ‘Offender Assessment System’ (OASys, Howard, Clark & Garnham, 2003), dat als doel heeft:

'The assessment of the risk posed by an offender, and the identification of the factors which have contributed to the offending, are the starting points for all work with offenders.' (Home Office, 2001)

OASys is op zijn beurt weer gebaseerd op instrumenten als de LSI-R uit Canada en ACE uit Engeland (Bosker, 2006).

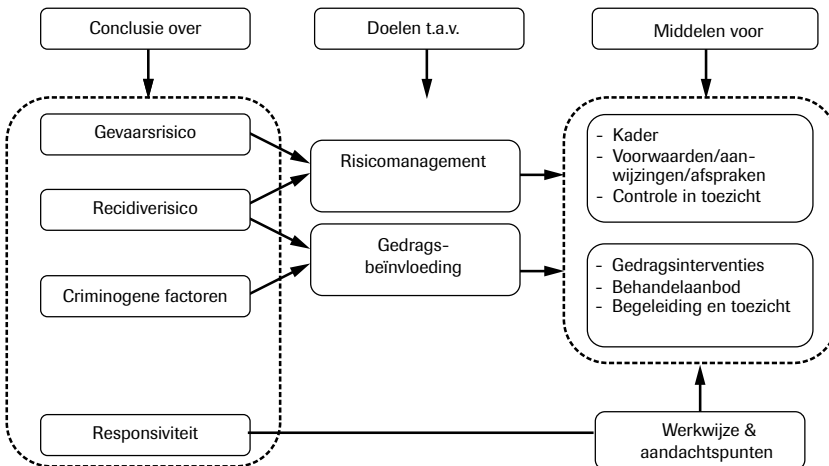
De RISc is een combinatie van een actuarieel instrument en een gestructureerd professioneel oordeel. De opbouw van de RISc is die van een gestructureerd professioneel oordeel (zie 3.3.3). Een vaste lijst van overwegend dynamische risicofactoren wordt nagelopen door de professional, die aan de hand van een instructie, maar naar eigen professioneel inzicht, deze factoren scoort.

De RISc is bedoeld voor 'het in kaart brengen, begrijpen en verbeteren van criminogene factoren enerzijds en de responsiviteit van de justitiabele anderzijds' (Adviesbureau Van Montfoort & Reclassering Nederland, 2004). Concreet gaat het om beantwoording van de onderstaande vragen:

- Wat is de inschatting van de kans op recidive en welk gevaarsrisico (zelf en omgeving) is in deze situatie van toepassing?
- Welke criminogene factoren spelen een rol en op welke leefgebieden heeft deze delinquent in hoge mate aanwezige criminogene factoren?
- Wat zijn de (on)mogelijkheden (responsiviteit) van deze delinquent om te kunnen profiteren van een specifieke interventie?

(Adviesbureau Van Montfoort & Reclassering Nederland, 2004, p. 10.)

In een schema:

De RISc is opgebouwd uit drie onderdelen (Adviesbureau Van Montfoort & Reclassering Nederland, 2004): basisdiagnostiek, verdiepingsdiagnostiek en indicatiestelling voor een interventie. Basisdiagnostiek en de indicatiestelling voor een interventie worden voor alle delinquenten altijd doorlopen, terwijl de verdiepingsdiagnostiek alleen onder bepaalde

omstandigheden wordt ingezet. Voor de basisdiagnostiek wordt informatie verzameld over delictgeschiedenis, de analyse van het huidige delict en dynamische criminogene factoren. Het gaat om de volgende factoren: (1) delictgeschiedenis; (2) huidig delict en delictpatroon; (3) huisvesting en wonen; (4) opleiding, werk en leren; (5) inkomen en omgaan met geld; (6) relaties met partner, gezin en familie; (7) relaties met vrienden en kennissen; (8) druggebruik; (9) alcoholgebruik; (10) emotioneel welzijn; (11) denkpatronen, gedrag en vaardigheden; en (12) houding. Met behulp van de handleiding geeft de werker scores. Deze scores worden verbonden aan een inschatting van het recidiverisico. Vervolgens wordt aan de hand van het gescoorde recidiverisico met aanvullende informatie in collegiaal overleg bepaald welke interventie het meest geschikt is.

De RISc levert dus een gestructureerd professioneel oordeel op dat is gebaseerd op een actuarieel instrument. Zo is het vaststellen van (de relatieve zwaarte van) de criminogene factoren gebaseerd op statistisch onderzoek, maar de interpretatie van de gegevens die moeten leiden tot een score van de criminogene factoren is een professionele aangelegenheid.

3.5 Criminogene factoren, recidivekans en letselgevaar

De vraag die zich – ook gezien de voorgaande paragrafen – opdringt, is of met de RISc de veronderstellingen uit paragraaf 3.2 kunnen worden onderbouwd. Meer specifiek gaat het vooral om beantwoording van de volgende vragen:

1 Kunnen criminogene factoren vastgesteld worden, en zo ja, kan hun relatieve invloed met de RISc vastgesteld worden?

Criminogene factoren zijn 'kenmerken en omstandigheden van mensen en hun omgeving die bijdragen aan het plegen van delicten en daardoor ook ten aanzien van recidive een voorspellende waarde kunnen hebben' (Vogelvang, Van Burik, Van der Knaap & Wartna, 2003). Er wordt onderscheid gemaakt tussen statische en dynamische criminogene factoren. Statische factoren, bijvoorbeeld iemands delictgeschiedenis of zijn afkomst, zijn niet meer veranderbaar, terwijl dynamische factoren, zoals de attitude van de delinquent, wel veranderbaar zijn en er dus met interventies op kan worden aangegrepen (Vogelvang et al., 2003). Criminogene factoren kunnen vastgesteld worden door middel van zelfrapportage van delinquenten (Vogelvang et al., 2003), op basis van dossieronderzoek (om statische criminogene factoren vast te stellen) en/of door middel van het gebruik van een risicotaxatie-instrument zoals de OASys of de RISc. De OASys kan gebruikt worden om een risico-inschatting te maken, gebaseerd op zowel dynamische als statische criminogene factoren, waarbij de statische (met name delictgeschiedenis) het zwaarst wegen voor het inschatten van recidiverisico (Vogelvang et al., 2003). Een risico-

taxatie-instrument dient dus, naast het vaststellen van het recidiverisico, ook om de rol van criminogene factoren vast te stellen (Fiselier, 2005). Uit onderzoek van Vogelvang et al. (2003) naar de prevalentie van criminogene factoren bij gedetineerden blijkt dat er verschil zit in de mate van problematiek die ervaren wordt met betrekking tot criminogene factoren. Problemen worden het meest frequent naar voren gebracht op de volgende criminogene factoren die de OASys Two onderscheidt: psychisch welbevinden, arbeidsverleden, een delictgerelateerde kennissenkring/activiteiten en financiën. 'Daarnaast rapporteren veel gedetineerden matige tot ernstige problemen op het gebied van druggebruik en denk- en gedragsproblemen' (Vogelvang et al., 2003).

Het is van belang om onderscheid te maken tussen criminogene en niet-criminogene behoeften en tussen dynamische en statische behoeften, omdat sommige behoeften geen rechtstreeks verband hebben met crimineel gedrag en 'een interventie die zich op zulke problemen richt zal niet leiden tot minder recidive' (Van der Laan, 2004).

Verder kan een onderscheid gemaakt worden tussen *needs assessment* en *risk assessment*. 'Effectieve (strafrechtelijke) interventies richten zich op criminogene behoeften ('needs'), dat wil zeggen de kenmerken, risicofactoren en problemen van de justitiabele, die rechtstreeks samenhangen met het delinquente gedrag' (Van der Laan, 2004).

2 *Is het mogelijk om door diagnose met de RISc iemands recidivekans en letselgevaar⁶ vast te stellen?*

3 *Kan aan de hand van iemands recidivekans en letselgevaar worden bepaald of een interventie nodig is?*

In 2005 en 2006 heeft het WODC een onderzoek gedaan naar de psychometrische kwaliteiten van de RISc. Meer bepaald ging het om een onderzoek naar interbeoordelaarsbetrouwbaarheid, structuur, interne consistentie en de begripsvaliditeit van de RISc (Van der Knaap, Nijssen & Bogaerts, 2007). Kort samengevat is de conclusie van deze onderzoekers dat de RISc 'over gunstige psychometrische kwaliteiten beschikt' (p. 8). De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid (de overeenstemming tussen diagnoses van reclasseringswerkers over gelijke gevallen) is over het algemeen sterk, maar dan vooral bij de meer uit feiten opgebouwde schalen. Bij de 'vagere' schalen als 'denkpatronen, gedrag en vaardigheden' (11) en 'houding' (12) is er minder overeenstemming.

Ook de interne consistentie van de schalen bleek goed. Dat wil zeggen dat er betrouwbare metingen mee konden worden verricht. Maar ook

6 Met de term letselgevaar wordt de eerder door de reclassering gebruikte term gevaarsrisico vervangen. Waar de laatste term meer de nadruk legde op het risico dat een justitiabele (zichzelf of een ander) fysieke of mentale schade berokkent (Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des heils, Jeugdzorg en Reclassering, Gevangeniswezen, 2005), gaat het bij letselgevaar niet alleen om de kans op letselschade (voor anderen), maar ook om de ernst van die schade (kort gezegd: letselgevaar = kans op letselschade x ernst van letstelschade). Het gaat bij een diagnose zowel om vaststelling van iemands recidiverisico als om vaststelling van letselgevaar.

hier waren er uitzonderingen. De schalen 'relaties met partner, gezin en familie' (6) en 'alcoholgebruik' (9) voldeden onvoldoende. Deze schalen vormden, samen met de schaal 'emotioneel welzijn' (10), ook een uitzondering als het ging om voorspelling van recidive; zij hadden weinig samenhang met een gevalideerde meting met de StatRec, een instrument voor recidivevoorspelling op basis van statistische achtergrondkenmerken van justitiabelen (Wartna & Tollenaar, 2006b). Voor het overige was er een sterk verband tussen de totaalscore van de RISc en de voorspellingen met de StatRec. Met de RISc kunnen dus, als tenminste iets gedaan wordt aan de genoemde uitzonderingen, goede voorspellingen gedaan worden over iemands recidivekans.

Kortom, de vragen 1 en 2 kunnen grotendeels met 'ja' beantwoord worden. De onderzoekers hebben echter geen onderzoek gedaan naar de vaststelling van het letselgevaar en de invloed ervan op de uiteindelijke diagnose, en indicatie voor (gedrags)interventies (vraag 3). Dit onderdeel van de indicatie is grotendeels gebaseerd op het professionele oordeel van de reclasseringswerker in aanvulling op de inschatting van het recidiverisico. De reclassering ontwikkelt momenteel een nieuw model indicatiestelling waarvan indicering van toezicht een onderdeel is. Ook de RISc wordt verder ontwikkeld, en een betere beschrijving van letselgevaar krijgt een plaats in een verbeterde versie van RISc.

3.6 Zijn er altijd interventies nodig?

Volgens Bonta (2002) is de effectiviteit van een programma voor een specifieke justitiabele afhankelijk van drie zaken: het risk principle, het need principle en het responsivity principle (zie paragraaf 2.5.4). Een belangrijke aanname bij deze principes is dat zij niet alleen leiden tot een beslissing over de interventies die nodig zijn om een justitiabele te helpen niet meer te recidiveren, maar ook dat zij leiden tot het besluit óf er geïntervenieerd moet worden. Deze veronderstellingen roepen de onderstaande onderzoeksvraag op.

4 *Is er een relatie tussen gevonden risiconiveaus en noodzakelijk in te zetten interventies?*

Volgens Hildebrand en De Ruiters (2005) schrijft het risicobeginsel voor 'dat de intensiteit van de beveiliging en de behandeling dient te worden afgestemd op het recidiverisico van de betrokken patiënt'. Hierbij wordt aangenomen dat patiënten met een hoog recidiverisico intensief dienen te worden behandeld, terwijl een lage behandelintensiteit volstaat voor patiënten met een laag risico. Hetzelfde geldt voor delinquenten. Andrews (1989, 1996) beaamt dat '*correctional services should be reserved for higher-risk offenders, and (...) lower-risk offenders do as well (or better) with minimal service*' (1989, p. 1).

Er zijn veel onderzoekers die over het bovenstaande risicoprincipe hebben gepubliceerd. Het voert te ver om hier een overzicht van te geven. Het zijn grotendeels dezelfde die aan de basis van 'What Works' hebben gestaan (zie paragraaf 2.5.4). Dowden en Andrews (2006) stellen echter dat dit principe meestal alleen vanuit het perspectief van *assessment* is behandeld. De implicaties van een assessment en de hieruit voortkomende classificatie (in laag, midden en hoog risico) voor de planning en uitvoering van een interventieaanbod zijn volgens hen niet vaak onderzocht. Sterker nog, zij stellen dat nog al te vaak tegengesteld aan het risicoprincipe wordt gehandeld doordat juist veel wordt geïnvesteerd in mensen met een lager risico. Daarnaast stellen zij dat het principe nogal eens wordt ondergewaardeerd omdat het vaak (onterecht) wordt gebruikt als een *management tool* (zie ook hieronder bij de beantwoording van vraag 5). In een meta-analytisch onderzoek naar de effectiviteit van het risicoprincipe voor de invulling van interventieaanbod vonden Dowden en Andrews (2006) bescheiden ondersteuning voor het principe, en een beperkte werking voor groepen volwassen mannelijke delinquenten, die zij vooralsnog niet konden verklaren. Voor jongeren en vrouwen bleek het principe beter te werken. Uit het onderzoek kon echter niet helder onderscheiden worden of dit nu te wijten was aan methodologische oorzaken of aan het principe zelf.

In combinatie met de andere principes van 'What Works' was het effect van het risicoprincipe duidelijker. Want wat Dowden en Andrews (2006) wel onomstotelijk konden vaststellen was dat de werking van het principe sterk gerelateerd was aan interventies die volgens deze principes waren ontwikkeld:

'it is important to note that the risk principle only enhanced correctional treatment effectiveness in programs that adhered to the principles of need and general responsivity'. (p. 97)

Met een zekere armslag kan dus het antwoord op vraag 4 met 'ja' worden beantwoord. In navolging van Dowden en Andrews (2006) moet echter gesteld worden dat verder onderzoek naar de precieze werking van het risicoprincipe en de toepassing ervan voor de invulling van interventieaanbod gedaan moet worden. Zie ook paragraaf 3.8.

5 *Zijn er niveaus waar interventies geen zin hebben of niet noodzakelijk zijn?*

Er is vastgesteld dat gedragsinterventies het meest effectief zijn voor justitiabelen met een matig of hoog recidiverisico. Voor justitiabelen met een zeer hoog risico is het weliswaar zeer lastig maar niet onmogelijk om effectieve interventies te ontwikkelen (Roberts, 1997). Voor justitiabelen met een laag recidiverisico zijn interventies vaak niet nodig en zij kunnen dan zelfs averechts werken (Andrews & Friesen, 1987). Ook Bonta (2001) stelt dat een intensief behandelprogramma bij delinquenten met een laag risiconiveau contraproductief kan werken.

'Zowel volwassenen als jongeren met een laag recidiverisico die een intensief behandelprogramma volgden, recidiveerden tweemaal zo vaak als een vergelijkbare controlegroep die het programma niet volgde.' (Lodewijks, De Ruiter & Doreleijers, 2003)

Fiselier (2005) is van mening dat de aanpak met behulp van (gedrags) interventies intensiever moet zijn naarmate het recidiverisico hoger is. Een kanttekening hierbij is ook dat een duidelijker beeld geschapen moet worden van de zogenoemde 'laag risico groep'. Farrow (2004) stelt terecht dat een laag risico niet betekent dat er helemaal geen risico is. Op grond van haar ervaringen met de opzet van een team voor toezicht op laag risico justitiabelen concludeert zij dat er gevaren kleven aan de voor de hand liggende 'oplossing' om, vooral in tijden van capaciteitsnood, bij deze groep het reclasseringswerk hoofdzakelijk te richten op management van het werk en nadruk te leggen op de processen (in-, through- en output) in plaats van de inhoud (outcome). Zij benadrukt dat ook bij de 'laag risico groep' inhoudelijke doelen bereikt moeten worden: reïntegratie en *desistance*. Zij haalt Kelly en Wilkinson (2002) aan, die een model ontworpen waarbij niveaus van criminogene behoeftes schematisch zijn weergegeven om reclasseringswerkers te laten zien wat er al gedaan is en wat er nog moet gebeuren in het toezicht van delinquenten. Ook zij stellen dat bij justitiabelen met een laag risico toezicht vooral gericht moet zijn op factoren die *desistance* en de re-integratie in de samenleving bevorderen (Kelly & Wilkinson, 2002). De nadruk moet daarbij dan liggen op motivatie en terugvalpreventie met behulp van het sociale netwerk van de justitiabele. Dat laatste is in overeenstemming met bevindingen van Dowden, Antonowicz en Andrews (2003), die een meta-analyse naar de effectiviteit van terugvalpreventie (relapse prevention) uitvoerden en vonden dat '*training of significant others in the program model is of importance for significantly enhancing program effectiveness*' (p. 523).

Kortom, de stelregel dat voor justitiabelen met een laag risico geen interventies gepleegd moeten worden, moet met enige voorzichtigheid worden toegepast. Iemand met een laag risico heeft waarschijnlijk geen baat bij gedragsinterventies of toezicht, maar wel bij meer praktische ondersteuning van zijn re-integratie.

3.7 Responsiviteit

Andrews, Bonta en Wormith (2006) maken onderscheid tussen algemene en specifieke responsiviteit. Onder algemene responsiviteit verstaan zij: '*the general power of behavioral, social clearing, and cognitive-behavioral strategies*' (p. 7). Specifieke responsiviteit is volgens hen wat Boone en Poort (2002) en de Nederlandse reclasseringsorganisaties onder responsiviteit verstaan.

Het principe van responsiviteit

'simply states that programs should be delivered in a manner that facilitates the learning of new prosocial skills by the offender. (...)

Essentially the responsivity principle is one of matching treatment × offender type × therapist's style.' (Gendreau, 1996, p. 123)

Een wat uitgebreidere variant op deze *matching* is:

Treatment approach × learning style of the offender; the characteristics of the offender × those of the counselor; skills of the counselor × type of program. (Kennedy, 1999, p. 47; Gendreau et al., 1994)

De aanname die onder het responsiviteitsprincipe ligt, is dat als bij zowel diagnose als interventies geen rekening gehouden wordt met bovengenoemde *matching*, de effectiviteit van interventies vermindert. Of anders gesteld, als vraag:

6 *Is iemands responsiviteit een essentiële factor voor effectieve beïnvloeding?*

Ofschoon veel onderzoekers het responsiviteitsprincipe onderkennen als een kritische factor bij het succes van een interventie (Brown, 1996), is het een grotendeels verwaarloosd gebied van onderzoek: '*specific responsivity remains the least explored of the RNR principles*' (Andrews et al., 2006, p. 18). Responsiviteit wordt door velen wel als het stiefkindje van 'What Works' beschouwd. Dat is vreemd, want tegelijkertijd stellen de enkelen die er wel over publiceren dat het een zeer belangrijk principe is (Kennedy, 1999; Brown, 1996). Goede *matching*, stellen zij, als hierboven beschreven, is een voorwaarde voor effectiviteit.

Dat is vooral ook omdat responsiviteit niet alleen van invloed is op de effectiviteit als individueel resultaat van een gedragsinterventie, maar ook op de algemene effectiviteit van een gedragsinterventie. Een gedragsinterventie moet geschikt zijn voor de doelgroep waarvoor ze bedoeld is. Hetgeen betekent dat bij de ontwikkeling van een gedragsinterventie rekening gehouden moet worden met de kenmerken van de doelgroep. Dat kunnen kenmerken als leerstijl of persoonlijkheid zijn (Gendreau, 1996), maar ook demografische factoren als leeftijd, geslacht, etniciteit (Kennedy, 1999).

Het is dus zaak om bij iemands diagnose een goed beeld te krijgen van diens responsiviteit en in het verlengde daarvan, van diens geschiktheid voor het ene of het andere programma. Dit is nu juist een van de moeilijkste onderdelen van een diagnose. En het antwoord op onderstaande vraag is dus niet eenvoudig te geven.

7 *Is door diagnose (de aard van) iemands responsiviteit vast te stellen?*

Het antwoord op deze vraag is 'ja met een maar'. Andrews et al. (2006) noemen enkele veelbelovende instrumenten waarmee responsiviteit 'bepaald' kan worden. Zoals in de huidige RISC zijn deze gebaseerd op interviews en vragenlijstjes. Ook noemen zij de theorieën van Prochaska en DiClemente (1982, 1984) en die van Miller en Rollnick (1991) als belangrijke aanvullingen (zie de paragrafen 7.5.3 en 7.5.4 voor enkele (kritische)

opmerkingen over deze theorieën). Maar zij concluderen ten slotte dat *'a discussion of criminogenic need, multimodal, general responsivity, and specific responsivity is a high-priority issue'* (p. 19).

Uit de bevindingen van Van der Knaap et al. (2007) naar de validiteit en interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de RISc blijkt dat op de items waarmee onder andere responsiviteit bepaald wordt, matige overeenstemming bestaat tussen de beoordelaars.

'Schaal 12 beoogt een uitzonderlijk moeilijk te meten construct in kaart te brengen. In de handleiding van de RISc wordt in de inleiding bij deze schaal al gesteld dat attitudes, of houdingen lastig te meten zijn. Toch wordt de houding van de cliënt als een bijzonder belangrijke factor gezien in de voorspelling van recidive én de mogelijkheden tot interventie.' (Van der Knaap et al., 2007, p. 46)

Het moge duidelijk zijn dat onderzoek naar de verschillende deelaspecten van responsiviteit niet alleen nuttig maar ook noodzakelijk is. Een van de belangrijkste onderwerpen van onderzoek zou dan niet alleen de werking van responsiviteit moeten zijn, maar ook de aard ervan. Nu wordt responsiviteit nog vaak als een verzameling van verschillende begrippen, waaronder bijvoorbeeld houding, beschreven. Maar responsiviteit is, zoals hierboven ook Van der Knaap reeds over houding *an sich* stelde, een ingewikkeld fenomeen. Dat leidt er vaak toe dat er simplificeringen gemaakt worden. Zo is er een duidelijk verband met motivatie, dat gezien kan worden als een van de elementen van responsiviteit, maar een veelvoorkomend misverstand is dat met goede motivatietechnieken voldoende rekening wordt gehouden met de responsiviteit. Dat is niet zo.

3.8 Advisering

Een belangrijk doel van diagnose is om op grond hiervan een advies te formuleren voor partners uit de strafrechtsketen die een beslissing moeten nemen over de vervolging en/of straf van een justitiabele, of over uitvoering van deze beslissing. In het perspectief van de doelen van de reclassering (zie paragraaf 2.5) is de veronderstelling hierbij (zie paragraaf 3.2) dat een advies dat gebaseerd is op een goede diagnose, tot een adequate justitiële beslissing over een adequaat interventieaanbod voor de justitiabele leidt, waardoor de kans op zijn recidive verlaagd wordt. De onderzoeksvragen die hieromtrent gesteld kunnen worden staan hieronder.

- 8 *Leidt een diagnose tot een adequaat aanbod van interventies voor de justitiabele in het kader van zijn straf (wat ook kan inhouden dat hij geen aanbod krijgt)?*
- 9 *Leidt een diagnose tot adequate informatie voor een advies van de reclassering aan een opdrachtgever?*

10 Leidt het advies van de reclassering tot een adequate justitiële beslissing?⁷

11 Als het antwoord op de vragen 8 t/m 10 'ja' is, leidt een advies van de reclassering dan tot verlaging en/of vertraging van recidive?

Deze vragen zijn voor een deel zo specifiek op de Nederlandse praktijk van alledag gericht dat beantwoording ervan door literatuuronderzoek moeilijk bleek. Daarbij kwam dat beantwoording van deze vragen ten tijde van de activiteiten van de commissie en het schrijven van dit rapport bemoeilijkt werd door de vele veranderingen op het terrein van diagnose en advies door de reclassering (Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering, 2007). Op zich is dat gegeven wel een teken dat de 'huidige' praktijk van advisering gemoderniseerd moest worden. Er voltrekt zich in Nederland eenzelfde geschiedenis als in Engeland en Wales. Vanaf halverwege de jaren zeventig van de vorige eeuw heeft daar de voorlichtingsrapportage een stapsgewijze metamorfose ondergaan. Eerst was het rapport een *social inquiry report*, zonder '*prescriptive guidance on their structure or content*' (Canton & Hancock, 2007, p. 212). Daarna werd het een *pre-sentence report* dat bedoeld was ter ondersteuning van een beslissing van de rechtbank over wat het beste gedaan kon worden met een verdachte. Inmiddels is het een systeem waarin drie soorten rapporten zijn ondergebracht, één mondeling en twee schriftelijke, waarvan er één kort is en snel kan worden uitgebracht (*Fast Delivery Report*) en het ander uitgebreid maar langer duurt (*Standard Delivery Report*).

Een dergelijk systeem heeft de reclassering in samenwerking met haar opdrachtgevers ook ontworpen. Haar oorspronkelijke stelsel van adviesrapportages heeft zij ingrijpend veranderd, waardoor het aanbod van zes rapportages is teruggebracht tot twee (zoals in Engeland en Wales: beknopt en uitgebreid). Tegelijkertijd heeft zij ook de inhoudelijke opzet van de adviezen gestandaardiseerd en beter toegesneden op de functie van het advies in het strafrecht.

Eind 2007 is in opdracht van het WODC de DSP-groep begonnen met een onderzoek naar de adviesfunctie in het strafproces. In dit onderzoek zal onder andere een antwoord gezocht worden op de vraag of 'in de adviesrapporten vervatte informatie door de opdrachtgevers en gebruikers voldoende bruikbaar wordt geacht voor de onderbouwing van beslissingen betreffende de justitiabele over wie advies is gevraagd' (Nauta & Van Dijk, 2007).

Overigens blijkt uit een imago-onderzoek dat Reclassering Nederland in 2006 heeft laten uitvoeren (Van Kempen, 2006) dat over het algemeen de rechterlijke macht tevreden is over de kwaliteit van de rapportages van de reclassering. Ongeveer de helft (47%) van hen is positief, slechts 17% is negatief. Kanttekeningen zijn dat rechters en officieren van justitie

7 Wat een adequate justitiële beslissing is, moet overigens niet alleen gezien worden vanuit de doelen van de reclassering. De beslisser heeft ook andere motieven dan die in een reclasseringsadvies staan om voor een bepaalde straf te kiezen. Bovendien strekt een advies niet per se tot een integraal advies over de straf. Zo leidt het niet vanzelfsprekend tot een juiste strafmaat.

vinden dat er nog veel wordt geschreven vanuit het perspectief van de verdachte, en ook vanuit een soort compassie met de verdachte. Ook het beleid over rapportages strookt niet altijd met de wensen van het OM en de ZM, bijvoorbeeld het uitgangspunt dat bij ontkennende verdachten geen rapportage wordt uitgebracht (overigens is dit geen officieel beleid en inmiddels veelal verlaten). Ook vind men dat rapportages zakelijker en specifiekter geschreven moeten worden.

3.9 Conclusies

Uit het literatuuronderzoek blijkt voldoende dat met risicotaxatie-instrumenten beter recidive voorspeld kan worden dan door klinische beoordeling. Wat niet betekent dat een professioneel oordeel geen waarde heeft. Maar zonder structurering en wetenschappelijke (statistische) onderbouwing levert het weinig goede voorspellingen op.

Met een combinatie van risicotaxatie en professioneel oordeel, zoals toegepast in de RISc, kunnen overwegend goede voorspellingen worden gedaan. Een eerste onderzoek door het WODC naar de psychometrische kwaliteiten van de RISc had gunstige resultaten.

Er is echter weinig onderzoek bekend naar de inschatting van (letsel-) gevaar, noch in het algemeen, noch in het bijzonder, bijvoorbeeld bij de RISc. Er zijn bij de reclassering echter wel ontwikkelingen op dit gebied. Alle onderzoekers die over de inhoud van het begrip responsiviteit publiceerden, constateren telkens weer dat het een begrip is dat even belangrijk als onbekend is. Vooral de betekenis van responsiviteit voor een diagnose en indicatiestelling is nog te diffuus.

Uit ons literatuuronderzoek kan de conclusie getrokken worden dat de adviezen die de reclassering op basis van haar diagnose en indicatiestelling schrijft voor haar opdrachtgevers, nauwelijks op een wetenschappelijk onderbouwde manier zijn onderzocht. Er is enig onderzoek gedaan naar de tevredenheid van opdrachtgevers, maar daarin wordt weinig gezegd over korte termijn effecten van de adviezen. Er is dus nog weinig bekend over wat er door opdrachtgevers nu gedaan wordt met de adviezen die de reclassering geeft. Worden ze opgevolgd of ter zijde gelegd, of worden slechts onderdelen ervan overgenomen door rechters en officieren van justitie? Over de langere termijn effecten (bijvoorbeeld op de recidive) hebben wij geen literatuur kunnen vinden.

Ten slotte kunnen wij stellen dat onderzoek naar de geldigheid van het risicoprincipe tot nu toe geen argumenten heeft opgeleverd om dit principe te betwijfelen. Maar de precieze werking ervan, meer bepaald de toepassing ervan voor andere activiteiten van de reclassering, zoals de opbouw, planning en uitvoering van een interventieaanbod voor een bepaalde delinquent, is niet altijd en in alle gevallen duidelijk.

4 Gedragsinterventies

4.1 Inleiding

Zoals al gezegd in paragraaf 2.4 richtte de reclassering zich voorheen (tot aan het einde van de vorige eeuw) vooral op de hulpvraag van een justitiabele op grond van de aanname dat verbetering van diens welzijn door stabiele huisvesting, werk en (sociale) relaties voldoende was om zijn recidive te voorkomen (populair samengevat met de drie w's: woning, werk en wijf, later vervangen door wederhelft). Hierbij werden ook wel gedragsinterventies gebruikt.

De ontwikkelingen in de 'What Works'-beweging in Nederland leidden tot het beleidsprogramma 'Terugdringen Recidive' (zie paragraaf 2.5.4). Een van de werkgroepen van dit programma had onder andere de opdracht om de bestaande re-integratieprogramma's te toetsen op de genoemde kwaliteitscriteria die in Canada en Engeland waren ontwikkeld. Kort samengevat kan gesteld worden dat de toenmalige re-integratieprogramma's niet of nauwelijks voldeden aan deze kwaliteitscriteria (Werkgroep gedragsinterventies, 2005). Vergeleken met de gedragsinterventies die momenteel door de reclassering worden gebruikt en ontwikkeld, waren dat trainingen die vaak op andere doelen waren gericht (ze heetten re-integratieprogramma's) en die aan andere maatstaven van kwaliteit moesten voldoen.

In vervolg op de aanbevelingen van de Werkgroep gedragsinterventies van het programma 'Terugdringen Recidive' (2005) is in 2005 de Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie door de Minister van Justitie ingesteld. Deze commissie beoordeelt (ex ante) gedragsinterventies die gebruikt worden door uitvoeringsorganisaties die onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Justitie vallen (Erkeningscommissie, 2005). Voor de reclassering betekent dit dat zij haar aanbod van gedragsinterventies momenteel grondig herziet. Vanaf 2006 worden nieuwe gedragsinterventies in gebruik genomen, ter vervanging van de oude re-integratieprogramma's.

Het spreekt voor zich dat de nieuwe trainingen allemaal volgens de 'What Works'-principes zijn ontwikkeld. Dit houdt in dat zij gebaseerd zijn op de wetenschappelijke theorieën die in de recente geschiedenis zijn geconstrueerd aangaande gedragsverandering van delinquenten. De veronderstellingen die ten grondslag liggen aan deze theorieën worden in de volgende paragraaf opgesomd. Daarna volgt een behandeling van de onderzoeksvragen die uit deze veronderstellingen volgen.

4.2 Veronderstellingen

- De dynamische criminogene factoren die bijdragen aan het criminele gedrag van een justitiabele, kunnen door de aanpak met een gedragsinterventie weggenomen worden, of de invloed ervan kan verkleind worden, waardoor zijn recidive zal verminderen.

- Een gedragsinterventie moet afgestemd zijn op de responsiviteit van een justitiabele; hoe beter deze afstemming, hoe effectiever de gedrags-training.

4.3 De onderzoeksvragen

De vragen die in dit hoofdstuk behandeld zullen worden zijn de volgende:

- 12 *Kunnen de dynamische criminogene factoren die bijdragen aan het crimineel gedrag van een justitiabele door de aanpak met een gedragsinterventie weggenomen worden, of kan de invloed ervan verkleind worden?*
- 13 *Is de effectiviteit van een gedragsinterventie afhankelijk van de afstemming van de gedragsinterventie op de responsiviteit van een justitiabele, en zo ja, wat is de aard van die afhankelijkheid? Anders gezegd, is het zo dat hoe beter de afstemming van de gedragsinterventie op iemands responsiviteit, hoe groter het effect van de gedragsinterventie is?*

Het antwoord op vraag 13 is reeds behandeld in paragraaf 3.7. Het merendeel van dit hoofdstuk gaat dus over de beantwoording van vraag 12.

Daarover was haast te veel te vinden. De eerste taak voor de commissie was hier om door de bomen het bos te laten zien. Toen dat voor elkaar was, bleven enkele duidelijke conclusies staan. Het was ook duidelijk welke deelonderwerpen in de toekomst nadere aandacht moesten krijgen.

4.4 Geschiedenis van gedragstrainingen

4.4.1 Criminologie en psychologie

Geschiedschrijvingen over (het effect van) gedragsinterventies en andere interventies voor justitiabelen met als doel recidivevermindering, beginnen vaak bij het beruchte artikel van Robert Martinson (1974): 'What Works? – questions and answers about prison reform' (zie ook paragraaf 2.5.4).

Toch was dit artikel niet de oorsprong van het huidige aanbod dat wij nu kennen. Ook voor de publicatie van Martinsons artikel gebeurde er al heel veel op dit gebied. Feitelijk worden sinds het ontstaan van de psychologie en de hieruit voortvloeiende theorieën over menselijk gedrag deze theorieën ook gebruikt voor verklaring van crimineel gedrag. En in het kielzog van deze psychologische theorieën werden de therapieën die er uit voortkwamen ook ingezet voor de gedragsverandering van justitiabelen. De geschiedenis van psychologische theorieën heeft altijd veel parallellen gehad met die van criminologische theorieën. De ontwikkelingen in beide wetenschappen gingen vaak gelijk op (Hollin, 2004). Maar niet altijd in volledige harmonie, en vanaf hun samengaan botsten zij ook. De klassieke theorie in het strafrecht, waarin keuzes uit vrije wil en in redelijkheid de

basis vormen, verhoudt zich niet gemakkelijk met de westerse psychologie. De klassieke opvatting impliceert dat de mens vrij is, waarbij misbruik van vrijheid verboden was. Door de overheid werd door middel van verbodsbepalingen bepaald wat er onder ‘misbruik’ valt (Boone, 2000). De klassieke theorie van het strafrecht is feitelijk nog steeds de basis voor ‘de westerse strafrechtssystemen’, terwijl de westerse psychologie ook verklaringen zoekt buiten de vrije wil van het individu, en criminelen in zekere zin als afwijkend van niet-criminelen beschouwt. De westerse psychologie gaat er ook van uit dat justitiabelen ‘genezen’ kunnen en/of moeten worden.

In de negentiende eeuw ontstond de moderne richting waarbij het mensbeeld volledig tegengesteld was aan het mensbeeld van de klassieke richting (Boone, 2000). De moderne richting gaat ervan uit dat mensen op zichzelf niet ‘slecht’ zijn, maar door omgevingsfactoren worden aangezet tot ‘slechte’ daden. Ook in het Nederlandse strafrecht heeft de moderne richting invloed gehad, hoewel de basis van het strafrecht nog steeds de ‘klassieke’ vergelding is.

Deze spanning wordt door de reclassering in Nederland nadrukkelijk gevoeld. Zij zit als het ware in haar visie opgesloten, waarin immers zowel het uitgangspunt geldt dat justitiabelen verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor hun gedrag, als dat zij dat kunnen veranderen, zelfs als zij niet willen. Het is de reclassering die hen daarbij begeleidt, die hen helpt om zowel die verantwoordelijkheid te dragen als hun gedrag te veranderen. In paragraaf 4.7.4 zal een korte samenvatting gegeven worden van opvattingen van enkele Britse wetenschappers die zich inmiddels afvragen of dat in het (felle) licht van ‘What Works’ nog wel lukt, laat staan gebeurt.

4.4.2 *Niets werkt*

Het artikel van Martinson (1974) kan wel gezien worden als een eerste nogal bruuske bewustmaking van allen die op een of andere manier bij criminaliteitsbestrijding betrokken waren.⁸ Want ondanks het feit dat veel van wat hij beweerde naderhand niet helemaal of helemaal niet waar bleek te zijn (ook volgens eigen zeggen), schudde hij met zijn artikel wel de mensen wakker.

Het is echter bij nader inzien dat dit geconstateerd kan worden. Want indertijd trok men niet de voor de hand liggende lessen uit zijn (terechte of onterechte) conclusies, maar zag men ze als bevestiging of ondersteuning van de gangbare politieke en wetenschappelijke paradigma's: rechts zag er het bewijs in dat straf gewoon een kwestie van afschrikking en vergelding

8 Overigens was Martinson vanzelfsprekend niet de eerste die over de werking van recidivebeperkende interventies schreef en ook niet de eerste die een meta-evaluatie op dit gebied maakte. In zijn artikel noemt hij zelf enkele van de meta-evaluaties die hij en zijn collega's voor hun studie hebben gebruikt. Het voert te ver deze hier allemaal te noemen. Wij verwijzen daarvoor naar Martinsons artikel.

was, links beschouwde het als een definitief argument tegen de individuele benadering van criminaliteit en vóór het maatschappelijk perspectief. Juist de samenleving moest veranderd worden, niet de justitiabele.

Toch legde Martinson (1974), waarschijnlijk zonder het te beseffen, de lessen als het ware op een presenteerblaadje. Als men de verwijten die hij de onderzoekers maakte naast de later ontwikkelde beginselen voor effectiviteit legt, dan is meteen duidelijk dat Martinson de vinger precies op de zere plekken legde. De wetenschappelijk onderbouwde principes van werkzame gedragsinterventies voor justitiabelen die inmiddels hun waarde hebben bewezen, zijn als het ware een soort omkering van Martinsons bevindingen.

4.4.3 Herleving van gedragsinterventies

In de loop van de jaren tachtig verschenen er echter steeds meer meta-evaluaties en -analyses waaruit bleek dat er wel degelijk effectieve gedragsinterventies voor justitiabelen bestonden. En nu, op het moment dat de criminologie definitief de slag van Martinson en de daaruit voortgekomen 'Nothing Works'-beweging te boven lijkt gekomen, zijn de meta-evaluaties en -analyses nauwelijks meer te tellen. Hollin noemt er in 1999 al zo'n 20.

Het voert te ver om uitgebreid op deze onderzoeken in te gaan. Dat zou ook enigszins overbodig zijn. Anderen hebben hier voldoende over gepubliceerd (zie paragraaf 4.5). We volstaan daarom met de samenvattende constatering dat deze onderzoeken drie belangrijke resultaten opleverden (Hollin, 1999):

- Er zijn effectieve interventies.
- Sommige gedragsinterventies zijn effectiever dan andere.
- Door vergelijking van gedragsinterventies zijn de werkzame factoren van effectieve interventies te bepalen.

Pawson en Tilley (1997) voegden hier aan toe dat werkzame factoren nooit absoluut zijn. Het gaat erom vast te stellen wat werkt, voor wie en onder welke omstandigheden

In de volgende paragraaf (4.5) wordt dieper op deze werkzame factoren ingegaan.

4.5 Effectieve gedragsinterventies

4.5.1 Effectiviteit

Volgens Melief (2005) worden er twee kernbegrippen bij het meten van uitkomsten betrokken: effecten en *evidence*. Onder *evidence* verstaat hij: 'het empirisch bewijs voor effecten van een interventie'. Er zijn drie hoofdtypen *evidence* te onderscheiden: objectieve, subjectieve en kwalitatieve

evidence (Melief, 2005). ‘Voor de overheid hebben harde kwantitatieve gegevens meer impact dan kwalitatieve’ (Junger-Tas, 2005). Bij de evaluatie van programma’s zijn de volgende punten van belang (Junger-Tas, 2005):

- Zijn de uitkomsten het gevolg van de interventie?⁹
- Vloeit de operationalisatie logisch voort uit de theorie?
- Is er een brede toepassing mogelijk?

Flay et al. (2005) hebben bovenstaande vragen in detail uitgewerkt voor de praktijk. In opdracht van de ‘Society for Prevention Research’ hebben zij een uitgebreide lijst van 47 *Standards of Evidence* samengesteld. Zij stellen dat interventies die effectief en geschikt zijn voor brede implementatie, een deelverzameling zijn van effectieve interventies, die op hun beurt weer een deelverzameling zijn van interventies die *efficacious* (doelmatig) zijn. Een interventie is dus als het ware eerst adequaat (doet wat verwacht wordt onder optimale omstandigheden voor uitvoering), dan mogelijk ook effectief (bereikt veronderstelde doelen in de echte wereld), en ten slotte ‘implementeerbaar’. Flay et al. (2005) kwamen tot 21 *standards of evidence* voor adequaatheid, 10 voor effectiviteit, en 16 voor implementeerbaarheid. De Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie (2006) geeft aan dat er weinig bruikbare (Nederlandse) wetenschappelijke literatuur voorhanden is die uitsluitsel geeft over de effectiviteit van gedragsinterventies. Van der Laan (2005) geeft aan dat er soms te veel gestuurd wordt op kwantificeerbaar resultaat, waarbij het gevaar ontstaat dat productiviteit en effectiviteit gelijk worden gesteld. Hierbij zou het gevaar kunnen ontstaan dat het niet meer om de kwaliteit van een programma of interventie gaat, maar om de kwantiteit, het aantal uitgevoerde interventies.

Eysenck en Gudjonsson (1989) stellen dat een vergelijkend onderzoek naar de effectiviteit van strafrechtelijke sancties heel moeilijk is omdat er meestal geen sprake is van een random toewijzing aan verschillende sancties. Daarnaast is er een enorme variatie aan justitiabelen, daden en regimes. Zij onderscheiden drie niveaus van interventie: preventief, vóór een veroordeling (diversion), en na een veroordeling. Interventies vóór een veroordeling zijn voornamelijk bedoeld om met name jeugdigen en stigma en de schadelijke effecten van een volledig doorlopen van het strafproces te besparen (Bol, 1995). Eysenck en Gudjonsson (1989) verstaan onder interventies bij veroordeelden zowel door de rechter opgelegde sancties als de interventieprogramma’s waaraan delinquenten in het kader van die sancties (al dan niet vrijwillig) deelnemen. Zij geven aan dat de meerderheid van de interventies er niet in geslaagd is de recidive significant terug te dringen. Wel lijken cognitieve therapie en het aanleren van gedrags-technieken het meest belovend te zijn (Bol, 1995).

Layton MacKenzie (in: Sherman et al., 2002) geeft aan dat er wezenlijk bewijs is dat rehabilitatieprogramma’s werken. Volgens hem zijn er

9 Dit is wat Flay et al. (2005) *efficacy* noemen, zie paragraaf 4.7.1.

verschillende onderzoeken die concluderen dat sommige behandelingsprogramma's werken voor sommige delinquenten in bepaalde situaties. Effectieve rehabilitatieprogramma's zijn gestructureerd en gefocust, maken gebruik van veelvoudige componenten, focussen op ontwikkelingsvaardigheden en maken gebruik van gedragsmethoden. Daarnaast zorgen ze voor substantieel, zinvol contact tussen de behandelaars en de deelnemers (Layton MacKenzie in: Sherman et al., 2002).

De afgelopen jaren is er een snelle uitbreiding geweest in het voorzien van behandelingsprogramma's om delinquenten zowel direct in de maatschappij als achter slot en grendel te laten rehabiliteren (Clarke, Simmonds & Wydall, 2004). Het pessimisme dat veroorzaakt werd door de 'niets werkt' stelling van Martinson (1974), is zoals gezegd vervangen door een groeiend voorzichtig optimisme dat sommige interventies een positieve uitwerking hebben op het verminderen van delinquent gedrag (Vennard et al., 1997).

Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw is er in Groot-Brittannië een groeiend aantal gevangenen geweest die gedragsinterventies voor delinquenten gevolgd hebben (Clarke et al., 2004). Onderzoek wijst uit dat de gedragsinterventies die een cognitief gedragsmatige benadering hanteren en gericht zijn op cognitieve vaardigheden, het meest succesvol zijn onder de gedragsinterventies voor delinquenten (McGuire, 1995).

4.5.2 Werkzame factoren

De eerste door Hollin (1999) genoemde bevinding uit de vele meta-evaluaties (paragraaf 4.4.3) wordt mooi bondig en definitief verwoord in de *Home Office research Study 187*, het rapport dat in Engeland en Wales het begin van de 'What Works'-beweging inluide:

'There is a broad consensus in the research literature that certain types of intervention with offenders can be effective in reducing future offending. The largest reductions are reported in the case of community-based programmes but where programmes are constructed and delivered in accordance with principles of "What Works" drawn from research, positive results have been reported following release from custody.' (Vennard & Hedderman, 1998, p. 115)

Er zijn dus interventies die werkzaam zijn, mits ze zijn ontworpen en worden uitgevoerd volgens bepaalde principes. De algemene principes zijn aan de orde geweest in paragraaf 2.5.4. De belangrijkste beginselen voor de werkzaamheid van gedragsinterventies zijn:¹⁰

- Een gedragsinterventie moet zijn gebaseerd op een expliciet verandingsmodel waarvan de werking wetenschappelijk is aangetoond.

10 Kanttekening hierbij is dat er weliswaar een toename te verwachten is van effectiviteit op het effect van het reclasseringswerk, maar dat de uitval soms hoog is. Om dus de totale effectiviteit te meten moet niet alleen het effect van uitgevoerde gedragsinterventies worden gemeten, maar ook het effect op het gehele reclasseringsproces.

- Het type justitiabele waarop de gedragsinterventie is gericht moet duidelijk worden gespecificeerd en geselecteerd.
- De gedragsinterventie moet gericht zijn op de verandering van risicofactoren die samenhangen met het criminele gedrag.
- In de interventie moeten (behandel)methoden worden toegepast die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.
- De aanpak van de interventie moet mede gericht zijn op het aanleren van praktische, sociale en probleemoplossende vaardigheden.
- De intensiteit en duur van de gedragsinterventie moeten aansluiten bij de problematiek van de deelnemer.
- De betrokkenheid van de deelnemer bij de gedragsinterventie en zijn motivatie voor deelname moeten worden bevorderd en gestimuleerd.
- Er moet duidelijke verbinding zijn tussen de gedragsinterventie en de begeleiding van de deelnemer.
- De gedragsinterventie moet worden uitgevoerd zoals bedoeld is.
- De effectiviteit van de gedragsinterventie moet door middel van een doorlopende evaluatie inzichtelijk worden gemaakt.

(Erkenningscommissie voor gedragsinterventies, Ministerie van Justitie, 2006.)

4.6 Implementatie en integriteit

Uit onderzoek blijkt dat de effectiviteit van gedragsinterventies sterk afhankelijk is van de integriteit van uitvoering, en dus ook van de kwaliteit van implementatie, en van de opleiding en ondersteuning van en het toezicht op trainers. Management van gedragsinterventies en de uitvoering daarvan is weliswaar een onderwerp dat aandacht krijgt in Nederland (in de criteria van de Erkenningscommissie is het een belangrijk punt), maar het is ook een weerbarstig onderwerp.

In deze paragraaf komen enkele aspecten van implementatie en integriteit ter sprake.

4.6.1 Implementatie

Al meteen bij de eerste gunstig uitvallende meta-evaluaties werden kanttekeningen geplaatst. Men bedoelde de 'gevaren' van gebrekkige implementatie. In 1987 stelden Gendreau en Ross (nadat zij eerst triomfantelijk geconstateerd hadden dat het 'outright ridiculous' was om te zeggen dat 'niets werkt'):

'(...) we are absolutely amateurs at implementing and maintaining our successful experimentally demonstrated programs within the social service delivery systems provided *routinely* by government and private agencies.' (p. 395, cursivering van Gendreau en Ross)

Ook anderen benadrukken met enige zorg (en minder verontwaardiging) dat het twijfelachtig is of effectieve interventies effectief zullen blijven *'when implemented on a large scale and when the training of program staff is provided by someone other than the program developers'* (Wilson, Boufard & Layton MacKenzie, 2005, p. 200).

Het belang van een kwalitatief goede implementatie wordt volgens Junger-Tas (2004) vaak onderschat.

'Als projecten mislukken, wil dat lang niet altijd zeggen dat ze inhoudelijk niet goed zijn want het kan ook aan een gebrekkige implementatie liggen.' (Junger-Tas, 2004)

Zij geeft aan dat veel projecten ontworpen en getoetst worden door capabele onderzoekers die het implementatieproces voortdurend volgen en toepassen, waarbij aan alle mogelijke eisen wordt voldaan die door de onderzoekers zijn gesteld. Daarna wordt het project op effectiviteit getoetst. Echter, in de praktijk kan het voorkomen dat programma's worden toegepast door minder bevlogen en minder vaardige praktijkwerkers, in een situatie die misschien moeilijker te beïnvloeden is dan de experimentele setting (Junger-Tas, 2004).

Een belangrijke bevestiging van dit vermoeden is gevonden door Landenberger en Lipsey (2005). Uit de bevindingen van een meta-analyse van 58 cognitief-gedragsmatige interventies trokken zij de conclusie dat dit soort gedragsinterventies effectief zijn (de kans dat deelnemers niet recidiveerden binnen 12 maanden na de interventie was anderhalf keer zo groot als de kans dat individuen uit de controlegroep dat deden). Maar zij destilleerden ook enkele factoren die dit effect gunstig beïnvloedden. De interventies waren effectiever

- als ze werden ingezet voor deelnemers met een hoog risico;
- als zij componenten bevatten die aangrijpen op woedebeheersing en interpersoonlijke probleemoplossing;
- als zij goed waren geïmplementeerd. De onderzoekers ontdekten dat interventies die in het kader van een experiment of pilot waren ingevoerd, betere resultaten opleverden dan interventies die staande praktijk waren.

De onderzoekers bevelen dan ook aan om als het om dit soort programma's gaat niet zozeer te onderzoeken of zij effectief zijn (want dat zijn ze), maar om te bepalen onder welke omstandigheden ze de meest positieve effecten hebben.

Een negatief bewijs van Junger-Tas' hierboven genoemde suggestie (dat effectiviteit ook door de instelling en houding van medewerkers beïnvloed wordt) werd enige jaren geleden geleverd door Falshaw, Friendship, Travers en Nugent (2003). Uit een evaluatie van twee gedragsinterventies voor cognitieve vaardigheden (Reasoning & Rehabilitation, en 'Thinking Skills', later 'Enhanced Thinking Skills', in Nederland bekend als 'de CoVa') concludeerden zij dat er geen verschillen waren in de aantallen recidivisten (opnieuw veroordeeld) tussen de controle- en de experimen-

tele groep. Deze bevinding was tegengesteld aan eerdere bevindingen. Verklaringen die zij hiervoor aanvoerden, waren:

- De eerdere evaluaties vonden plaats in de experimentele fase van de programma's, toen zowel deelnemers als uitvoerders zeer gemotiveerd waren.
- De huidige evaluatie vond plaats in een periode waarin de interventies zeer snel in aantal werden uitgebreid, waardoor de implementatie en dus de uitvoering te wensen overlieten.

Ook deze onderzoekers stellen dat het antwoord op de vraag 'Wat werkt?' onvoldoende is. Een betere vraag is: 'Wat werkt voor wie?'

Taxman (2004) voegt beide constatering samen en komt zo in feite tot de stelling dat het gaat om vast te stellen 'Wat werkt, voor wie, en onder welke omstandigheden?'¹¹

'The formula for improving outcomes requires making sure that the appropriate offenders are placed in the appropriate services, and that the services are of sufficient duration to allow them to acquire these skills.' (p. 104)

Bij de implementatie van een programma is ook de soliditeit van belang. Gegevens over de soliditeit geven een beeld van de sterke en zwakke (intrinsieke) kenmerken van een programma, op een bepaald moment (Bijl, Beenker & Van Baardewijk, 2005).

In het begrip 'soliditeit' zijn de volgende intrinsieke kenmerken van een (hulpverlenings)programma ondergebracht (Bijl, 1996):

- de grondigheid van het ontwikkelingsproces dat aan de totstandkoming van het nieuwe programma ten grondslag ligt;
- de betrouwbaarheid van de onderbouwing van het nieuwe programma met praktijkkennis en wetenschappelijke kennis;
- de explicitering van de inhoud van het nieuwe programma;
- de nauwkeurigheid waarmee het nieuwe programma is geëvalueerd (zowel op uitvoeringsaspecten als effecten).

Het blijkt dat programma's die in sterke mate worden gekenmerkt door bovenstaande aspecten (solide programma's), doorgaans sneller en met meer succes in de praktijk worden geïmplementeerd (Bijl, 1996; zie ook Burgers, Grol & Zaat, 2001). Daarnaast zijn er sterke aanwijzingen dat solide programma's ook in termen van uitkomsten beter scoren (vgl. Aos, Lieb, Mayfield, Miller & Pennucci, 2004).

Alle bovenstaande bevindingen gelden natuurlijk ook voor de Nederlandse reclassering. In 2002, nog vóór het begin van 'Terugdringen Recidive' benadrukten Boone en Poort al dat de verworvenheden van 'What Works' niet zomaar klakkeloos in Nederland konden worden overgenomen. Ook Poort (2002) noemde toen al enkele belangrijke verschillen die

¹¹ Waarmee zij dicht in de buurt komt van wat Pawson en Tilley (1994) ook menen. Het gaat om 'What works for whom in what circumstances?' (Tilley, 2000). Zie ook de notitie 'Onderzoek naar de reclassering' (Poort, 2007).

bij de implementatie van nieuwe gedragsinterventies in het oog gehouden moesten worden. Zo zou de lengte van de nieuwe gedragsinterventies en de kleinere omvang van de potentiële doelgroep logistieke en organisatorische consequenties hebben, en zou mogelijk ook de bedrijfsvoering aangepast moeten worden. Ook zou verdere specialisatie voor trainers van gedragsinterventies onvermijdelijk zijn. Inmiddels zijn veel van deze mogelijke problemen met redelijk succes aangepakt. Dat is onder andere een 'toevalligheid' die uit de geschiedenis van de eerste gedragsinterventie is voortgekomen. Deze gedragsinterventie, het Britse Enhanced Thinking Skills, de huidige CoVa, is uit Engeland/Wales geïmporteerd, onder de voorwaarde van de ontwikkelaars (de Home Office) dat ook de organisatiestructuur die bij die interventie hoorde werd overgenomen. Dat is zo gebeurd en omdat deze structuur er nu eenmaal was (ook tot tevredenheid van de Erkenningscommissie) is zij daarna ook voor de andere nieuwe interventies gebruikt. Deze organisatiestructuur blijft echter een soort vreemde eend in de bijt van de drie reclasseringsorganisaties. Onderzoek naar het functioneren ervan en/of naar mogelijke alternatieven met als doel de meest gunstige plaats in de organisaties van de reclassering te bepalen, zou nuttig kunnen zijn.

4.6.2 Integriteit

In het verlengde van een goede implementatie ligt de voortdurende bewaking van de programma-integriteit. Programma-integriteit houdt in dat bij een programma vanuit een theorie gewerkt moet worden, waarbij de specifieke werkwijze die door de theorie gedictieerd wordt, consequent moet worden toegepast (Jacobs, Van Kalmthout & Von Bergh, 2006).

Volgens Junger-Tas (2004) hebben onderzoekers vaak meer dan praktijkwerkers aandacht voor de integriteit van een interventie. Dat is een risico, want de effectiviteit van interventies is niet alleen sterk afhankelijk van de implementatie van de interventie (Junger-Tas, 2004), maar ook van de daarmee samenhangende programma-integriteit.

Bijl, Beenker en Van Baardewijk (2005) zeggen dat er sprake is van programma-integriteit 'als plannen worden uitgevoerd zoals ze bedoeld zijn en zijn beschreven in de projectbeschrijving'. De programma-integriteit heeft gevolgen voor het verloop van de productevaluatie. 'Pas wanneer de interventie consistent en volgens plan wordt uitgevoerd, kan men overgaan tot de fase van de productevaluatie' (Bijl, Beenker & Van Baardewijk, 2005). Wanneer er nog geen sprake is van programma-integriteit, kunnen de effecten van programma's nog niet definitief worden vastgesteld. Indien over enkele jaren iets substantieels gezegd moet worden over de effectiviteit van gedragsinterventies, zal met name veel aandacht geschonken moeten worden aan de integriteit van uitvoering.

4.7 Kanttekeningen

4.7.1 *Methodologie*

Een andere zere plek waar Martinson, en na hem ook anderen (Lösel, 2001), zijn vinger op legde, waren de onderzoeken zelf. Op grond van wat hem voor evaluatie ter beschikking stond kon hij vaak niet veel meer dan vermoedens over effecten uitspreken, omdat er methodologisch zo weinig klopte van de onderzoeken die er waren dat de betekenis van de bevindingen meestal niet bepaald kon worden, laat staan dat resultaten van verschillende onderzoeken goed vergeleken konden worden.

Het voert te ver om hier uitgebreid op deze materie in te gaan. Maar de constatering dat in Nederland nog veel te doen valt op dit gebied, is niet-temin te rechtvaardigen. Er is geen grote en lange traditie van experimenteel onderzoek op het terrein van de criminologie (Van der Laan, 2007), en ontwikkelaars van gedragsinterventies beschouwen evaluatieonderzoek naar door hen ontwikkelde interventies als lastig:

‘De kwaliteit van de ingediende onderzoeksplannen laat echter in alle gevallen te wensen over. Uit gesprekken met de indieners (van gedragsinterventies, RP) komt naar voren dat dit verschillende redenen heeft. Het opstellen van een onderzoeksplan vergt een aparte wetenschappelijke expertise die de meeste indieners ontberen. Daar komt bij dat men de eisen die worden gesteld aan het onderzoeksdesign, hoog vindt. De effecten van de gedragsinterventie moeten blijken uit een voor- en nameting en een follow-up meeting. Er moet gebruik worden gemaakt van zorgvuldig samengestelde experimentele en controlegroepen. Het samenstellen daarvan is echter lastig te realiseren. Daarnaast maken principiële en soms ethische aspecten het lastig om met experimentele en controlegroepen te werken. Tot slot worden veelal combinaties van gedragsinterventies aangeboden, waardoor het buitengewoon gecompliceerd is het effect op recidive te herleiden tot een specifieke gedragsinterventie.’ (Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie, 2007)

4.7.2 *Besmetting in groepsinterventies*

De meeste gedragsinterventies zijn interventies voor groepen. En het is dan onvermijdelijk dat deelnemers van een gedragsinterventie elkaar beïnvloeden. Veel ontwikkelaars van interventies wijzen op de voordelen van die beïnvloeding. De aanname is dan dat deelnemers van elkaar leren, onder andere via de mechanismen van sociaal leren die Bandura (1977) heeft blootgelegd.

Sinds het einde van de jaren negentig zijn er echter veel publicaties verschenen waarin onderzoekers de aandacht vestigen op de (mogelijk) negatieve effecten van groepsinterventies. In hun redactionele intro-

ductieartikel van een *special issue* over *peer contagion* geven Dishion en Dodge (2005) een mooi overzicht van het recente onderzoek naar en de belangrijkste thema's omtrent dit onderwerp. Het voert te ver om hier in dit rapport al te diep in te gaan. Ook al omdat er nog veel controversiële bevindingen zijn. Zo noemen zij bijvoorbeeld zowel onderzoek waaruit is gebleken dat vooral gemengde groepen (in tegenstelling tot homogene groepen) schadelijke neveneffecten teweegbrengen, als onderzoek dat precies tegenovergestelde resultaten opleverde. Zij stellen terecht dat er nog veel te onderzoeken valt. Vooral de verschillende factoren die van invloed zijn op besmetting (kenmerken van de deelnemers en trainers, context van de interventie), en de onderliggende mechanismen van besmetting zijn vaak nog onduidelijk.

Niettemin geven zij in een recentere en uitgebreidere artikel enkele zinnige vuistregels om te voorkomen dat besmetting tussen deelnemers van groepsinterventies optreedt (Dodge, Dishion & Lansford, 2006).

Voor zover ons bekend, wordt bij de Nederlandse reclassering nog niet of nauwelijks rekening gehouden met het fenomeen van besmetting bij de uitvoering van gedragsinterventies.

4.7.3 *Kritiek op 'What Works'*

Na de eerste, haast stormachtige jaren van de 'What Works'-beweging begonnen sommige, vooral Britse wetenschappers kritische kanttekeningen te plaatsen bij de verworvenheden van 'What Works'. Sommigen van hen deden dit op grond van praktijkonderzoek bij de reclassering (Farral, 2002; Mair, 2004). Ook veel van deze criticasters maken bezwaar tegen het in hun ogen beperkte perspectief van 'What Works'. Deze stroming zou zich te veel richten op, het woord zegt het al, wat werkt, en te weinig op de onderliggende theorieën waarmee verklaard zou kunnen worden waarom en hoe een interventie dan werkt. Daarnaast is veel van de kritiek gericht op wat men het mechanische, haast 'mensloze' karakter van 'What Works' zou kunnen noemen.

Travis (2003) vatte deze kritiek samen in drie punten:

- 'What Works' legt te veel nadruk op programma's en te weinig op mensen. Dat resulteert vaak in onrealistische verwachtingen van programma's, die gebouwd zijn zonder goed begrip van de succes- en faalfactoren, vooral de factoren die samenhangen met desistance (in het bijzonder de netwerken van justitiabelen). Daardoor kan ook voorkomen worden wat Boone en Poort (2002) al eerder opmerkten: dat door de grote wetenschappelijke pretenties van 'What Works' de verantwoordelijkheid voor recidive alleen door de justitiabele gedragen wordt.
- In 'What Works' regeren te beperkte maatstaven voor succes. Niet alleen recidive, maar ook re-integratie moet een maat zijn. Deze twee maten hebben natuurlijk een bepaalde correlatie, maar juist dat ver-

band lijkt uit het zicht. Om met een chief officer van de Engelse probation te spreken (Mair, 2004):

‘Yes, What works is important, it’s the right way to be going in many ways, but if that’s the only thing we talk about, and we don’t talk about all the other issues that affect offenders and their ability to stay out of offending, then... we’re not seeing it.’ (p. 260)

Travis pleit ervoor dat ook over re-integratie gegevens verzameld worden.

- Outcome is een politiek begrip en geen maatschappelijk. Het is niet per se wat de mensen verwachten. Ofschoon mensen soms veel te hoge verwachtingen hebben van interventies, zou het aanbod voor justitiabelen veel meer gericht moeten worden op wat het publiek verwacht.

4.7.4 Alternatieven?

4.7.4.1 Herleving van de ‘oude reclassering’

Het gedachtegoed waar ‘What Works’ op gebaseerd is, en in het verlengde daarvan het gedachtegoed van ‘Terugdringen Recidive’ (en dus ook dat van de huidige reclassering), is wat Robinson en Raynor (2006) een *correctional model of rehabilitation* noemen. Zij stellen dat dit model uitgaat van de veronderstelling of reeks van veronderstellingen zoals ook reeds in de notitie ‘Het beleid van de reclassering’ (Poort, 2007) beschreven. Namelijk dat:

- oorzakelijke factoren van de criminaliteit van de justitiabele kunnen worden vastgesteld,
- dat ook conclusies getrokken kunnen worden over de aard van deze factoren,
- dat kan worden vastgesteld of invloed kan worden uitgeoefend op die factoren,
- en zo ja, dat de noodzakelijke interventies kunnen worden bepaald om dat te doen.

Robinson en Raynor (2006) menen dat dit model een nogal individualistisch model is, dat gericht is op *‘change in offenders themselves’*. Zij pleiten voor een *‘restorative model of rehabilitation’* dat vooral gericht is op het herstel van de banden van de justitiabele met de maatschappij. Letterlijke reclassering (resocialisatie, re-integratie) dus. Reclassering is een relationeel proces, stellen zij. Re-integratie gebeurt in de context van verhoudingen en interacties met *significant others*. Het is een proces waarvoor de medewerking nodig is van, kort samengevat, de maatschappij.

Zij willen een reclassering die, met inbegrip van de goede verworvenheden van ‘What Works’, (weer) gaat investeren in sociaal kapitaal, en die – het is in Nederland bijna een gotspe – elementen van sociaal werk en hulpverlening zoals praktische ondersteuning terug in haar werk brengt.

4.7.4.2 Desistance- en levenslooptheorieën

De zogenoemde levenslooptheorieën trachten verklaringen te geven voor de ontwikkeling van misdaadpleging en onmaatschappelijk gedrag bij individuen, risicofactoren op verschillende leeftijden en de gevolgen van *life events* op iemands ontwikkeling (Farrington, 2003). De theorieën over desistance (stoppen met/afzien van criminaliteit) kunnen worden gezien als varianten op de levenslooptheorieën. Met deze theorieën kan stoppen met criminaliteit verklaard worden als het resultaat van individuele besluiten en *life-changes* (Farral & Bowling, 1999).¹²

Beide takken van de criminologie staan min of meer in de kinderschoenen. Dat wil zeggen, ze bevinden zich nog te veel in een theoretische fase. Zowel Farrington als Farral houdt in zijn geschrift pleidooien voor uitgebreide longitudinale onderzoeken, waarbij Farrington zelfs longitudinale experimentele onderzoeken wenst. Daarmee kunnen de beperkingen van longitudinaal onderzoek (moeilijk om er causale effecten mee aan te tonen) en die van experimentele onderzoeken (legt wel oorzakelijke verbanden, maar slechts van een klein aantal variabelen) opgeheven worden (Farrington, 1999).

McNeill (2006) gaat in zijn kritiek op 'What Works' misschien het verst. Niet dat hij 'What Works' onzin vindt. Hij ziet wel degelijk de nuttige resultaten ervan. Hij is dan ook niet uit op omverwerping van wat hij het *What Works paradigm* noemt, maar op een soort rolverwisseling van dit paradigma met het *desistance paradigm*.

'Unlike the earlier paradigm, the desistance paradigm forefronts processes of change rather than modes of intervention. Practice under the desistance paradigm would certainly accommodate intervention to meet needs, reduce risks and (especially) to develop and explore strengths, but whatever these forms might be they would be subordinated to a more broadly conceived role in working out, on an individual basis, how desistance process might best be prompted and supported.' (p. 56)

In het verlengde van wat Robinson en Raynor voorstellen, wil hij in feite ook terug naar 'oude tijden'. Hij stelt dat door de nadruk van 'What Works' op '*empirical support for effectiveness*' het op een relatie gebaseerde reclasseringswerk, dat van begeleiding en *casework*, overboord is gegooid. Onterecht, meent hij. Niet alleen omdat relaties en praktische steun belangrijk zijn, maar ook omdat hun effectiviteit kan worden aangetoond.

Onzes inziens is er geen principiële tegenstelling tussen de 'What Works'-, de *desistance*- en de levenslooptparadigma's. Het zijn alledrie wetenschappelijke benaderingen van hetzelfde probleem, vanuit verschillende invalshoeken en gericht op verschillende aspecten van het probleem, maar het

12 In Nederland zijn het vooral Nieuwebeerta en Blokland (2006) die zich bezighouden met deze stroming in de criminologie, maar zij benaderen de levens van justitiabelen, in casu hun criminele carrières, vooral als gegevensverzamelingen waarmee modellen voor voorspelling van recidive gebouwd kunnen worden.

zijn geen elkaar uitsluitende benaderingen. Ze kunnen heel goed gecombineerd worden. Sterker nog, ze moeten gecombineerd worden.

4.8 Conclusies

Uit onderzoek is inmiddels voldoende gebleken dat dynamische criminogene factoren met een gedragsinterventie beïnvloed kunnen worden. In andere gevallen kan hun invloed verkleind worden. Werkzame interventies bestaan dus. Ze zijn ontworpen en worden uitgevoerd volgens bepaalde principes. Deze principes zijn bekend en de werking ervan is wetenschappelijk onderbouwd. Toch zijn er enkele kanttekeningen bij deze bevinding te plaatsen.

De eerste kanttekening is dat wij in dit rapport niet de door onderzoek vastgestelde criminogene factoren afzonderlijk behandeld hebben. Er kunnen dus nog geen definitieve conclusies getrokken worden over de precieze aard van deze factoren en hun relatieve betekenis voor het werk van de reclassering.

Tweede kanttekening is dat er de laatste tijd veel wetenschappers opstaan die stellen dat gedragsinterventies weliswaar nuttig en noodzakelijk zijn, maar dat zij niet de heilige graal zijn. Gedragsinterventies alleen zijn niet voldoende om iemands criminaliteit te stoppen, stellen zij. Het huidige in zwang zijnde 'What Works'-gedachtegoed zou moeten worden uitgebreid of aangevuld met (elementen van) levensloop- en desistancetheorieën. Daar is inmiddels, ook in Nederland, aardig wat onderzoek gedaan. Andere onderzoekers bepleiten, zonder de verworvenheden van 'What Works' in de wind te slaan, een herwaardering van de kennis en kunde die oorspronkelijk altijd door de reclassering gebruikt werden.

De derde kanttekening betreft de onderlinge beïnvloeding van deelnemers aan groepsinterventies. Na een korte *scan* van publicaties van de belangrijkste auteurs op dit gebied kunnen wij concluderen dat er nog veel onduidelijkheid bestaat over de details van de zogenoemde besmetting. Ten slotte merken wij op dat uit veel onderzoek blijkt dat implementatie de achilleshiel van interventies of programma's van 'What Works' is, in het bijzonder van gedragsinterventies. Een gedragsinterventie kan nog zo effectief zijn, maar als deze niet op een goede manier wordt geïmplementeerd, is alle wetenschappelijke voorbereiding voor niets geweest. Uit onderzoek is overigens gebleken dat zogenoemde solide programma's doorgaans sneller en met meer succes in de praktijk worden geïmplementeerd.

In het kielzog van een goede implementatie komt kwaliteitszorg. Indien een gedragsinterventie volgens de regelen der kunst is geïmplementeerd, is het zaak om de kwaliteit die als standaard is neergezet ook te behouden. Integriteit van uitvoering is daarvan een belangrijk aspect. De criteria die de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie voor de beoordeling

van gedragsinterventies gebruikt, stellen uitgebreide eisen aan de waarborging van integere uitvoering van gedragsinterventies. Maar de Erkenningscommissie heeft niet de taak om te controleren of de ontwikkelde systemen voor integriteitsbewaking inderdaad effectief zijn.

Zoals al in de conclusies van het vorige hoofdstuk (paragraaf 3.9) werd gesteld, benadrukken veel onderzoekers dat de effectiviteit van een gedragsinterventie geen absoluut gegeven is, maar dat deze afhankelijk is van de afstemming op de responsiviteit van een justitiabele. Uit onderzoek blijkt ook dat hoe beter de afstemming van de gedragsinterventie op de responsiviteit van een deelnemer is, hoe groter het effect van de gedragsinterventie is (zie paragraaf 3.7). De details van deze relatie zijn echter nog grotendeels onbekend. De dieper liggende mechanismen van de zogenoemde *matching* zijn nog relatief onbekend. Maar ook kennis over de elementen waaruit responsiviteit bestaat, hun relatieve zwaarte en onderlinge verhoudingen, is summier. Hetzelfde geldt voor motivatie, die vaak als een onderdeel van responsiviteit beschouwd wordt. Daar gaan wij in hoofdstuk 7 dieper op in.

Een zijdelingse kwestie ten slotte is de evaluatie van gedragsinterventies. Reeds bij de eerste voorzichtige meta-evaluaties van interventies bleek dat het slecht is gesteld met de methodologische fundamenteën van evaluaties van gedragsinterventies. In Nederland lijkt dit probleem nadrukkelijker aanwezig, getuige de ervaringen van de Erkenningscommissie (2007).

5 Toezicht

5.1 Inleiding

De reclassering beschouwt toezicht als een combinatie van controle, begeleiding en casemanagement, toegepast binnen de juridische kaders die door een rechter, officier van justitie of directeur van een penitentiaire inrichting zijn bepaald (Bosker & Poort, 2006). In 2007 is deze definitie, ook onder invloed van een opdracht van de staatssecretaris van Justitie voor modernisering van het toezicht, enigszins aangepast. Nu spreekt men van toezicht als een combinatie van controle op het nakomen van bijzondere voorwaarden en signaleren van dreigende overtredingen enerzijds, en motiveren en stimuleren anderzijds (Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering, GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering, 2007; Ministerie van Justitie, 2007). In de dagelijkse praktijk wordt echter nog vaak 'begeleiding' als synoniem voor 'motiveren en stimuleren' gebruikt.

De juridische kaders worden bepaald door de voorwaarden die aan een veroordeelde zijn gesteld bij een vrijheidsbeperkende straf. Als de justitiabele deze voorwaarden overtreedt, heeft dit negatieve gevolgen voor hem, vaak verdere beperking of zelfs beneming van zijn vrijheid. De voorwaarden worden door de reclassering 'vertaald' in concrete aanwijzingen aan en afspraken met de veroordeelde.

In 2006 maakten Bosker en Poort samen met ervaren toezichthouders een uitgebreide inventarisatie van de activiteiten die in de uitvoeringspraktijk van het reclasseringstoezicht werden toegepast. Een analyse van alle activiteiten leverde een grote verzameling van elementen van toezicht op. Clustering van deze elementen leverde de hierboven genoemde hoofdcomponenten van toezicht op (Bosker & Poort, 2006). De onderstaande beschouwing van toezicht is een korte samenvatting hiervan.

Het uiteindelijke doel van toezicht is dat de ondertoezichtgestelde niet recidiveert. Zowel controle als begeleiding moet dat, in combinatie met elkaar, bewerkstelligen. Die combinatie betekent in de praktijk van toezicht dat de reclassering controleert (eventueel ondersteund met elektronische middelen) of een justitiabele zich houdt aan de bijzondere voorwaarden, terwijl zij hem tegelijkertijd daarbij begeleidt (of zijn begeleiding organiseert). Die begeleiding is erop gericht om iemand met raad en daad bij te staan bij de naleving van de voorwaarden, met het uiteindelijke doel dat hij op een verantwoorde manier terugkeert naar de maatschappij en daarin op een verantwoorde manier kan functioneren. Het houdt vaak in dat de toezichthouder de ondertoezichtgestelde helpt bij praktische zaken als werk, scholing en huisvesting, of zorg, en de opbouw of het onderhoud van een sociaal netwerk. Maar begeleiding is ook bedoeld om iemands handelingsmogelijkheden te vergroten en uit te breiden door systematische en gerichte interventies van de toezichthouder.

Casemanagement wordt in de definitie van de staatssecretaris niet afzonderlijk genoemd. Het wordt nu beschouwd als onderdeel van begeleiding.

Op zich is dat niet vreemd. Ook in de internationale literatuur lopen deze begrippen vaak door elkaar en zijn ze afwisselend onderdeel van elkaar (zie paragraaf 5.4.3.5).

Nadat 'trajectbegeleiding' (i.e. casemanagement) als product verdween, is casemanagement formeel geen afzonderlijk beschreven onderdeel van het reclasseringswerk meer, maar in de praktijk wordt het vanzelfsprekend nog steeds gedaan. Want hoewel, zoals in paragraaf 2.4.4 is uitgelegd, de reclassering in de loop der jaren haar werk steeds meer in specialismen is gaan onderverdelen, blijft continuïteit van het aanbod dat een justitiabele wordt gedaan een belangrijk aspect van haar werkprocessen.

Aan de opvattingen over en uitvoering van toezicht liggen enkele veronderstellingen ten grondslag die nadere bestudering behoeven. Ten dele zijn deze afgeleid van de algemene uitgangspunten van de reclassering (die elders voorwerp van onderzoek zijn, zie hoofdstuk 8), maar de meeste veronderstellingen zijn in de loop der tijden in de praktijk 'ontstaan' of 'in gebruik geraakt', waarna ze vervolgens als een soort 'best practices' werden geformaliseerd in werkwijzen en soms zelfs regelgeving.

Onderstaand volgen de veronderstellingen die de basis vormen voor het reclasseringstoezicht. Daarna volgen verhandelingen over de onderbouwing van deze veronderstellingen. Hetgeen betekent dat, nadat de veronderstellingen zijn omgevormd tot onderzoeksvragen, in de wetenschappelijke literatuur naar antwoorden op deze vragen gezocht is. Omdat de begrippen dwang en motivatie zo een belangrijke functie in het beleid van de reclassering hebben gekregen, worden de onderzoeksvragen die hierop betrekking hebben behandeld in hoofdstuk 7.

5.2 Veronderstellingen

- Controle van het doen en laten van een justitiabele om vast te stellen dat hij de voorwaarden, aanwijzingen en afspraken naleeft, leidt ertoe dat hij zich aan deze voorwaarden, aanwijzingen en afspraken houdt. En dus dat recidive voorkomen wordt.
- De dreiging met grotere vrijheidsbeperking, of vrijheidsbeneming in geval van overtreding van de voorwaarden, aanwijzingen en afspraken, leidt ertoe dat de justitiabele althans een externe motivatie heeft om zich te houden aan de voorwaarden, aanwijzingen en afspraken.
- Externe motivatie kan worden veranderd in interne motivatie.
- Controle van een justitiabele heeft tot gevolg dat overtredingen van de voorwaarden, aanwijzingen en afspraken snel worden gesignaleerd en dat dus het recidive- en gevaarsrisico wordt beperkt.
- Door begeleiding van de justitiabele wordt deze geholpen en gesteund bij de naleving van de voorwaarden, aanwijzingen en afspraken, waardoor de kans van slagen van het toezicht wordt vergroot.

- Begeleiding van een justitiabele vergemakkelijkt voor hem de toegang tot maatschappelijke instanties, ondersteunt hem bij opbouw en onderhoud van netwerken, waardoor sociale isolatie wordt voorkomen.
- Door casemanagement wordt ervoor gezorgd dat toezicht een integraal en continu geheel is, waardoor mislukking door uitval (en terugval) van de justitiabele voorkomen wordt.

5.3 Controle

5.3.1 Recidive

Controle heeft dus als doel na te gaan of een ondertoezichtgestelde zich aan regels van het juridische kader (in de meeste gevallen de bijzondere voorwaarden en de uitwerking daarvan in aanwijzingen en afspraken) houdt. De vraag is of met controle dat doel bereikt wordt:

- 14 *Leidt controle van het doen en laten van een justitiabele (om vast te stellen dat hij gestelde voorwaarden naleeft) ertoe dat hij zich aan deze voorwaarden houdt? En dus dat hierdoor recidive voorkomen wordt?*
- 15 *Heeft controle van een justitiabele tot gevolg dat overtredingen van de voorwaarden worden gesignaleerd, en zo ja, kan vastgesteld worden welke vorm en intensiteit van controle voldoende is bij welke risico's voor overtreding van voorwaarden en/of recidive?*

Met name in de Verenigde Staten is aan het einde van de vorige eeuw in veel staten een systeem van toezicht geïntroduceerd dat niet meer was dan een gevangenisachtige controle op justitiabelen in de gemeenschap. Onderzoeken daarnaar wezen telkens uit dat toezicht waarin de focus ligt op controle en waarin geen ruimte is voor gedragsinterventies, niet effectief is. 'Kale' (technische) controle is niet effectief om recidive terug te dringen (Van Gestel, Van der Knaap, Hendriks, De Kogel, Nagtegaal & Bogaerts, 2006). Het is hoogstens een methode om op korte termijn iemands doen en laten in de gaten te houden. Als dat elektronisch gebeurt, is het vaak ook een manier om (achteraf) informatie over iemands gangen te verzamelen.

De conclusie die Bosker en Poort uit hun inventarisatie van toezichtactiviteiten trokken, wordt in de internationale literatuur bevestigd. Zo hebben Paparozzi en Gendreau (2005) drie stijlen van toezicht met elkaar vergeleken: toezicht dat was gericht op controle, toezicht dat was gericht op begeleiding, en een combinatie van beide. Hun conclusie is dat toezicht dat is gericht op zowel controle als begeleiding veel effectiever is dan toezicht dat zich richt op een van deze componenten. Van een vergelijkbare groep justitiabelen met een toezicht gericht op alleen controle werd 10% meer opnieuw veroordeeld dan met een toezicht dat was gericht op een combinatie van controle en begeleiding. Bij een toezicht dat slechts gericht was op alleen begeleiding was dat 24% meer.

Andere onderzoekers bevestigen deze bevindingen:

‘Indeed, it now appears that a *combination* of treatment and surveillance/control strategies is the key to recidivism reduction in these programs.’ (Byrne & Taxman, 2006; cursivering van de auteurs)

Er is ook veel onderzoek waarin wordt aangetoond dat toezicht dat uitsluitend of overwegend gebaseerd is op (met elektronische middelen ondersteunde) controle, niet recidiveverminderend werkt. Sterker nog, er is vaak geconstateerd dat controle averechts kan werken. Dat wil zeggen, door controle van ondertoezichtgestelden wordt hun recidive vaker gesignaleerd, en niet alleen dat, ook hun minder ernstige overtredingen van bijzondere voorwaarden, die in sommige gevallen alsnog tot detentie leiden. Dit neveneffect van controle wordt door een aantal onderzoekers als ongewenst beschreven. In een evaluatie van zogenoemde *Intermediate Sanction Programs* (waaronder toezicht) stelt Petersilia (1998):

‘In addition, programs did not reduce new crimes, but instead increased the discovery of technical violations and ultimately increased incarceration rates and system costs. However, programs that provided treatment and additional services obtained some reductions in recidivism, particularly for high-risk offenders and for drug offenders more specifically.’ (p. 6)

Taxman (2002) bevestigt dit in haar uitgebreide verkenning van werkzame elementen van toezicht. Zij stelt bijvoorbeeld dat het geen zin heeft om frequenties van contacten te verhogen of caseloads te verkleinen, omdat daardoor alleen maar meer (technische) overtredingen worden gevonden, en tenzij de contacten meer zijn dan *check-ins*, het onwaarschijnlijk is dat ze invloed zullen hebben op recidive.

Andere auteurs constateren dat als er dan gecontroleerd moet worden, informele controle, sociale controle door het netwerk waar de ondertoezichtgestelde deel van uitmaakt, ook het overwegen waard is. Layton MacKenzie en De Li (2002) deden in Noord-Virginia onderzoek naar de invloed van formele en informele sociale controle en vonden inderdaad dat *‘social bonds were associated with reductions in criminal activities’*. Tegelijkertijd moesten zij concluderen dat de reclassering hier tijdens het toezicht weinig aan had kunnen veranderen. Met andere woorden, de reclassering bleek niet in staat meer en/of sterkere *social bonds* te bewerkstelligen. En ook zij kwamen tot de slotsom dat hierdoor

‘The impact of arrest and probation supervision may be direct control over criminal behavior; offenders perceive the increased risk and take fewer chances of being detected.’ (p. 271)

In dat licht kan de werkrelatie van een toezichthouder met de ondertoezichtgestelde een werkzaam middel zijn. En dan niet omdat in zo’n relatie overtredingen vaker ontdekt en sneller bestraft werden, zodat de relatie afschrikwekkende werking zou hebben (Layton MacKenzie & De Li, 2002: paragraaf 3.2), maar doodgevoel door de relatie (de band) zelf (Byrne & Taxman, 2006). Rex (1999) vond bovendien dat lichte vormen van controle

(vragen hoe het gaat) door ondertoezichtgestelden werden gewaardeerd omdat het naar hun oordeel geen methoden waren om zuiver te controleren, maar om gedrag te beïnvloeden en moeilijkheden te verlichten. Louter controle is dus niet effectief om recidive terug te dringen. Veel onderzoekers komen tot de conclusie dat toezicht altijd gecombineerd moet worden met gedragsinterventies die aansluiten bij de criminogene tekorten van een justitiabele of andere interventies waarmee iemands vaardigheden, gedrag of omstandigheden veranderd kunnen worden (Taxman, 2002; Bonta, Wallace-Capreta & Rooney, 2000; Paparozzi & Gendreau, 2005).

In het verlengde hiervan is een recent onderzoek van Bonta et al. interessant (Bonta, Rugge, Scott, Bourgon & Yessine, 2008). Zij analyseerden de inhoud van toezichten aan de hand van bandopnamen van de gesprekken tussen toezichthouders en ondertoezichtgestelden. Hun conclusie is dat in het merendeel van de toezichten de toezichthouders, ondanks dat criminogene factoren in de diagnose waren vastgesteld, deze factoren nauwelijks tot onderwerp van de gesprekken met ondertoezichtgestelden maakten. Dat is te betreuren, want tegelijkertijd stelden zij vast dat er een positieve relatie is tussen de tijd die in gesprekken aan criminogene factoren besteed wordt en de recidive. Hoe meer tijd er aan deze factoren besteed wordt, hoe minder recidive. Bij een verdubbeling van de tijd zakte het recidivepercentage van 49 naar 3%! Hun algemenere vaststelling is dat toezichthouders nauwelijks volgens de principes van 'What Works' werken. Andersom bleek dat veel tijd besteden aan de bijzondere voorwaarden een averechts effect heeft op de recidive. Als er in gesprekken minder dan vijftien minuten gesproken werd over de voorwaarden was de recidive (gecorrigeert voor risico) 18,9%, maar werd meer dan vijftien minuten over de voorwaarden gesproken dan liep het op tot 42,3%.

5.3.2 *Risicobeheersing*

Toezicht heeft niet alleen recidivebeperking als doel. Het is ook bedoeld om risico's te beperken. De reclassering beschouwt risico als de combinatie van kans op recidive en letselgevaar. Een risico is dus niet alleen groot als de kans op recidive groot is, maar ook als bij eventuele recidive (die op zich klein kan zijn) de kans op letsel (voor anderen) groot is.

Het is de recidive die ook tot letsel leidt waaraan de reclassering in de afgelopen jaren, onder andere door enkele incidenten, steeds meer aandacht is gaan besteden (Ministerie van Justitie, 2007b, 2007c). Het is dan de vraag of controle een goede remedie is en of de intensiteit van controle gelijk op moet gaan met de hoogte van een risico.

Ansbro (2006) heeft in de reclasseringsregio van Londen een analyse van 90 gerapporteerde incidenten gemaakt om na te gaan welke risicoprofielen de veroorzakers van deze incidenten hadden. Haar conclusies waren dat, zoals verwacht, een groot deel van de incidenten werd veroorzaakt

door mensen die in de hoogste risicocategorie waren ingedeeld (22% van de incidenten veroorzaakt door 4,3% van de populatie), maar 49% van de incidenten werd veroorzaakt door ondertoezichtgestelden uit de midden risicocategorie (40,3% van de populatie), terwijl de rest (28%) op het conto kwam van mensen uit de laagste risicocategorie (55,3% van de populatie). Een belangrijke conclusie die volgens Ansbro hieruit getrokken moet worden is dat de voorspellende kracht van instrumenten voor risico-assessment weliswaar goed is, en dat ook de professionals die deze instrumenten gebruiken competent zijn, maar dat deze beide feiten niet vanzelfsprekend feilloze voorspellingen van incidenten opleveren. Daarbij komt dat voorspellen niet hetzelfde is als voorkomen.

Zij haalt ander onderzoek aan (Van Munro & Rumgay, 2000) waarin ook een analyse was gemaakt van incidenten, maar dan van moorden door geestelijk gestoorden. Deze onderzoekers concludeerden dat weliswaar een deel van de gevallen door betere risk-assessment geïdentificeerd had kunnen worden (27%), maar dat een groter deel (42,5%) van de moorden voorkomen had kunnen worden door adequate reacties van professionals op de signalen van terughal die de justitiabelen vertoonden.

Zowel Ansbro (2006) als Munro en Rumgay (2000) concluderen dat het risicoprincipe nog steeds opgaat, maar dat het weloverwogen toegepast moet worden. Als dat principe te ver wordt doorgevoerd, bijvoorbeeld door meer en andere (specialistische, op risicobeheersing gerichte) capaciteit in te zetten op het kleine deel van de populatie dat als riskant wordt gediagnosticeerd, ontstaat het gevaar dat de 'verborgen' of 'sluimerende' risicogevalen (risico is immers dynamisch) door de andere medewerkers niet gezien worden. De auteurs pleiten ervoor dat zowel het basisniveau van de hulpverlening of zorg als de opleiding van professionals verbeterd wordt, opdat zij voldoende basiskennis krijgen om ook riskante gevallen te herkennen die niet als risicovol zijn gediagnosticeerd.

In een evaluatie van enkele initiatieven voor *Intensive Community Supervisions* heeft Merrington (2006) onder andere getracht vast te stellen of met dergelijke projecten de veiligheid van burgers gewaarborgd kan worden. Hij concludeert dat intensief toezicht potentieel een bijdrage kan leveren aan de veiligheid van de maatschappij, maar dat er geen onderzoek bekend is waarin naar dit specifieke aspect gekeken is. Hij stelt dat het zinnig zou zijn om te onderzoeken hoe effectief intensief toezicht voor dit doel is.

5.4 Begeleiding¹³

5.4.1 Inleiding

Begeleiding, of agogisch werk, is een methode die vooral geassocieerd wordt met hulpverlening en maatschappelijk werk. Hoewel de geschiedenis van de reclassering in Nederland anders is dan die van het maatschappelijk werk in Nederland, kan met een gerust hart gesteld worden dat beide uit hetzelfde hout gesneden zijn, en daardoor in de loop der geschiedenis met elkaar verweven zijn geraakt. Beide zijn ontstaan vanuit de gedachte dat het niet iedereen gegeven is om zonder problemen in de maatschappij te functioneren, en dat degenen die dat niet lukt, geholpen moeten worden. Het verschil tussen de reclassering en het maatschappelijk werk is dat de eerste zich vooral richt op mensen bij wie dat ‘niet lukken’ uitmondt in criminaliteit. Maar beide werksoorten hebben zich tot in het recente verleden bediend van dezelfde methoden en technieken om hun doel te bereiken.¹⁴ Eén zo'n methode is zoals gezegd begeleiding. In hoofdstuk 2 is beschreven dat de reclassering in de recente geschiedenis meer en meer verwijderd is geraakt van haar oorspronkelijke agogische – maatschappelijk werk – oorsprong. Wat niet betekent dat zij begeleiding heeft afgezworen. Zij wil echter, in het kader van de modernisering van toezicht (Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering, GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering, 2007; Ministerie van Justitie, 2007), naar een wetenschappelijk onderbouwde begeleiding, waarvan is vast te stellen of zij effectief is.

Hoewel iedereen zich iets bij begeleiding kan voorstellen, is begeleiding een slecht beschreven begrip. Dat wil zeggen, het is kennelijk moeilijk in één bondige definitie te vatten. Dat komt vooral doordat begeleiding een zogenoemd eclectisch begrip is. Het is in feite een verzamelnaam voor een groot aantal min of meer overeenkomende methoden en technieken, die in overkoepelende theorieën soms van elkaar onderscheiden worden, soms aan elkaar gelijkgesteld worden en soms als elkaars onderdeel worden voorgesteld. Zo is begeleiding een methode die in het maatschappelijk werk wordt gebruikt, maar vaak blijkt uit literatuur dat

13 De tekst van deze paragraaf is voor een groot deel gebaseerd op een korte literatuurstudie die door R. Poort en W. van der Brugge is gedaan ten behoeve van het programma *Redesign Toezicht* van de drie reclasseringsorganisaties (Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering, GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering, 2007). Aanvullend commentaar is geleverd door J. Bosker en M. van Kuijeren.

14 Duidelijk is wel dat de reclassering en het maatschappelijk werk sinds het midden van de jaren negentig wat visie en doelen betreft, en dus ook wat hun methoden en technieken betreft, steeds verder van elkaar geraakt zijn. De reclasseringsorganisaties kiezen in die jaren bewust voor de term ‘begeleiden’ in plaats van ‘behandelen’ en nemen medewerkers in dienst met andere vooropleidingen (inrichtingswerk, sociaal-juridische dienstverlening enz.). De functie ‘maatschappelijk werker’ wordt vervangen door ‘reclasseringswerker’. In de uitvoering van het reclasseringswerk wordt men in toenemende mate geconfronteerd met ‘dwang en drang’-trajecten, zoals de komst van de Strafrechtelijke Opvang Verslaafden. Gesteld kan worden dat opleidingsinstituten nauwelijks anticipeerden op deze tendens. Deze ontwikkeling is ook in Groot-Brittannië opgetreden. Zie bijvoorbeeld Burnett en McNeill (2005) en Barry (2000).

maatschappelijk werk gelijk wordt gesteld aan (agogische) begeleiding, of dat maatschappelijk werk een van de vele soorten begeleiding is (naast bijvoorbeeld pianobegeleiding of studiebegeleiding). Op andere plaatsen is begeleiding echter weer een onderdeel van maatschappelijk werk, dat dan ook andere methoden omvat (zoals casemanagement, zie paragraaf 5.4.3.5). Doordat begeleiding geen welomschreven begrip is, komt het nogal eens voor dat als de term in de literatuur gebruikt wordt, deze niet altijd de lading dekt van wat de reclassering er onder verstaat. Andersom worden er methoden in de literatuur beschreven die juist veel lijken op wat de reclassering met begeleiding bedoelt. Dat probleem speelt overigens niet alleen in Nederland. Ook in de Angelsaksische landen worden verschillende termen en concepten door elkaar gebruikt (Burnett & McNeill, 2005), soms voor het hele begrip begeleiding, soms voor een (onder)deel ervan. We noemen enkele Engelse (ook in Nederland gebezigde) en Nederlandse termen door elkaar: counseling, (social) casework, toezicht, supervisory relationship, casemanagement,¹⁵ social work, maatschappelijk werk, agogisch werk of agogie, hulpverlening, en dus: begeleiding. In het vervolg wordt, omdat dit bij de reclassering een ingeburgerde term is, van begeleiding gesproken. Begeleiding kan dus uit veel verschillende activiteiten bestaan. In de volgende paragrafen zal hier concreter op worden ingegaan. Met als doel om antwoord te geven op de onderstaande vragen:

- 16 *Verhoogt begeleiding van de justitiabele bij de naleving van voorwaarden de kans van slagen van het toezicht?*
- 17 *Vergemakkelijkt begeleiding van een justitiabele voor hem de toegang tot maatschappelijke instanties?*
- 18 *Ondersteunt begeleiding een justitiabele bij de opbouw en het onderhoud van netwerken, waardoor sociaal isolement wordt voorkomen?*

5.4.2 Onderzoek naar begeleiding

Melief, Flikweert en Van Vliet (2004) kwamen in hun *Onderzoek naar maatschappelijk werk* tot de conclusie dat er in Nederland niet veel onderzoek is gedaan naar (de effecten van) maatschappelijk werk. Zij stellen dat de kennis die er over het maatschappelijk werk bestaat vooral gebaseerd is op ervaringen van beroepsbeoefenaren en op buitenlands onderzoek. Naar aanleiding van een uitgebreide beschrijving van ‘de zaak Savanna’ concludeert van Nijnatten (2006) dat er veel vragen te stellen zijn over het functioneren van de hulpverlening, en dat er dus ook veel wetenschappelijk onderzoek te doen is om de kwaliteit van de hulpverlening te verbeteren. Hij noemt twee mogelijke richtingen van onderzoek: het experimenteel onderzoek met randomized clinical trials om de effectiviteit van hulpverlening vast te stellen, en het meer kwalitatieve onderzoek dat ‘betekenisdra-

15 Hiermee worden alle modellen en varianten van casemanagement bedoeld, zoals: Assertive Community Treatment (ACT), Strengths-based model, Intensive Casemanagement model (ICM), Makelaarsmodel, Clinical casemanagement model en Reaching Families First (RFE).

gende karakter van de intermenselijke verhouding in het maatschappelijk werk' als onderwerp heeft (zie ook paragraaf 5.4.3.1).

Hoewel er in de Angelsaksische landen wel onderzoek is gedaan naar begeleiding en de effecten daarvan, is ook daar geen uitbundige en overstelpende hoeveelheid empirische kennis opgebouwd. De nogal verwarrende verzameling van ongedifferentieerde definities van de genoemde begrippen, heeft er volgens sommigen toe geleid dat er weinig onderzoek is gedaan naar begeleiding in het algemeen (Barry, 2000; Burnett & McNeill, 2005). Daarbij komt nog eens dat de onderzoeken die naar (onder)delen van begeleiding zijn gedaan, moeilijk vergelijkbaar zijn. Onderzoek naar effectiviteit van begeleiding en componenten daarvan, zowel binnen als buiten het justitieel domein, lijdt onder het zogenoemde 'the dodo bird verdict' (Luborsky et al., 1975, geciteerd in Reid, Davis Kenaley & Colvin, 2004).¹⁶ De verklaringen die voor dit fenomeen (dat uiteindelijk alles hetzelfde resultaat oplevert, of althans lijkt op te leveren) worden genoemd, bleken ook voor ons onderzoek interessant: vooral bij zogenoemde een-op-een methoden overschaduwden de algemene factoren van de relatie tussen ondertoezichtgestelde en toezichthouder de specifieke factoren ervan (Reid, Davis Kenaley & Colvin, 2004). Bij veel onderzoeken wordt slechts naar het 'gemiddelde resultaat' gekeken, en niet naar het 'individuele' resultaat van een specifieke interventie voor een bepaalde ondertoezichtgestelde (Reid, Davis Kenaley & Colvin, 2004).

Er zijn nog andere redenen voor het geringe onderzoek naar de effectiviteit van begeleiding. Een reden is bijvoorbeeld dat het karakter van begeleiding haaks staat op het karakter van experimenteel onderzoek. Zulk onderzoek richt zich op verbanden tussen gebeurtenissen en de mogelijke gevolgen daarvan. Begeleiding is echter geen gebeurtenis, veeleer een proces, dat ook nog eens gaandeweg kan wijzigen. Begeleiding is hooguit een reeks van gebeurtenissen, maar daar zijn er dan zoveel van dat het moeilijk is om die in een onderzoeksopzet te controleren. Begeleiding is dus geen 'losstaande' en relatief makkelijk te onderzoeken interventie met een van tevoren bepaald begin en einde (Plath, 2006).¹⁷

16 Dit effect is genoemd naar de Dodo in *Alice in wonderland* van Lewis Carrol (1865). Hierin komt een zogenoemde 'caucus-race' voor, georganiseerd door de Dodo: 'First it marked out a race-course, in a sort of circle, ("the exact shape doesn't matter," it said,) and then all the party were placed along the course, here and there. There was no "One, two, three, and away," but they began running when they liked, and left off when they liked, so that it was not easy to know when the race was over. However, when they had been running half an hour or so, and were quite dry again, the Dodo suddenly called out "The race is over!" and they all crowded round it, panting, and asking, "But who has won?" This question the Dodo could not answer without a great deal of thought, and it sat for a long time with one finger pressed upon its forehead (the position in which you usually see Shakespeare, in the pictures of him), while the rest waited in silence. At last the Dodo said, "everybody has won, and all must have prizes." De metafoor is natuurlijk dat verschillende methoden hetzelfde effect ressorteren (Reid, Davis Kenaley & Colvin, 2004), of anders, dat een overzicht van onderzoek naar begeleiding een caucus-race is.

17 Dat kan een onbedoeld negatief gevolg hebben, namelijk dat door de methodologische moeilijkheden van experimenteel onderzoek naar begeleiding er bij de reclassering een voorkeur ontstaat voor welomlijnde methoden en technieken, die wél makkelijk te onderzoeken zijn. Farrall (2004) memoreert in verband hiermee Kaplans (1964) verhaal over de dronkaard die zijn sleutels kwijt is en ze gaat zoeken bij een lantaarnpaal; niet omdat hij denkt dat hij ze daar verloren heeft, maar omdat hij daar het beste licht heeft en beter kan zien.

Ten slotte zijn er ethische bezwaren tegen experimenteel onderzoek, zoals die er ook soms zijn bij dergelijk onderzoek naar interventies door de reclassering. Met deze ethische bezwaren wordt gedoeld op het feit dat het moreel niet te rechtvaardigen is om de ene groep mensen (de experimentele groep) een bepaalde, mogelijk werkzame, vorm van begeleiding wel te geven, en een andere groep (de controlegroep) deze begeleiding te onthouden met als doel uit te vinden of er, en zo ja welke, verschillen optreden tussen de beide groepen.

Een en ander maakt het noodzakelijk dat er onderzoek wordt gedaan naar deze methode, vooral ook omdat uit de onderzoeken die er zijn gedaan blijkt dat de ontwikkelingen in de laatste jaren (kort samengevat: de verschuiving van rehabilitatie en re-integratie naar straffen en controle) niet allemaal goede (lees effectieve) ontwikkelingen zijn geweest.

Volgens veel aangehaalde onderzoekers geldt hetzelfde voor de ontwikkelingen die een gevolg waren van 'What Works'. Het is de vraag of dat zo is. Op zich is er niets op tegen om die stroming kritisch te beschouwen, maar enkele verworvenheden ervan staan onzes inziens buiten kijf. Daar waar bevindingen van onderzoekers lijnrecht tegenover die van 'What Works' (lijken te) staan, gaan we daar dieper op in.

5.4.3 Onderdelen en aspecten van begeleiding

Vooral in Engeland en Schotland zijn onderzoeken uitgevoerd naar de persoonlijke en professionele ervaringen met toezicht van zowel ondertoezichtgestelden als toezichthouders (Rex, 1999; Barry, 2000; Trotter, 2000; Farrall, 2004; Burnett & McNeill, 2005; McCulloch, 2005). In deze onderzoeken werden ondertoezichtgestelden en toezichthouders geïnterviewd over het toezicht dat zij ondergingen/hielden en werd hun gevraagd de factoren te noemen die naar hun mening het belangrijkste waren geweest. Daarnaast werden in sommige onderzoeken dossiers geanalyseerd.

De resultaten van deze onderzoeken komen voor een zeer groot deel overeen. Uit vrijwel alle onderzoeken komen dezelfde werkzame elementen van toezicht naar voren. En in alle onderzoeken wordt ook gesteld dat deze elementen in de hausse van 'What Works' en wetenschappelijk onderbouwde gedragsinterventies naar de achtergrond zijn verdwenen. In 'The NOMS management model' (NOMS, 2005) wordt dan ook gesteld:

'It is not surprising, therefore, that studies have shown that the characteristics they express have been under-emphasised in recent development.' (p. 6)

In de beschrijving van het model wordt met zoveel woorden een pleidooi gehouden voor 'het hoe' als een even belangrijke factor als 'het wat'. Het is niet alleen de inhoud van aanbod die werkzaam is (of niet), maar ook de manier waarop die inhoud wordt aangeboden en uitgevoerd bepaalt

de effectiviteit van aanbod.¹⁸ Voor een groot deel bestaat 'het hoe' uit elementen die onderdeel zijn van toezicht, en dan vooral uit de elementen die wij onder begeleiding scharen.

5.4.3.1 Relatie

In veel, zo niet alle, onderzoeken werd gevonden dat de relatie tussen ondertoezichtgestelde en toezichthouder een belangrijk aspect of zelfs een essentiële eigenschap van het toezicht is als het gaat om effectiviteit.

'(...), studies in criminal justice and desistance have identified the building of a professional working alliance as a necessary basis for achieving compliance and nurturing the motivation to change.'

(Burnett & McNeill, 2005, p. 237)

Deze relatie moet zodanig zijn dat de ondertoezichtgestelde zich betrokken voelt en door de toezichthouder tot actief deelnemen aan het toezicht gemotiveerd wordt. Daarbij is het vooral zaak om de ondertoezichtgestelde te laten beseffen dat hij zelf zijn problemen moet vaststellen en de oplossingen daarvoor moet bepalen (Rex, 1999; Taxman, 2004). Toezichthouders die in staat waren om op een respectvolle, empathische manier ondertoezichtgestelden over te halen mee te werken, bereikten het meest (Rex, 1999; McCulloch, 2005). Toezichthouders die door de ondertoezichtgestelden beschouwd werden als experts, die niet alleen verstandig waren maar ook verstand van zaken hadden, kregen ook meer voor elkaar (McCulloch, 2005).

Een goede (effectieve) relatie tussen toezichthouder en ondertoezichtgestelde wordt gekenmerkt door begrippen als vertrouwen, openheid, zorgzaamheid, verdraagzaamheid, respect en nabijheid (een toezichthouder moet makkelijk te benaderen zijn). Daarnaast gaat het om ondersteuning. Ondertoezichtgestelden verwachten niet zozeer dat toezichthouders hun problemen oplossen, als wel dat zij hen daarbij helpen, op een constructieve niet repressieve manier, door hen zelfvertrouwen te geven en te motiveren (Barry, 2000).

Farralls bevindingen (2004) kunnen gezien worden als een bevestiging hiervan. Hij relateerde het vertrouwen van ondertoezichtgestelden in hun desistance¹⁹ aan de mate waarin zij erin slaagden hun problemen op te lossen en vond dat zij die het meeste zelfvertrouwen hadden, hierin het beste slaagden. Sterker nog, hij vond dat zij die voldoende vertrouwen hadden, sowieso ophielden met criminaliteit, of hun problemen nu opge-

18 Men spreekt van de vier C's: *consistency* – the offender needs to experience a consistency of message and behaviour, both by the same person over time and by different people working with the same offender at the same time; *continuity* – there needs to be a continuity of care or treatment, but also a reasonable degree of continuity of relationship running through the whole of the sentence; *commitment* – offenders need to experience those working with them as being committed or genuine, not just going through the motions; *consolidation* – gains will be short-lived if new learning is not turned into normal behaviour through a process which reinforces and rewards it.

19 Desistance is letterlijk 'afzien van'. Door criminologen wordt het gebruikt als een verkorte versie van 'desistance from crime'. Bij gebrek aan een goede Nederlandse term die de hele betekenis omvat, gebruiken wij de Engelse term.

lost waren of niet. Hij ziet motivering en ondersteuning dan ook als de belangrijkste bijdrage van de reclassering aan desistance.

Deze bevindingen moeten echter niet verkeerd worden begrepen. Hoewel zelfvertrouwen natuurlijk positieve invloed heeft op de uitvoering van moeilijke taken (bijvoorbeeld bijzondere voorwaarden naleven), is zelfvertrouwen geen criminogene factor. Met andere woorden, louter vergroting van het zelfvertrouwen van een justitiabele, zonder gelijktijdige interventies op antisociaal denken, antisociale houding en 'peer associations', levert niet veel meer op dan een justitiabele met een groter zelfvertrouwen (Andrews, 1989).

In het verlengde hiervan is het goed om het onderzoek van Trotter (2000) te noemen. Hij vond (en bevestigde daarmee niet alle voorgaande onderzoeken, maar ook bevindingen van 'What Works') dat toezichthouders die in de relatie met de ondertoezichtgestelde een duidelijk pro-sociale houding aannamen en bovendien goed problemen konden oplossen, het meest effectief waren.

Overigens is een goede relatie tussen de toezichthouder en de ondertoezichtgestelde belangrijk, maar op zichzelf geen recidivebepurende factor. Bonta et al. stellen dat daarnaast ook 'structuring skills' nodig zijn (Bonta et al., 2008).

Tot slot vermelden we hier de conclusies van Taxman (2004), die een model heeft ontwikkeld voor de overgang van veroordeelden van detentie naar voorwaardelijke vrijheid, waarbij de nadruk sterk wordt gelegd op de verantwoordelijkheid van de ondertoezichtgestelde zelf. Zij stelt dat een succesvolle re-integratie gelegen is 'in ensuring that the offender's role is defined as a critical component of the reentry proces'. Of andersom:

'the reentry process must be directed toward ensuring that the offender assumes responsibility and control for his /her own behaviour.' (p. 35)

Het gaat er dus om tijdens het toezicht, en in de daarvoor opgebouwde relatie tussen toezichthouder en ondertoezichtgestelde, de ondertoezichtgestelde verantwoordelijkheid te geven. Gezien de visie van de reclassering, namelijk dat een justitiabele verantwoordelijk gesteld kan worden voor zijn daden, is dit ook voor de Nederlandse reclassering een voor de hand liggende gevolgtrekking.

Dit ligt overigens eveneens in de lijn van wat Farrall (2002) beweert. Hij stelt, haast overbodig, dat ondertoezichtgestelden eerder geneigd zijn om mee te werken aan plannen waar zij zelf de doelen van hebben bepaald, dan aan plannen die hun zijn opgelegd.

5.4.3.2 Luisteren en praten: gesprekken

Als aan ondertoezichtgestelden gevraagd werd wat zij verwachtten van een toezicht, dan noemden zij 'Being listened to' als een belangrijke eigenschap. McCulloch (2005) stelt dat nader onderzoek laat zien dat deze activiteit zowel een eigenstandige methode is als een voorwaarde om een relatie op te bouwen waarin ondertoezichtgestelden meer directieve

methoden accepteren en ook daarnaar handelen door te veranderen (Rex, 1999).

Veel ondertoezichtgestelden en toezichthouders noemden daarnaast 'praten' of 'gesprekken voeren' als manier om problemen te analyseren en op te lossen. Als 'praten' gestructureerd wordt gedaan, kan het ook een methode zijn om, vooral in de eerste fase van een toezicht, te zien 'wat voor vlees men in de kuip heeft'. McCullochs bewering (2005) dat dit dan zelfs een vorm van (verdere) diagnose kan zijn, is natuurlijk sterk afhankelijk van wat onder diagnose wordt verstaan. In Nederland is de diagnose (zie hoofdstuk 3) nauwelijks te vergelijken met de gesprekken die tijdens reclasseringstoezicht gehouden worden. Het is ook niet de bedoeling dat toezichthouders de diagnose nog eens dunnetjes over doen. Zowel diagnosticeren als toezicht houden is een specialisme (Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering, GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering, 2006; Reclassering Nederland, 2006).

Gesprekken werden ook genoemd als een manier om verandering te ondersteunen. Dat blijkt ook uit veel beschrijvingen van gedragsinterventies, waarin aandacht besteed wordt aan de werkzaamheden die een toezichthouder moet verrichten om de effecten van de interventie te laten beklijven (zie bijvoorbeeld de beschrijving van de CoVa).

5.4.3.3 Netwerk

Ten slotte bleek uit veel onderzoeken het belang van een goed netwerk voor de ondertoezichtgestelde. Het ging dan zowel om een persoonlijk (relatie, gezin, familie, vrienden) als een sociaal netwerk (verenigingsleven enzovoort). Hierdoor blijkt nog eens het belang van toezicht als een instrument dat niet alleen op de persoon van de ondertoezichtgestelde is gericht, maar ook op zijn omgeving. En dus het belang voor de reclassering om verbonden met andere maatschappelijke organisaties te sluiten (McCulloch, 2005). Dat is ook een belangrijke conclusie die Rex (1999) uit haar onderzoek trekt: het is niet alleen belangrijk om iemand zelf (zijn cognitieve vaardigheden bijvoorbeeld, of zijn agressie) te veranderen, maar ook de belemmeringen die er in zijn omgeving zijn om iets met die veranderingen te doen.

Farrall (2004) is nog stilliger en keert de zaak om. Naar zijn mening moeten gedragsinterventies een aanvulling zijn op 'social and economic interventions' (p. 202). Op grond van zijn bevindingen concludeert hij namelijk dat de problemen van ondertoezichtgestelden die toezichthouders noemden, niet cognitief-gedragskundig waren en dat de oplossingen daarvoor dan ook niet cognitief van aard waren.

Ook Barry (2000) maakt op grond van haar bevindingen hierover een interessante opmerking. Zij stelt dat veel van de factoren die door de ondertoezichtgestelden genoemd werden, niet per se (hun) criminogene factoren waren. En zij toonde tegelijkertijd aan dat de aanpak van delictgedrag en risicomanagement heel goed samen kunnen gaan met de

persoonlijke behoeften van ondertoezichtgestelden. Het is dus zinnig om de opvattingen van ondertoezichtgestelden over hun belangrijkste problemen te relateren aan de uitslag van de RISc, zoals in Nederland bij de zogenoemde zelfrapportage gebeurt. Justitiabelen wordt gevraagd om aan te geven waar ze zelf denken dat hun problemen liggen, waarom ze delicten plegen, en op welke onderdelen ze hulp nodig hebben. Die informatie wordt vervolgens geconfronteerd met de visie van de toezichthouder daarover. De visie van de justitiabele wordt met name gebruikt om te bepalen hoe het zit met zelfinzicht en motivatie.

5.4.3.4 De drie w's

Alle onderzoekers benadrukken dat zowel ondertoezichtgestelden als toezichthouders als belangrijkste voorwaarde voor het slagen van een toezicht noemen dat de eerste levensbehoeften van iemand op orde moeten zijn voordat überhaupt aan in de vorige paragrafen genoemde elementen gewerkt kan worden. Het gaat om wat vroeger de drie w's genoemd werden, de basisvoorwaarden wonen, werk en 'wif' (persoonlijke omstandigheden/relaties).

Daarbij merken zij eveneens allemaal op dat vaak blijkt dat ondertoezichtgestelden weliswaar veel dingen geregeld willen hebben (meestal dus (een van de) de drie w's), maar dat zij niet verwachten dat de toezichthouders dit allemaal zelf voor hen doen (McCulloch, 2005). Zij willen erbij geholpen worden. Farrall (2004) vond dat

'improving employment (and family) circumstances strongly related to desistance and that when officers gave the probationer help, such circumstances were more frequently solved (Farrall, 2002, ch. 9), suggesting that help with these obstacles produced benefits.' (p. 204)

In het verlengde van deze constatering is het interessant om een andere bevinding van Farrall (2002) te vermelden. Uit een onderzoek naar de mogelijke redenen van langere afwezigheid of zelfs verdwijning van ondertoezichtgestelden tijdens een toezicht, concludeerde hij dat deze in de meeste gevallen te maken hadden met: geldproblemen, huisvesting, problematisch drugsgebruik, werkloosheid, en neerslachtigheid. Waarbij hij opmerkt dat dat nu net de factoren zijn waar de reclassering in Engeland en Wales steeds minder aan doet.²⁰

Achter de bevindingen over de drie w's schuilt een discussie die ook in de vorige paragraaf even werd aangeroerd door Farrall. Een discussie over de kip of het ei. Uit de bevindingen van 'What Works' kan immers geconcludeerd worden dat het weinig zin heeft om iemands eerste levensbehoeften (de w's) te vervullen als hij niet in staat is (i.e. de vaardigheden niet heeft) om die te onderhouden en te behouden. In het verlengde hiervan zou

20 In Nederland geldt dat alleen voor neerslachtigheid (waarvan is aangetoond dat er geen samenhang is met recidive). De overige problemen die Farrall noemt zijn criminogene factoren waarvoor gedragsinterventies ontwikkeld of in ontwikkeling zijn.

beweerd kunnen worden dat wat Farrall over de ‘verdwenen ondertoezichtgestelden’ concludeerde, feitelijk de gevolgen betrof van falend cognitief gedragsmatig functioneren van de ondertoezichtgestelden.

5.4.3.5 Casemanagement

Begeleiding en casemanagement worden regelmatig met elkaar verward, beschrijvingen van casemanagement bevatten dan elementen van begeleiding (Partridge, 2004; Holt, 2000), maar andersom komt ook voor. Vaak blijkt dat in dergelijke beschrijvingen niet meer is gebeurd dan het verhangen van naambordjes. Het heeft dan ook geen zin, en voert ook te ver, om hier uitgebreid in te gaan op de verschillende vormen van casemanagement en de eventuele plaats van begeleiding daarin (vice versa). Een aantal auteurs benadrukt het belang van continuïteit, liefst vanaf de arrestatie tot de afsluiting van een toezicht. Continuïteit van contact met dezelfde toezichthouder is essentieel om een goede werkrelatie met de justitiabele op te bouwen (Maquire & Raynor, 1997; Partridge, 2004). Recent is een Nederlandse literatuurstudie²¹ (Tielemans, Middendorp, Brook & De Jong, 2007) afgerond naar de effectiviteit van casemanagement bij verslaafde patiënten. De relevant bevonden studies naar de effectiviteit van casemanagement voor verslaafde patiënten, in de periode 2002-2006, blijken met name buitenlandse studies te zijn. Wat betreft Nederlands onderzoek kwamen zij één beschreven Randomized Controlled Trial (RCT)-studie naar dit onderwerp uit deze periode tegen. In Nederland is door middel van een RCT casemanagement onderzocht door Henskens (2005). In deze studie werd een vorm van Assertive Community Treatment (act), Outreach Treatment Program (OTP) genoemd, aan het regulier verslavingsprogramma toegevoegd bij de zorg aan chronische crackgebruikers. Essentiële onderdelen uit OTP waren: assertieve outreach, een gemengde set van diensten en een sterke focus op de patiënt-hulpverlenersrelatie. OTP met standaardzorg werd in vergelijking met alleen standaardzorg geassocieerd met hogere therapietrouw, algemene verbetering en grotere behandeltevredenheid. De algemene verbetering bestond uit: significante korte termijn verbeteringen, minder medicatie voorgeschreven, meer tevredenheid over vrijetijdsbesteding, minder familieproblemen en minder dakloosheid en angst/concentratieproblemen.

De reclassering ziet casemanagement als een helder van begeleiding te onderscheiden methode. Het is een methode die ingezet wordt om de continuïteit en samenhang in een toezicht te waarborgen, en om de instanties die voor het toezicht nodig zijn in dezelfde richting (het

21 Deze literatuurstudie is tot stand gekomen binnen het Programma Resultaten Scoren van de GGZ. Het is een samenwerkingsverband tussen Verslavingszorg Noord Nederland (VNN) en het Nijmegen Institute for Scientist-Practitioners in Addiction (NISPA). Het NISPA heeft een richtlijn voor casemanagers in de verslavingszorg ontwikkeld. Gelijktijdig ontwikkelde VNN een richtlijn Assertive Community Treatment in het kader van een dubbele diagnose programma.

einddoel van het toezicht) te regisseren. De toezichthouder is dus ook casemanager, bijvoorbeeld als hij een netwerk van formele en informele hulpverleners die ook bemoeienis hebben met de ondertoezichtgestelde, organiseert, coördineert en ondersteunt.

Casemanagement is dus regelwerk waarmee de zaken van een ondertoezichtgestelde in orde gebracht worden en continuïteit van de aanpak gewaarborgd wordt. Dat laatste is belangrijk in een tijd waarin de zogenoemde verkaveling van het reclasseringswerk hand over hand toeneemt (Poort, 2007). Robinson (2005) zegt daarover:

'Reflecting on existing research, (this article) argues that offenders are not best served by a system in which they are conceived as "portable entities", and in which staff are obliged to engage in a "pass-the parcel" style of supervision.' (p. 307)

Het essentiële verschil tussen casemanagement en begeleiding door de reclassering is dat casemanagement bij de reclassering óver de ondertoezichtgestelde gaat, en begeleiding mét de ondertoezichtgestelde. Een toezichthouder kan bij wijze van spreken een 'case managen' zonder dat hij contact heeft met de ondertoezichtgestelde.

In de meeste literatuur wordt dit model van casemanagement het make-laarsmodel (brokerage model, Holt, 2000) genoemd. Uit onderzoek is gebleken dat deze vorm van casemanagement als hij 'kaal', dat wil zeggen zonder begeleiding en/of controle, wordt toegepast, weinig zoden aan de dijk zet (Kroon & Wolf, 2000).

5.5 Conclusies

Uit het voorafgaande blijkt dat er in de literatuur diverse onderbouwing te vinden is voor de stelling van de reclassering dat toezicht een combinatie van begeleiding en controle is. Niettemin zijn er over zowel controle als begeleiding enkele kanttekeningen te plaatsen.

Een conclusie uit het onderzoek is dat controle van het doen en laten van een justitiabele (om vast te stellen dat hij gestelde voorwaarden naleeft) ertoe leidt dat hij zich aan deze voorwaarden houdt. Als iemand in de gaten gehouden wordt, zal hij minder risico's nemen en zich beter aan bijzondere voorwaarden houden. Maar controle kan ook averechts werken, en in sommige gevallen heeft intensievere controle ook een groter averechts effect. Dat effect bestaat eruit dat er meer overtredingen worden ontdekt, waaronder overtredingen die inhoudelijk (in verband met het doel van een bijzondere voorwaarde) niet relevant zijn. Onderzoek leidt bovendien tot de conclusie dat als de ondertoezichtgestelde alleen maar gecontroleerd wordt, dit voor de langere termijn weinig of geen effect op de vermindering van recidive heeft. Controle als onderdeel van toezicht is dus een nuttig middel, maar welke vorm en intensiteit van controle het

meest geschikt is bij een bepaald risicoprofiel, is voor zover uit ons literatuuronderzoek is gebleken nog nergens goed onderzocht.

Dus de combinatie van controle en begeleiding is belangrijk, maar onderzoek wijst ook uit dat als in deze combinatie geen aandacht wordt besteed aan de uitkomsten van de diagnose, en dus de criminogene risico's en behoeften van de ondertoezichtgestelde, het effect van het toezicht nihil is. Te veel nadruk op de voorwaarden die moeten worden nageleefd, resulteert zelfs in meer recidive.

Risicomangement is in de huidige tijd, waarin veel incidenten met ondertoezichtgestelden aan het licht komen, een belangrijk maar nog niet veel onderzocht fenomeen. Er is nog onvoldoende onderbouwing te vinden voor de wijze waarop en de mate waarin risicomangement ingezet moet worden. Toezicht als een middel voor risicomangement heeft beperkingen, en het risicoprincipe moet in dit licht met beleid worden gebruikt. Onderzoek, ook buiten het justitiële domein, heeft aangetoond dat als dit principe ook aangewend wordt voor bedrijfseconomische keuzes, bijvoorbeeld door (specialistische) capaciteit overwegend in te zetten op hoge risicocategorieën, organisaties zich hierdoor in de vingers kunnen snijden.

Begeleiding is essentieel voor een effectief toezicht. Ieder wetenschappelijk onderzoek naar toezicht wijst dat uit. Ook over de effectieve elementen van begeleiding is inmiddels behoorlijk wat bekend, en uit alle onderzoeken komen dezelfde elementen tevoorschijn: de relatie tussen ondertoezichtgestelde en toezichthouder, 'luisteren en praten', opbouw en onderhoud van iemands netwerk, de drie w's, en casemanagement. De meeste van de onderzoeken naar (elementen van) begeleiding zijn echter vooral kwalitatief, en er zijn nog weinig bevindingen gebaseerd op experimenteel onderzoek.

Uit verschillende (ook weer kwalitatieve) onderzoeken kwam naar voren dat de directe persoonlijke omgeving en de sociale omgeving van (ex-)justitiabelen belangrijke factoren voor het welslagen van hun *desistance* – hun ophouden met criminaliteit – zijn. Bovendien is uit die onderzoeken gebleken dat (ex-)justitiabelen vooral geholpen willen worden bij het herstel, de opbouw en het onderhoud van die netwerken. Hetzelfde geldt voor wat wel eens wordt samengevat met de drie w's. De elementaire behoeften huisvesting, werk en relaties zijn sterk gerelateerd aan *desistance*, en hulp bij het op orde brengen van deze behoeften heeft een positief effect.

6 Sancties

6.1 Inleiding

Al sinds lange tijd voert de reclassering sancties uit. Werkstraffen zijn daarvan het bekendste voorbeeld. Begin jaren tachtig van de vorige eeuw is de reclassering in samenwerking met de rechterlijke macht gestart met alternatieven voor vrijheidsstraf. Met deze initiatieven werd beoogd om justitiabelen in het kader van een voorwaardelijke veroordeling, onder toezicht, arbeid te laten verrichten. Deze werden eerst 'alternatieve sancties' genoemd, later 'dienstverlening', nog weer later 'taakstraffen'. In 1989 werd de werkstraf geïntroduceerd in het Wetboek van Strafrecht (Ministerie van Justitie, 2004).

Werkstraffen zijn, naast de leerstraffen, een onderdeel van taakstraffen (Boone, 2000). De werkstraf bestaat uit onbetaalde arbeid, terwijl de leerstraf uit een verplichte training voor gedragsverandering bestaat (Ministerie van Justitie, 2004). De werkstraf werd onder meer ingezet als onderdeel van arbeidstoeleiding. In een later stadium is het strafkarakter ervan steeds sterker benadrukt, wat er uiteindelijk toe leidde dat de werkstraf een hoofdstraf werd (Lünnemann, Beijers & Wentink, 2005). Momenteel zijn er plannen om de leerstraf op te laten gaan in de voorwaardelijke sanctie. In dit hoofdstuk wordt dan ook alleen de werkstraf behandeld. Ook bij werkstraffen wordt gewerkt in een gedwongen kader, met de dreiging voor de justitiabele dat als hij de werkstraf niet voltooit, er alsnog gevangenisstraf volgt. Dit kan worden beschouwd als een vorm van speciale preventie. Evenals in andere gedwongen kaders schept deze dreiging ook hier mogelijkheden voor toeleiding naar een aanpak van gewenste dan wel noodzakelijke (gedrags)interventies waarmee verantwoorde resocialisatie wordt vergemakkelijkt en recidive wordt voorkomen. Onderstaand worden de veronderstellingen genoemd die de basis vormen voor de uitvoering van de werkstraf. Daarna volgt uitleg over de (eventuele) onderbouwingen van deze veronderstellingen.

6.2 Veronderstellingen

- De werkstraf heeft door de dreiging met gevangenisstraf bij mislukking een speciaal preventief effect.
- Door begeleiding van de justitiabele wordt deze geholpen en gesteund bij de uitvoering van de straf en de afspraken die hieraan verbonden zijn, waardoor de kans van slagen van de straf wordt vergroot. Het recidive verminderend vermogen van een straf wordt dus verhoogd als de straf vergezeld gaat van begeleiding.

- De uitvoering van een straf in de gemeenschap voorkomt detentieschade en verhoogt het recidive verminderend effect van de straf.²²
- De uitvoering van een werkstraf, i.c. de plaatsing van de veroordeelde, moet afgestemd zijn op de responsiviteit van de justitiabele; hoe beter deze afstemming, hoe effectiever de werkstraf.

6.3 Recidivevermindering en preventieve effecten

De recidivevermindering als gevolg van werkstraffen is niet veel onderzocht. Veel onderzoek is bovendien oud, of is in het buitenland uitgevoerd, waardoor het vaak minder bruikbaar is in de huidige Nederlandse situatie (Wartna, Baas & Beenackers, 2004). Het algemene beeld is echter wel dat de recidive na werkstraffen lager is dan die na korte vrijheidsstraffen. In Nederland is de verhouding 33% versus 63% (Wartna & Tollenaar, 2006a). Een dergelijke vergelijking is jammer genoeg niet zomaar te maken, vooral omdat de beide groepen veroordeelden meestal nogal verschillen (onder tot werkstraf veroordeelden zijn bijvoorbeeld veel meer *first offenders*). Ook kan het zijn dat vooraf vastgestelde criteria de sanctie uitsluiten voor bepaalde categorieën justitiabelen, en uit Brits onderzoek (May, 1999) is bijvoorbeeld gebleken dat ‘social factors affected the choice of disposal for those give a community penalty’ (p. xi), wat vervolgens weer het slagingspercentage beïnvloedde. Uit de spaarzame onderzoeken waarbij van dit manco geen sprake was, kan echter geconcludeerd worden dat werkstraffen iets minder recidive opleverden dan vrijheidsstraffen (Muiluvuori, 2001; Killias, Aebi & Ribeaud, 2000). Ook is met onderzoek duidelijk gemaakt dat juist werkstraffen die door de veroordeelden de moeite waard werden gevonden effectiever bleken, en dat gold in het bijzonder voor werklozen (McIvor, 1992).

Het Verwey-Jonker Instituut stelt in het onderzoek naar de faal- en succesfactoren dat vanwege de heterogene samenstelling van de groep veroordeelden een grotere variatie in soorten werkstraffen wenselijk lijkt, en dat het voor bepaalde personen met veel justitiecontacten zinvol lijkt om naast de werkstraffen ook met een voorwaardelijke sanctie te waarborgen dat aan iemands resocialisatie gewerkt kan worden (Lünnemann, Beijers & Wentink, 2005).

De Raad voor de Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) trekt een soortgelijke conclusie: ‘gelet op het streven om de capaciteit van de werkstraf nog aanzienlijk verder te laten groeien is het aanbevelenswaardig ook de waarde ervan in het terugdringen van recidive duidelijker in kaart te brengen’ (RSJ, 2005, p. 4).

22 Hier zou kunnen worden opgemerkt dat als de werkstraf uitgevoerd wordt in zogenoemde groepsprojecten, de kans bestaat dat bepaalde schadelijke effecten van detentie, zoals bijvoorbeeld ‘besmetting’, ook optreden. Er is mij echter geen wetenschappelijk onderzoek bekend waarin uitspraken hierover gedaan worden.

Tot slot blijkt uit het onderzoek van de Inspectie voor de Sanctietoepassing (ISt, 2005) dat vooral door de 'problemen in en rond de persoon van de werkgestrafte' uitvoering van de werkstraffen soms stroef gaat. Deze werkgestraften moeten veel meer en intensiever begeleid worden om te voorkomen dat de werkstraf mislukt en om te bevorderen dat recidive vermindert wordt.

Ook naar de succes- en faalfactoren van werkstraffen is weinig grootschalig kwantitatief onderzoek gedaan (Lünnemann, 2006). Een vraag die hierover uit de veronderstellingen voortvloeit, is de volgende:

19 Heeft de dreiging met gevangenisstraf bij mislukking een speciaal preventief effect?

Lünnemann en Kinse (2006) noemen de dreiging met gevangenisstraf een duidelijke extrinsieke motivatiebron: 'De angst om in de gevangenis terecht te komen of de angst om zijn werk of relatie of kinderen te verliezen zijn belangrijke stimulansen om de werkstraf tot een goed einde te brengen' (p. 93). Omdat de bovenstaande vraag feitelijk over motivatie en dwang gaat en daarnaar ook onderzoek is gedaan voor de vragen die in hoofdstuk 7 aan de orde komen, wordt voor behandeling van deze vraag verwezen naar het volgende hoofdstuk.

6.4 Begeleiding

Zoals bij toezicht wordt ook bij de uitvoering van werkstraffen juist de combinatie van controle en begeleiding als werkzaam beschouwd. Het is dan ook gerechtvaardigd om de vraag te stellen of wat bij toezicht opgaat, ook voor werkstraffen geldt.

20 Heeft begeleiding van de justitiabele bij de uitvoering van de straffen naleving van de afspraken die hieraan verbonden zijn een gunstig effect, waardoor de kans van slagen van de straf wordt vergroot. Anders gesteld, wordt het recidive verminderend vermogen van een straf verhoogd als de straf vergezeld gaat van begeleiding?

Het agogische aspect van de werkstraf (i.e. de mogelijkheid voor begeleiding tijdens of na de werkstraf) was oorspronkelijk voor de reclassering een belangrijk motief om de uitvoering ervan als een taak op zich te nemen. Argumenten daarvoor waren (en zijn) dat een straf in de gemeenschap, zoals de werkstraf, veel meer mogelijkheden biedt om de strafdoelen resocialisatie en herstel van schade vorm te geven.

Hoewel in de laatste jaren in veel gevallen de 'kale' werkstraf (zonder agogische elementen) verantwoord wordt geacht, is recentelijk een trend te zien waarin er weer aandacht is voor de werkstraf als een vehikel voor gerichte aanpak van problemen die een veroordeelde heeft. Dat gebeurt onder andere door activiteiten uit andere productgroepen van de reclassering beschikbaar te maken voor het geval dat aanvullend aanbod noodzakelijk is. Deze ontwikkeling wordt ondersteund door onderzoek.

Lünnemann, Beijers en Wentink (2005) concludeerden dat er goede redenen zijn om meer aandacht te besteden aan de begeleiding van justitiabelen tijdens en na hun werkstraf. De reden daarvoor is dat vooral werkstraffen van justitiabelen met een hoog recidiverisico (als gevolg van problemen op criminogene gebieden) mislukken, en omgekeerd: dat vooral werkstraffen van justitiabelen die geen problemen hebben met succes worden afgerond. Juist de combinatie van straf en begeleiding lijkt effectief.

Ook in andere landen ontstaan dergelijke stromingen. In Groot-Brittannië heeft men geëxperimenteerd met zogenoemde *pathfinder* projecten waarin de werkstraf weer werd 'aangekleed' om zo het gedragsveranderende effect van geregeld werk te benutten (Rex & Gelsthorpe, 2002; Rex, Gelsthorpe, Roberts & Jordan, 2003). De conclusies van deze experimenten lijken erop te wijzen dat deze werkwijze vruchten kan afwerpen. De onderzochte projecten die gericht waren op verwerving van vaardigheden en *pro-social modeling* waren succesvol. Over andere projecten, die bijvoorbeeld gericht waren op justitiabelegerelateerde behoeften, konden minder duidelijke conclusies getrokken worden, omdat de uitvoering ervan niet ideaal was.

Een van de resultaten van de experimenten is de zogenoemde *Enhanced Community Punishment* (zie bijvoorbeeld: Woodgate, 2003). De ECP is op basis van wetenschappelijk onderbouwde principes ontwikkeld om de resocialiserende en dus recidive verminderende effecten van de werkstraf te vergroten, zonder te tornen aan de doelen van de straf. Het voert te ver om hier en detail op in te gaan. De resultaten zijn echter positief. Het merendeel van de veroordeelden is na deze 'uitgebreide werkstraf' niet opnieuw veroordeeld (HM Inspectorate of Probation, 2006).

Lünnemann (2006) vond dat de begeleider en werkmeester van een werkgestrafte een grote rol spelen in het succesvol verlopen van de werkstraf, waarbij het motiveren van de veroordeelde een belangrijk onderdeel vormt.

Bol (1995) geeft aan dat de reclassering meer dan welke instantie ook bij kan dragen aan het verhogen van de effectiviteit van het strafrechtelijk ingrijpen (bij bijvoorbeeld een werkstraf) door het belonen van gewenst, niet-delinquent gedrag. Daarnaast stelt ook zij dat de band tussen veroordeelde en uitvoerder van groot belang is. Vooral bij contacten van langere duur, bijvoorbeeld een werkstraf, kan een hechtere band ontstaan die de effectiviteit bevordert (Bol, 1995). Begeleiding van de justitiabele bij de uitvoering van de straf en de naleving van de afspraken die hieraan verbonden zijn, zou dan dus ook een gunstig effect hebben, waardoor de kans van slagen van de straf wordt vergroot.

6.5 Detentieschade?

De oorspronkelijke term voor de huidige werkstraf – ‘alternatieve sanctie’ – geeft goed weer wat het karakter van de werkstraf in het begin was. De werkstraf was een alternatief voor de gevangenisstraf. En in de ogen van de reclassering een positief alternatief. Want de werkstraf was een mogelijkheid om een veroordeelde te straffen, zonder hem meer schade toe te brengen dan de bedoeling was. Dit in tegenstelling tot de gevangenisstraf; de werkstraf bracht geen pendant van de detentieschade met zich mee.

21 Voorkomt de uitvoering van een straf in de gemeenschap detentieschade en verhoogt deze uitvoering het recidive verminderend effect van de straf?

Uit de aard der zaak levert de werkstraf geen detentieschade op. Wij hebben geen bronnen gevonden waaruit blijkt dat het effect hiervan een gunstig gevolg heeft voor de recidivevermindering.

Terzijde zij opgemerkt dat als werkstraffen in groepen worden uitgevoerd, mogelijk ook besmetting tussen veroordeelden optreedt. Er is geen reden om aan te nemen dat de kanttekeningen die hierover in paragraaf 4.7.2 voor groepsinterventies zijn gemaakt, niet zullen gelden voor werkstraffen die in groepen worden uitgevoerd.

6.6 Responsiviteit

22 Moet de plaatsing van een veroordeelde op een bepaald werkstrafproject afgestemd zijn op zijn responsiviteit? En is het zo dat hoe beter deze afstemming is, hoe effectiever de werkstraf is?

In paragraaf 3.7 hebben wij al het nodige over responsiviteit gezegd. Uit onderzoek van Lünemann en Linse (2006) is gebleken dat

‘het succes van een werkstraf afhangt van persoonlijke kenmerken van de werkgestraften, van hun strafrechtelijk verleden en van het soort delict dat zij pleegden’.

Daarnaast speelt ook de wijze waarop de reclassering zorg draagt voor de uitvoering van de werkstraf een rol (Lünemann & Linse, 2006).

Dit zou erop wijzen dat ook bij de werkstraf responsiviteit een belangrijke factor is. Uit het verdere literatuuronderzoek is ook geen informatie gekomen waaruit bleek dat responsiviteit slechts belangrijk is bij de toepassing van gedragsinterventies. Maar of er een specifieke werking van responsiviteit bij de uitvoering van werkstraffen is, en zo ja, welke, kon in de literatuur niet gevonden worden. Hetzelfde geldt voor het effect van een goede match op de recidive.

6.7 Conclusies

Er is weinig grootschalig kwantitatief onderzoek naar de effecten van werkstraffen gedaan. Toch zijn er enkele conclusies te trekken.

Zo blijkt uit onderzoek dat wat voor toezicht geldt ook voor werkstraffen opgaat: de werkstraf moet vergezeld gaan van begeleiding. Vooral bij de veroordeelden met problemen verhoogt dit de slagingskans. Hetgeen betekent dat de zogenoemde 'kale' werkstraf weer zou moeten worden 'aangekleed'. Er zijn momenteel zowel in het buitenland als in Nederland initiatieven om veroordeelden bij de uitvoering van werkstraffen weer meer te gaan begeleiden. Dat lijkt in overeenstemming met de huidige kennis over werkstraffen.

Zoals ook bij gedragsinterventies is er nog weinig bekend over het fenomeen besmetting in groepsprojecten. En ook de werking van responsiviteit bij de uitvoering van werkstraffen is vooralsnog onduidelijk.

7 Motivatie en dwang

7.1 Inleiding

Zoals al eerder gezegd worden alle reclasseringsactiviteiten uitgevoerd met een stok achter de deur. Dat wil zeggen dat iedere justitiabele onder dreiging van ernstiger maatregelen de bemoeienis van de reclassering moet accepteren. Door te voldoen aan de vrijheidsbeperkende eisen (de bijzondere voorwaarden) die aan hem gesteld worden, kan de justitiabele verdere vrijheidsbepanking of vrijheidsbenéming voorkomen. In het meest gunstige geval betekent dit dat hij (ongeacht de dreiging) zonder weerstand en volledig aan de activiteiten meewerkt, in het slechtste geval houdt het in dat iemand zich openlijk verzet tegen de hem opgelegde interventies. In alle gevallen waarbij geen sprake is van probleemloze medewerking door de justitiabele, spelen twee fenomenen een essentiële rol: motivatie en dwang. Als iemand niet wil meewerken, moet hij gemotiveerd worden dat wel te doen, of als dat niet lukt, daartoe gedwongen worden.

Vooralsnog zijn de veronderstellingen over motivatie en dwang die de reclassering als uitgangspunt voor haar handelen neemt, sterk bepaald door de theorieën van Prochaska en DiClemente (1982) enerzijds en die van Miller en Rollnick (1991) anderzijds. In de paragrafen 7.5.3 en 7.5.4 gaan wij hier dieper op in. Daar zal ook blijken dat deze theorieën (in het bijzonder die van Prochaska en DiClemente) wellicht minder bruikbaar zijn dan altijd werd aangenomen. In dit hoofdstuk behandelen wij ter inleiding daarom ook enkele andere theorieën over motivatie.

7.2 Theorieën over motivatie

In het algemeen wordt onder 'motivatie' het geheel van krachten verstaan die de mens doen denken en handelen en die de menselijke actie sturen (Van den Berg & Meijer, 1994). Gray (2002) definieert motivatie als: de totale constellatie van factoren, sommige in en sommige buiten het organisme, die een individu ertoe aanzetten om zich op een bepaalde manier te gedragen in een bepaalde situatie. Metaal, Jansz en Fischer (1994) stellen dat motivatie te maken heeft met de noodzakelijke energie waarover men beschikt en die men gebruikt om een gesteld doel te bereiken. Schreuder Peters, Boomkamp en Kalsbeek (1997) stellen dat er bij een motivationele verklaring wordt geprobeerd om een antwoord te geven op twee vragen: (1) Wat is de drijvende kracht achter het gedrag? en (2) Op welk doel is het gedrag gericht? Ze veronderstellen dat er zich iets binnen de persoon afspeelt wat een beweegreden vormt voor zijn gedrag. Deze beweegreden kan zowel een positief doel (iets bereiken) als een negatief doel (vermijden) hebben. De vraag naar het doel is noodzakelijk om gemotiveerd gedrag te kunnen onderscheiden van andere gedragingen, zoals puur fysiologisch bepaald gedrag. Fysiologische processen oefenen een

grote invloed uit op gedrag (Schreuder Peters, Boomkamp & Kalsbeek, 1997), maar blijken niet toereikend om het hele gebied van motivatie te verklaren.

Binnen de menswetenschappen worden biologische, cognitieve en sociale motivatie onderscheiden. Hierbij bepalen respectievelijk instincten of driften, competentie en prestatie en de fundamenteel sociale aard van de mens de mate van motivatie (Metaal, Jansz & Fischer, 1994). Naast bovengenoemde zijn ook psychodynamische, behavioristische en humanistische theorieën te onderscheiden.

7.2.1 Fysiologische en (neuro)biologische theorieën

Psychologen zijn er aan het eind van de negentiende eeuw vooral van uitgegaan dat motieven direct gerelateerd zijn aan de overleving van de soort (Metaal, Jansz & Fischer, 1994). Geïnspireerd door de evolutieleer van Darwin werd verondersteld dat het menselijk handelen terug is te voeren op een aantal instincten. Er werd van uitgegaan dat een instinct direct tot een bepaald gedrag leidt, dus zonder tussenkomst van bijvoorbeeld psychische factoren (Metaal, Jansz & Fischer, 1994).

Zoals al eerder genoemd, is volgens Gray (2002) 'motivational state', of 'drive', een meer nauwkeurige definitie van motivatie. Hieronder verstaat hij een individuele conditie, die in de tijd kan veranderen, die het individu aanzet tot het bereiken van doelen. Dit wordt bereikt door *incentives* (aansporingen). Drives kunnen onderverdeeld worden in *regulatory drives* en *non-regulatory drives*. *Regulatory drives* hebben betrekking op bijvoorbeeld dorst, honger en temperatuurregulatie van het lichaam. *Non-regulatory drives* zijn niet per se nodig om te overleven. Ze voorzien wel in een behoefte, maar deze behoefte is niet van levensbelang, zoals bijvoorbeeld seks (Gray, 2002).

7.2.2 Psychodynamische theorieën

De psychoanalytische theorievorming is van doorslaggevend belang geweest bij de ontwikkeling van manieren om motivatie binnen een therapeutische relatie te hanteren (Van Binsbergen, 2003). Niet alleen in de psychoanalytische behandelpraktijk, maar ook in het werk van de reclassering wordt tegenwoordig steeds vaker het belang van relationele aspecten voor het welslagen van een aanpak onderstreept (Farral, 2004; Van Binsbergen, 2003). Het zogenoemde 'klikfenomeen' (de persoonlijke aansluiting tussen mensen) wordt als de belangrijkste voorspeller van het behandelresultaat gezien. Een geslaagde therapeutische alliantie geeft een positieve behandelrespons (Sifneos, 1972; Davanloo, 1980; Malan, 1979; Strupp, 1980). Het eerste doel van een behandeling wordt omschreven als het aangaan van een therapeutische alliantie die motiverend werkt (zie onder meer Sifneos, 1972; Strupp, 1980; Malan, 1979).

Veel Britse onderzoekers (Farral, 2004; Mair, 2004; McNeill, 2006) stellen dat de reclassering in de laatste jaren echter, vooral onder invloed van 'What Works', dit element van het reclasseringswerk veronachtzaamd heeft, en zij pleiten ervoor (ook op grond van onderzoek) dat hier weer aandacht voor komt.

7.2.3 *Cognitieve theorieën*

Cognitieve theorieën gaan ervan uit dat menselijk gedrag sterk wordt bepaald door cognitieve schema's (Tolman, 1948). Volgens Aronson, Wilson en Akert (2005) zijn dergelijke schema's mentale structuren die mensen gebruiken om kennis over de sociale wereld om hen heen te organiseren en te interpreteren. Een schema is dus een samenhangend geheel van samenhangende cognities (zoals kennis en verwachtingen) die betrekking hebben op een bepaald gebied, zoals werk of opleiding (Schreuder Peters, Boomkamp & Kalsbeek, 1997).

Wanneer deze samenhangen dreigen te worden verbroken of wanneer er cognities dreigen te ontstaan die in strijd zijn met bestaande cognities, ontstaat cognitieve dissonantie. Dan treedt een proces in werking dat erop is gericht het cognitieve evenwicht te herstellen en dit is de motivationele determinant die leidt tot een bepaald gedrag. Cognitieve dissonantie is een toestand van spanning (arousal) die opkomt als een individu tegelijkertijd twee cognities ervaart die psychologisch inconsistent of tegenstrijdig zijn (Festinger, 1957). Er zijn drie manieren om dissonantie te reduceren: door ons gedrag te veranderen; door te proberen ons gedrag te rechtvaardigen door een van de dissonante cognities te veranderen; en door te proberen ons gedrag te rechtvaardigen door nieuwe cognities toe te voegen (Festinger, 1957).

In de methode van 'werken in gedwongen kader' (Menger & Krechtig, 2004) wordt cognitieve dissonantie gebruikt om iemand in de richting van een gedragsverandering te loodsen.

7.2.4 *Theorieën humanistische psychologie*

Volgens Maslow (1954) is het zoeken naar nieuwe doelen, naar ontwikkeling van de unieke eigen mogelijkheden en naar een grotere individuele autonomie typerend voor de mens. Het uiteindelijke doel is dan zelfverwerkelijking: een grotere gelijkheid tussen het ideale zelf en het actuele zelf. Er zijn volgens Maslow (1954) vijf niveaus te onderscheiden in de menselijke behoeften (van laagste niveau naar hoogste niveau): fysiologische behoeften/levensbehoeften (voedsel, slaap); veiligheidsbehoeften (een dak boven je hoofd, zekerheid); sociale behoeften (acceptatie, liefde, vriendschap); egobehoeften (erkenning en zelfrespect); zelfverwerkelijking (kennis, groei, autonomie). Een mens doorloopt deze stadia geduren-

de zijn leven. Pas na bevrediging van de ene behoefte, dient de volgende behoefte zich aan.

7.2.5 Behaviorisme

Het behaviorisme gaat ervan uit dat al het gedrag gezien kan worden als reacties op stimuli uit de omgeving (Watson, 1924). Skinner (1938) stelt dat veel gedrag daarbij een gevolg is van eerdere ervaringen.

Volgens de *law of effect* (Thorndike, 1898) herhaalt iemand een actie die een positieve bekrachtiging heeft. Daarentegen wordt een actie waarop een negatieve bekrachtiging volgt, niet herhaald. Bekrachtiging kan positief of negatief zijn. Bij positieve bekrachtiging wordt een respons gevolgd door een stimulus die ervoor zorgt dat de respons vaker voorkomt (bijvoorbeeld een beloning). Bij negatieve bekrachtiging volgt op een respons een negatieve stimulus (bijvoorbeeld straf). Het tegenovergestelde van bekrachtiging is bestraffing (Skinner, 1953). Bij positieve bestraffing wordt de respons gevolgd door een vervelende stimulus. Bij negatieve bestraffing wordt een respons gevolgd door het verwijderden van de stimulus.

7.3 Theorieën over criminele motivatie

Er zijn verschillende redenen te bedenken waarom mensen delicten plegen. Zo zijn er diverse criminologische theorieën die proberen deze criminele motivatie te verklaren.

7.3.1 Differentiële associatietheorie

De differentiële associatietheorie (Sutherland, 1947) gaat ervan uit dat crimineel gedrag niet berust op erfelijke aanleg, maar dat het wordt aangeleerd in contacten met anderen, vooral met criminele groepen. Een persoon zal in meer of mindere mate crimineel gedrag ontwikkelen, afhankelijk van de frequentie, de duur, de gewichtigheid en de intensiteit van de contacten met de personen van een bepaalde criminele groep. Sutherland (1947) brengt zijn theorie in de vorm van negen stellingen:

- Crimineel gedrag wordt geleerd.
- Crimineel gedrag wordt geleerd in interactie- en communicatieprocessen met andere personen.
- Het leren van crimineel gedrag vindt hoofdzakelijk plaats in intieme, persoonlijke groepen.
- Wanneer crimineel gedrag wordt geleerd, omvat dat leren: technieken om crimineel gedrag uit te voeren en de specifieke richting van motieven, driften, rationalisaties en attitudes.

- De specifieke richting van motieven en driften wordt gevormd door definities van wetten die positief of negatief kunnen zijn.
- Iemand wordt crimineel door een overmaat aan definities die positief zijn ten aanzien van wetsovertredingen boven definities die negatief zijn ten aanzien van wetsovertredingen.
- Differentiële associaties (het onderhouden van contacten en identificeren met bepaalde groepen en individuen) kunnen variëren in frequentie, duur, prioriteit en intensiteit.
- Het leerproces van crimineel gedrag door associaties met criminele en anticriminele gedragspatronen omvat alle mechanismen die bij elk leerproces optreden.
- Hoewel crimineel gedrag een expressie is van algemene behoeften en waarden, wordt het niet verklaard door deze algemene behoeften en waarden omdat niet-crimineel gedrag eveneens een uiting is van dezelfde waarden en behoeften.

7.3.2 *Sociale leertheorie*

De sociale leertheorie van Burgess en Akers (1966) geeft aan dat crimineel gedrag wordt geleerd van anderen. Gedurende de levensloop is er sprake van voortdurende beïnvloeding van buitenaf, waardoor allerlei vormen van gedrag worden aangeleerd en afgeleerd (Bruinsma, 2001). Door de wisselwerking en interacties met anderen kan men leren crimineel gedrag positief te waarderen.

7.3.3 *Bindingstheorie/sociale controle theorie*

Het centrale idee van de bindingstheorie van Hirschi (1969) is dat delinquent gedrag mogelijk wordt wanneer de binding van het individu met de samenleving is verzwakt of verbroken. In de regel wordt het gedrag van mensen gereguleerd doordat zij op allerlei manieren verbonden zijn met hun sociale omgeving. Echter, wanneer dit niet het geval is, staat iemand relatief los van de hem omringende samenleving, waardoor de vrijheid ontstaat om van de maatschappelijke regels af te wijken (Weerman, 2001).

7.3.4 *Zelfcontroletheorie*

Het centrale idee van de zelfcontroletheorie van Gottfredson en Hirschi (1990) is dat sommige mensen al in hun kindertijd een lage zelfcontrole ontwikkelen en daardoor weinig weerstand kunnen bieden aan allerlei verleidingen op de korte termijn. Mensen met een lage zelfcontrole zullen sneller de gelegenheid aangrijpen om hun behoefte op illegale wijze te bevredigen, ongeacht de sociale en maatschappelijke gevolgen op de lange termijn (Weerman, 2001).

7.4 Kan externe motivatie veranderd worden in interne motivatie?

Er zijn verschillende soorten motivatie, die ieder op zich meer of minder beïnvloedbaar zijn. Sommige vormen kunnen door interventies (van de reclasseringswerker) overgaan in een andere vorm. Hierna worden zij kort beschreven.

Intrinsieke motivatie

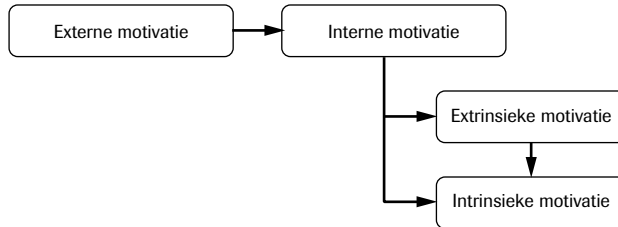
Iemand is intrinsiek gemotiveerd als hij iets doet wat op zichzelf (en voor hemzelf) bevredigend is. Hij houdt zich bezig met een activiteit omdat hij dit leuk of interessant vindt en niet omdat externe beloningen of externe druk hem daartoe bewegen (Harackiewicz & Elliot, 1993, 1998; Hirt, Melton, McDonald & Harackiewicz, 1996; Ryan & Deci, 2000; Senko & Harackiewicz, 2002).

Extrinsieke motivatie

Iemand is extrinsiek gemotiveerd als hij iets doet wat leidt tot iets anders wat bevredigend is. Bij extrinsieke motivatie is er sprake van een externe beloning of externe druk waarom iemand een bepaalde taak uitvoert (Aronson, Wilson & Akert, 2005). Deze extrinsieke motivatie kan een goed aanknopingspunt vormen voor reclasseringsbemoediging omdat het een soort afgeleide intrinsieke motivatie is, die haar oorsprong vindt in activiteiten die als het ware pas in tweede instantie bevredigend voor de persoon zelf worden. Iemand doet iets waar hij niet per se zin in heeft, of doet iets voor een ander omdat hij weet dat het hem bevrediging zal geven. Zowel intrinsieke als extrinsieke motivatie is een vorm van interne motivatie (Menger & Krechtig, 2004).

Iemand is daarentegen *extern gemotiveerd* als hij iets doet omdat anderen vinden dat hij dat moet doen. Iemand heeft zélf geen duidelijk wilsbesluit genomen om dat iets te doen. De uiterste vorm van externe motivatie is dat iemand iets alleen maar doet omdat het is opgelegd. Deze motivatie gaat dan niet verder dan een formele rationele akkoordverklaring. Ofschoon interne motivatie (intrinsiek of extrinsiek) natuurlijk een ideaal startpunt voor een gedragsverandering is, kan ook externe motivatie een begin zijn. Zoals gezegd, is voor velen de dreiging met de negatieve gevolgen van een overtreding van een bijzondere voorwaarde een externe motivatie om zich (dan maar) te houden aan die voorwaarde. Maar er kunnen ook nog andere externe motivatiebronnen zijn; andere activiteiten waarmee voorkomen kan worden dat de negatieve gevolgen optreden. Het zijn deze activiteiten die de reclasseringswerker moet zien te vinden. En het is de kunst dat hij deze activiteiten afstemt op de activiteiten die hij voor zijn doelen in het toezicht nodig heeft. In andere woorden, de reclasseringswerker moet op zoek gaan naar *motivational congruence*.

Bij veel justitiabelen of verdachten bestaat een groot deel van de begeleiding door de reclassering uit de verandering van iemands externe motivatie in interne motivatie. In schema ziet deze verandering er als volgt uit:

7.4.1 Werken in een gedwongen kader

Door verschillende onderzoekers zijn verandermodellen ontwikkeld voor motivering. Een door de reclassering veel gebruikt model is het *stages of change model* van Prochaska en DiClemente (1982). Miller en Rollnick hebben dit model als basis gebruikt voor hun methode van *Motivational Interviewing* (1991). Zie hiervoor ook paragrafen 7.5.3 en 7.5.4.

Zowel het model van Prochaska en DiClemente als de methode van Miller en Rollnick is door Menger en Krechtig gebruikt voor verdere methodische uitwerking en onderbouwing van het reclasseringswerk, de methode van 'werken in gedwongen kader' (2004). Onderstaand volgt een korte samenvatting.

Motivering van justitiabelen of verdachten heeft een aantal specifieke kenmerken (Menger & Krechtig, 2004). Hierbij moet rekening gehouden worden met:

- het doelrationele karakter van de motivatie;
- het gegeven dat motivatie een resultaat is van interactie en niet een vaststaand kenmerk van een persoon;
- het feit dat bij motiveren van een reclasseringscliënt de doelen van de cliënt niet zonder meer sturend zijn. Het gaat hierbij altijd om afstemming van de doelen van de cliënt op de doelen van de reclassering.

Daarnaast moet er voldaan zijn aan enkele voorwaarden.

- Allereerst moet worden onderzocht of er, en zo ja, welke, bronnen van weerstand zijn.
- Dan moeten deze in positieve termen vertaald worden om te bepalen welk doel de justitiabele nastreeft.
- Vervolgens bepaalt de reclasseringswerker of, en zo ja, hoe, deze doelen bij de reclasseringsdoelen aansluiten.
- De reclasseringswerker stelt vast of, en zo ja, hoe, de weerstand omgezet kan worden in voorwaarden/aanwijzingen waaraan de verandering moet voldoen.

- De justitiabele moet zich bewust zijn van de aard van het (aanvankelijk vaak alleen door anderen ervaren) probleem.
- Deze bewustwording voltrekt zich door cognitieve dissonantie; als kennis, gevoelens en gedrag niet met elkaar in overeenstemming zijn, treedt cognitieve dissonantie op. Om deze op te lossen moet een van die elementen zo veranderd worden dat zij weer overeenstemmen. De interventie van de reclasseringswerker bestaat eruit dat hij de voordelen van gedragsverandering in beeld brengt.
- Wat betekent dat de interventies van reclasseringswerkers ook gericht moeten zijn op vergroting en verscherping van ambivalenties; als dit goed gebeurt, neemt de kans toe dat de balans doorslaat naar de voordelen van wel veranderen, in het licht van de nadelen van niet veranderen.
- De justitiabele moet de urgentie van het probleem en de gevolgen ervan beseffen.
- Hij moet inzien dat de situatie veranderbaar is.
- Hij moet inzicht hebben in en vertrouwen op zijn eigen vermogen om de situatie te beïnvloeden.
- Hij moet een voldoende gevoel van eigenwaarde hebben (zichzelf ‘de moeite van het veranderen waard vinden’).
- En hij moet in staat zijn zichzelf te veranderen.
- Wat inhoudt dat een reclasseringsinterventie gericht moet zijn op versterking van de handelingscompetentie van de justitiabele.

7.4.2 *Experiëntiele interpersoonlijke therapie*

Een speciale methode is de zogenoemde experiëntiele interpersoonlijke therapie. Met deze techniek kan de interne motivatie van een cliënt vergroot worden. Deze therapie is goed toepasbaar en bruikbaar in situaties waarin de cliënt niet in contact komt met de hulpverlener op grond van een door de cliënt geformuleerde hulpvraag, maar op grond van zijn probleemgedrag (Bouwkamp, 1999). Zoals bij de reclassering.

In vormen van niet-vrijwillige hulpverlening ligt het initiatief voor het contact meestal bij de hulpverlener of maatschappelijke instantie en niet bij de cliënt. Hierdoor kan de hulpverlener in dit soort situaties niet uitgaan van de hulpvraag van de cliënt, omdat die veelal ontbreekt. Het grootste probleem in de niet-vrijwillige hulpverlening is ongetwijfeld het verkrijgen van de positieve (vrijwillige) medewerking van de cliënt (Bouwkamp, 1999). Bij de reclassering is ook sprake van niet-vrijwillige deelname aan interventies door justitiabelen. Daarom zouden de principes van experiëntiele interpersoonlijke therapie wellicht ook goed toepasbaar zijn bij interventies van de reclassering.

Bouwkamp (1999) geeft aan dat bij de start van hulpverlening de hulpverlener zich in eerste instantie niet moet richten op wat het probleemgedrag van de cliënt is, waarin deze moet veranderen en waarvoor deze hulp

nodig heeft. De kans is dan namelijk te groot dat de cliënt zich aangevallen voelt en zich gaat verdedigen. De hulpverlener moet daarentegen starten met het formuleren van zijn probleem, zijn zorg en zijn behoefte (Bouwkamp, 1999). De hulpverlener formuleert het probleem van de cliënt op zo'n manier dat het een probleem van de hulpverlener wordt. De cliënt krijgt hierdoor dus niet de boodschap wat zijn problemen zijn, waarvoor hij moet veranderen, maar wordt vriendelijk en/of dwingend verzocht mee te werken aan het probleem van de hulpverlener. Hierdoor wordt de cliënt niet iets opgelegd, maar wordt hij uitgenodigd mee te helpen. Hij hoeft nu niets tegen zichzelf te doen, maar kan iets voor de ander doen. Het ervaren van een positieve instelling en daadwerkelijke hulp van de hulpverlener voor de cliënt is de belangrijkste motiverende kracht om productief gebruik te maken van de aangeboden hulp. Hierdoor kan de externe motivatie voor de hulp geleidelijk overgaan tot een interne motivatie van de cliënt (Bouwkamp, 1999).

7.5 Kan de motivatie voor gedragsverandering vergroot worden, en zo ja, hoe?

Het verzet tegen het idee dat het anders kan, maakt mensen wantrouwend ten opzichte van veranderingspogingen (Keijsers, 1999). Dit geldt ook voor veranderingspogingen van therapeuten. Een interventie of behandeling is ongeloofwaardig als de behandeling niet aansluit bij de beleving dat het probleem op te lossen is. Er moet een uitzicht zijn op de oplossing van problemen, maar de onmogelijkheid daarvan mag niet zonder meer ontkend worden. De uitleg van een interventie dient op maat gesneden te zijn en verenigbaar met het belevingskader van de cliënt en met ervaringen uit eerdere pogingen van de cliënt om van de klachten of ongewenst gedrag af te komen (Keijsers, 1999).

7.5.1 Beloningen

Er zijn verschillende manieren om intrinsieke motivatie te vergroten. Zo kunnen beloningen toegekend worden wanneer er geen intrinsieke motivatie voor de taak bestaat. Daarnaast kan er, wanneer er wel intrinsieke motivatie is, gebruik worden gemaakt van twee soorten beloningen (Aronson, Wilson & Akert, 2005):

- *task-contingent reward*: een beloning die voor een bepaalde taak wordt gegeven, ongeacht hoe goed men deze taak doet;
- *performance contingent reward*: een beloning die gebaseerd is op hoe goed men in een taak is.

Echter, beloningen werken niet altijd. Deci (1975) stelt dat mensen er naar streven zichzelf te zien als de oorzaak van het gedrag. Wanneer de handeling zelf motiverend is en deze door anderen aan opbrengsten (zoals

geld of een andere beloning) wordt gekoppeld, gaat het mis. De controle wordt als het ware verschoven van de persoon zelf naar de omgeving. De persoon ervaart daarbij een verlies aan autonomie en reageert daarop met een daling in de intrinsieke motivatie. Mensen willen zich competent voelen voor de handeling die zij verrichten en ze willen succesvol kunnen zijn. Externe bekrachtigers verzwakken dus soms de intrinsieke belangstelling of doen het geheel teniet. Uit onderzoek van Deci (1971) is gebleken dat er bij een beloning in de vorm van geld een dramatisch verlies van interesse ontstaat. Hierbij wordt de beloning gegeven als een soort van onkostenvergoeding en niet zozeer omdat iemand het goed heeft gedaan. De intrinsieke motivatie neemt daarentegen toe na een verbale bekrachtiging die aangeeft dat iemand het uitstekend doet en zeer competent is. Of de interesse van de ontvanger afneemt, ligt niet aan de kenmerken van een beloning, maar aan de boodschap die de beloning bevat (Geen, 1995). Lovende woorden die aangeven dat iemand het uitstekend doet, werken dus goed. Maar ook materiële beloningen als blijk van waardering voor de goede prestatie verhogen de interesse en motivatie. Als de ontvanger zich door de informatie competentier voelt, zal zijn interesse toenemen. Ervaart hij de beloning alleen als een betaling voor het verrichte werk, dan neemt zijn interesse af. De reden is dat een beloning die niet meer is dan een betaling voor uitgevoerd werk, de aandacht van de competentie afleidt en op het economische aspect van de beloning richt (Geen, 1995).

Deci en Ryan (1985, 1987) formuleerden een algemene cognitieve evaluatietheorie om de effecten van bepaalde gebeurtenissen op de motivatie te beschrijven. Het gaat hierbij om gebeurtenissen die relevant zijn voor het initiëren of reguleren van gedrag, zoals beloningen, opdrachten, toezicht of bedreigingen (Geen, 1995). Deci en Ryan (1985, 1987) beweren dat de intrinsieke motivatie voor een activiteit toeneemt bij gebeurtenissen die het geloof in de persoonlijke controle over de resultaten versterken en een gevoel van competentie geven. Echter, wanneer deze gebeurtenissen maken dat een individu gelooft dat hij incompetent en machteloos is, zal de intrinsieke motivatie afnemen. Externe gebeurtenissen die de intrinsieke belangstelling doen afnemen, zijn toezicht, competitie en tijdslimieten, want hierbij bepaalt een ander de voorwaarden en stelt diegene eisen waarmee hij tot op zekere hoogte het gedrag van het individu controleert (Geen, 1995).

Volgens de self-perception theorie van Aronson, Wilson en Akert (2005) kunnen externe beloningen de intrinsieke motivatie zelfs beschadigen, doordat men dan de interesse in de activiteit verliest en de activiteit alleen uitvoert vanwege een beloning. Dit resulteert in een *overjustification* effect: mensen gaan denken dat hun gedrag wordt veroorzaakt door extrinsieke redenen, waardoor ze de intrinsieke redenen gaan onderschatten (Deci, Koestner & Ryan, 1999a, 1999b; Harackiewicz, 1979; Lepper, 1995; Lepper, Henderlong & Gingras, 1999).

7.5.2 *Competentie*

De invloed van gebeurtenissen op de intrinsieke belangstelling voor een activiteit is tot op zekere hoogte ook afhankelijk van persoonlijke factoren (Geen, 1995). Sommige mensen lopen meer kans door dergelijke gebeurtenissen te worden beïnvloed dan andere. Een belangrijke variabele is de vraag hoeveel belang mensen aan competentie en beheersing hechten: de waardering van competentie. Deze variabele wordt door zowel persoonlijke als situationele factoren bepaald (Harackiewicz & Manderlink, 1984). Hierbij wordt verondersteld dat de belangstelling voor een activiteit groot zal zijn als er veel waarde wordt gehecht aan competentie. Dit niveau wordt dan weer bepaald door een wisselwerking van situationele factoren, zoals extrinsieke beloningen en individuele factoren die met intrinsieke normen samenhangen, zoals de prestatiemotivatie. Harackiewicz en Manderlink (1984) veronderstellen dat extrinsieke beloningen soms competentiewaardering kunnen stimuleren. Zij geven ook aan dat beloningen vaak informatie bevatten over controle (dat de ontvanger wordt gecontroleerd door de gever). Echter, daarnaast stellen zij dat zeer aantrekkelijke beloningen de waarde van competentie kunnen verhogen omdat een competente uitvoering van de taak de weg is waarlangs de beloning kan worden verkregen. Op deze wijze kan competentie zowel een instrumentele als een intrinsieke waarde hebben. Als iemand een hoge prestatiemotivatie heeft (dus als diegene de prestaties omwille van zichzelf waardeert), zal de competentie die voor een taak nodig is hoog worden gewaardeerd. Dit is dan ook het geval als er geen beloning wordt gegeven (Geen, 1995). Heeft een individu een lage prestatiemotivatie, dan kan een aantrekkelijke beloning noodzakelijk zijn om de competentie te waarderen. Hooggemotiveerde individuen kunnen een competentie lager gaan waarderen als er een beloning aan vast zit dan wanneer dit niet het geval is (Harackiewicz & Manderlink, 1984).

7.5.3 *Transtheoretisch model of stages of change model*

Prochaska en DiClemente (1982) hebben de dynamiek van motivatieontwikkeling zichtbaar gemaakt. Motivatieontwikkeling en gedragsverandering zijn als processen te herkennen volgens een bepaald verloop. Dit verloop beschrijven zij in hun 'stadiummodel van gedragsverandering' (Prochaska & DiClemente, 1984). Hierbij zijn vier stadia te onderscheiden: precontemplatie (voorbeschouwing), contemplatie (overpeinzing), actieve verandering, en consolidatie (stabilisatie). Doordat een cyclisch patroon van verandering meer voorkomt dan een lineair patroon van verandering, is het model later uitgebreid met een stadium van terugval en een tussenstadium: besluitvorming. In dit stadium zou het onderscheid tussen bewustwording van de noodzaak tot verandering en de feitelijke beslissing tot verandering plaatsvinden (Van Binsbergen, 2003). Littell en Girvin

(2002) stellen dat sommige onderzoekers geen bewijs voor het bestaan van deze fase hebben gevonden en deze weer hebben geschrapt.

Het oorspronkelijke model was zoals gezegd cyclisch. Schematische voorstellingen ervan zagen eruit als ronde taarten, waarin de stadia punten waren. Later kwamen de ontwikkelaars tot de conclusie dat verandering niet in één keer gaat, maar dat soms de cirkel meerdere keren moet worden doorlopen voordat er sprake is van nieuw gedrag. Daarom gaan Prochaska en DiClemente (1998) in hun laatste bewerkingen van het model van gedragsverandering uit van een spiraal: herhaling van de cirkels, maar telkens op een hoger niveau (Prochaska & DiClemente 1998). De stadia zijn de volgende:

- 1 Precontemplatie/voorbekouwing: in dit stadium wordt het minste gebruikgemaakt van veranderingsprocessen. Mensen zijn zich in dit stadium niet tot nauwelijks bewust dat zij problemen hebben of problemen worden niet in verband gebracht met het eigen gedrag. Naast ontkenning worden problemen ook gerationaliseerd, geïnternaliseerd of ontweken.
- 2 Contemplatie/overpeinzing: in dit stadium worden mensen zich bewust van een probleem. Ook wordt er overwogen om problemen op te lossen, maar er wordt geen beslissing genomen tot verandering. Prochaska en DiClemente (1992) stellen dat cliënten in dit stadium het meest openstaan voor veranderingsprocessen.
- 3 Voorbereiding: deze fase is een tussenstadium. Prochaska en DiClemente (1992) spreken over 'determination': de beslissingsfase tussen het overwegen (tweede stadium) en de overgang naar actie om te veranderen (vierde stadium).
- 4 Actieve verandering: in dit stadium vinden daadwerkelijke (gedrags)-veranderingen plaats. Wanneer mensen daadwerkelijk veranderen, lopen zij het risico van afwijzing door hun omgeving. Door het aangaan van een helpende relatie wordt vertrouwen gewonnen in iemands betrokkenheid bij het overwinnen van gevoelens van ongemak en angst. Hierdoor worden actie en verandering mogelijk.
- 5 Consolidatie/stabilisatie: in deze fase staat de integratie van bereikte veranderingen centraal. Veranderingen moeten geïntegreerd worden, wil men niet opnieuw in de problemen komen.
- 6 Terugval: dit stadium is een tussenstadium tussen consolidatie (vijfde stadium) en precontemplatie (eerste stadium).

De ratio van dit model is dat deze fasen of stadia helder van elkaar te onderscheiden zijn en dat een persoon de stadia één voor één doorloopt, zonder er een over te slaan, terwijl het wel mogelijk is dat hij tussen stadia heen en weer gaat of verder terugvalt en de cirkel weer vanaf het eerste stadium moet beginnen.

De eerdergenoemde Littell en Girvin (2002) hebben kanttekeningen bij dit model geplaatst. Zij hebben een meta-evaluatie uitgevoerd van 175 empirische studies naar het transtheoretische model (waarvan het *stages*

of *change model* onderdeel is) en daaruit 87 onderzoeken gehaald die expliciet over het *stages of change model* handelden. In deze onderzoeken zochten zij naar bewijs voor de twee belangrijkste uitgangspunten van dit model. De onderzoeksvragen waren:

- *Zijn er kwalitatief te onderscheiden stadia in het proces van gedragsverandering?*
- *Zijn er opeenvolgende overgangen van het ene naar het andere stadium?*

Om kort te gaan kan worden volstaan met een duidelijk nee op beide vragen. Uit de meta-evaluatie kwam geen bewijs voor helder inhoudelijk te onderscheiden stadia. Het is wel mogelijk om met vragenlijsten mensen in een bepaald stadium te plaatsen, maar die vragenlijsten bleken kunstmatige scheidingen te operationaliseren. Mensen die hun gedrag (willen gaan) veranderen, bleken dan ook vaak in verschillende stadia tegelijk te zitten. En als mensen hun gedrag (willen gaan) veranderen, volgen ze geen patroon van opeenvolgende overgangen van het ene stadium naar het andere. Sterker nog, de onderzoekers vonden 400 verschillende veranderingspatronen, maar uit geen enkel onderzoek bleek dat mensen de hele stadiareeks doorliepen. Bovendien is motivatie voor gedragverandering vaak afhankelijk van andere factoren, zoals gebeurtenissen in iemands leven, de aard van de motivatie (intern of extern), gebruik van of verslaving aan middelen (Littell & Girvin, 2002).

7.5.4 *Motivational interviewing*

Miller en Rollnick (1991) geven aan dat behandelmotivatie vergroot kan worden door bij aanvang van de behandeling (of interventie) aandacht te besteden aan praktische aspecten en behulpzaam te zijn in het wegnemen van obstakels. Volgens hen is motivatie geen interne karaktertrek, maar een interactief proces dat beïnvloed kan worden door interventies en houdingen van de therapeut. Motivatie voor verandering wordt gecreëerd door de discrepantie tussen het huidige gedrag en belangrijke andere doelen van de cliënt of tussen het huidige gedrag en gevoelens, gedachten en overtuigingen van de cliënt te doen ontstaan en te vergroten. Een dergelijke toestand wordt door een cliënt als onaangenaam ervaren: hij zal proberen iets te veranderen, waardoor de discrepantie kleiner wordt of verdwijnt (Renders, 2002). Miller en Rollnick (1991) geven aan dat het werken aan de motivatie voor een therapie zelfs meer bepalend is voor de uitkomst van de therapie dan de behandeling zelf. Daarom hebben zij een aanpak ontworpen om cliënten in de zogeheten 'bewustwordingsfase' te ondersteunen bij het nemen van een besluit over eventuele veranderingen in het gedrag (zie ook Borsari & Carey, 2000). Zij noemen dit 'motivatie-interviewen' (Miller & Rollnick, 1991). In termen van het stadiummodel van gedragsverandering van Prochaska en DiClemente (1984) gaat het hier om handelingen die gericht lijken te zijn op de eerste drie niveaus: voorbeschouwing, overpeinzing en actieve verandering.

De rol van de hulpverlener is volgens Miller en Rollnick (1991) daarbij niet directief, zoals oplossingen bedenken, suggesties geven of analyses maken, maar gaat uit van twee principes. In de eerste plaats hanteert de hulpverlener een onvoorwaardelijke acceptatie, hetgeen inhoudt dat de therapeut de cliënt op een positieve en hoopgevende manier benadert en de keuzes van de cliënt accepteert en respecteert. Daarnaast gebruikt de hulpverlener vormen van constructieve (zelf)confrontatie. Dit houdt in dat de hulpverlener de cliënt feedback of adviezen kan voorhouden, maar dat dit op een empathische manier gebeurt. Daarbij luistert de hulpverlener scherp naar uitspraken van de cliënt en presenteert hij feedback of adviezen als hypothesen over de onderliggende bedoeling van deze uitspraken. De keuze om al dan niet te veranderen moet de cliënt zelf maken. Deze aanpak moet ertoe leiden dat de cliënt zich bewust wordt van de consequenties van zijn huidige gedrag en alternatieve vormen van functioneren die minder problemen opleveren. Deze discrepantie tussen huidig en alternatief gedrag en de keuze om daar wat mee te doen vormen de drijfveer achter de motivatie om daadwerkelijk te veranderen (Van Yperen, Booy & Van der Veldt, 2003).

Harper en Hardy (2000) hebben onderzoek gedaan naar de effectiviteit van *Motivational Interviewing*. Zij bekeken twee vergelijkbare groepen justitiabelen, waarbij justitiabelen uit de experimentele groep werden begeleid door reclasseringswerkers die waren getraind in *Motivational Interviewing*, en de justitiabelen uit de controlegroep de gewoonlijke behandeling kregen. In beide groepen was een verbetering te zien van hun houding jegens algemene en de voor hen specifieke criminaliteit. Ook beschouwden zij de problemen in hun leven positiever en ontkenen zij minder wat zij het slachtoffer hadden aangedaan. De onderzoekers stellen dat gezien de aard van het reclasseringswerk en de bijzondere relatie die reclasseringswerkers moeten zien op te bouwen met de onvrijwillige 'cliënten', *Motivational Interviewing* bij uitstek geschikt is om in dit werk toe te passen (Harper & Hardy, 2000).

7.6 Dwang

De reclassering heeft in de recente geschiedenis een ontwikkeling door-gemaakt waarin hulpverlening aan 'cliënten' plaatsmaakte voor risico-beheersing en gedragsverandering bij 'justitiabelen'. Een essentieel element in die verandering is de opkomst van dwang. De mensen waar-mee de reclassering bemoeienis heeft, zijn door een justitiële beslissing verplicht om mee te werken aan deze bemoeienis. En de vorm van deze bemoeienis, van deze dwang, is neergelegd in regels. Menger en Krechtig (2004) hebben uitgebreid over dwang, het gedwongen kader en de functie daarvan in het reclasseringswerk geschreven. In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op het nut en de noodzaak van regelgeving ter onder-

steuning van die dwang. Er zal antwoord worden gegeven op de volgende vragen:

- 23 *Is de dreiging met grotere vrijheidsbeperking of vrijheidsbeneming in geval van overtreding van de voorwaarden een externe motivatie voor de justitiabele om zich te houden aan de voorwaarden?*
- 24 *Is een stok achter de deur noodzakelijk voor een optimale effectiviteit (output) van toezicht?*

De opkomst van dwang ging vergezeld van een bijbehorende groei van regelgeving. Naast de vraag of dwang effectief is om mensen te laten gehoorzamen, is er de vraag of regelgeving een goede manier is om dwang te bekrachtigen. Meer recent is naar aanleiding van enkele incidenten met ondertoezichtgestelden de discussie opgelaaid over de effectiviteit van regelgeving. De reclassering stelt zich daarbij telkens op het standpunt dat regelgeving noodzakelijk is, maar dat er altijd ruimte moet blijven voor de zogenoemde discretionaire bevoegdheid van de professional (Poort & Van Gennip, 2007).

In de literatuur is voor die stellingname veel onderbouwing te vinden. Vooral in Engeland en Wales, waar enkele jaren eerder dan in Nederland de geschiedenis van dwang en regelgeving zich voltrok, ook naar aanleiding van incidenten (Hedderman & Hearnden, 2000b), is veel onderzoek gedaan naar deze fenomenen.

Zo heeft de *Association of Chief Officers of Probation (ACOP)* rond de eeuwwisseling drie *audits* laten uitvoeren naar de uitvoering van *probation orders*, *community service orders* en *license cases* (Hedderman & Hearnden, 1999, 2000, 2001). De reclassering houdt toezicht op de naleving van deze *orders* en *licenses* volgens de regels van de *National Standards*. De *audits* waren dus gericht op de naleving van deze standaarden. Zo is bijvoorbeeld voorgeschreven dat veroordeelden die *on probation* zijn, ten minste twaalf afspraken aangeboden krijgen in de eerste drie maanden. De bevindingen van deze openvliegende *audits* waren dat in de loop van de jaren steeds beter de hand werd gehouden aan de regelgeving. Een kanttekening die de onderzoekers echter maakten, was dat tegelijkertijd de vraag zich opdrong tot hoever de *enforcement* moest gaan. Strak de regels naleven betekende immers vaak dat een toezicht wegens overtreding van de regels door de ondertoezichtgestelde werd afgebroken, en dat daardoor ook de – in veel gevallen nuttige – relatie die tussen de toezichthouder en de ondertoezichtgestelde bestond werd opgeheven. Aan de andere kant stelde men dat dreiging met zo een breuk (melding aan het bevoegd gezag resulteerde niet altijd in een definitieve breuk) gebruikt kon worden als een herinnering aan de afspraken of een aanpassing van de afspraken (Hedderman & Hearnden, 2000a). Bij de derde *audit* concludeerde men dat, hoewel naleving van de *National Standards* belangrijk was, goede naleving niets zei over de recidive van hen die zich aan de regels hielden (Hedderman & Hearnden, 2001). De vraag was of grotere druk op naleving van de regels ook minder recidive tot gevolg had.

May en Wadwell (2001) onderzochten de recidive van een groep veroordeelden uit 1996 tegen wie *enforcement actions*²³ waren genomen. Zij concludeerden dat *'were appropriate enforcement action was taken, offenders had a lower than predicted reconviction rate'* (p. 1). De oorzaak hiervan konden zij echter uit hun gegevens niet destilleren.

Hearnden en Millie (2003, 2004) kwamen later in een soortgelijk onderzoek, naar de recidive van de veroordeelden die in de tweede ACOP-audit voorkwamen, tot haast tegengestelde conclusies. Kort gezegd was hun antwoord op de vraag van Hedderman en Hearnden: 'nee'. Strengere handhaving resulteerde niet in minder recidive. Vergelijkingen tussen regio's die de regels strak volgden en regio's die er lakser mee waren, leverden geen verschillen in recidive op tussen vergelijkbare groepen veroordeelden. De onderzoekers concludeerden voorts dat naleving wáárborgen meer zou opleveren dan slechts naleving áántonen. Zij vonden bijvoorbeeld dat in de regio's waar na terugmelding (*initiating a breach*) het toezicht gewoon werd voortgezet (bijvoorbeeld door nog steeds afspraken met de veroordeelde te maken), de veroordeelden van wie de straf niet ten uitvoer werd gelegd minder recidiveerden dan degenen bij wie dat wel gebeurde. In het verlengde daarvan bepleiten de onderzoekers strategieën voor naleving die op beloning zijn gebaseerd in plaats van op straf (Hearnden & Millie, 2004).

Dat is ook een van de ideeën van Maruna en LeBel (2003). Zij stellen dat een zogenaemde *strengths-based* terugkeer van veroordeelden in de samenleving effectiever is dan de huidige, op *'detecting and punishing failures'* (p. 100) gebaseerde werkwijze. Zij halen Gendreau et al. (1994) aan, die beweren dat er vier maal meer positieve bekrachtiging moet zijn dan straf. Zowel Maruna en LeBel (2003) als Gendreau et al. (2004) pleiten voor wat de eersten *'active responsibility'* noemen. Het gaat erom dat *'reinforcement contingencies are designed with meaningful input from offenders but remain under the control of the staff'* (Gendreau et al., 1994), zodat de nadruk minder op fouten komt te liggen en meer op het goede.

Canton en Eadie (2005) concluderen op grond van een overzicht van zowel inhoudelijke als statistische trends – de opkomst van steeds strengere *enforcement* – dat hoewel instrumentele redenen (externe motivatie) zin kunnen hebben om mensen tot naleving te bewegen, die redenen altijd geschraagd moeten worden door normatieve en andere invloeden (p. 157). Zij houden een pleidooi voor een evenwichtige combinatie van eerlijke en rechtvaardige regels enerzijds, en voldoende professionele vrijheid voor toezichthouders om deze regels individueel toe te passen anderzijds. Voorwaarde is wel dat deze professionele vrijheid verantwoord kan worden. Er is naar hun mening echter geen inherente tegenstelling tussen consistente uitvoering en ruime discretionaire bevoegdheden.

23 Enforcement consists of a series of warning letters which can culminate in a breach proceedings (May & Wadwell, 2001).

Naar aanleiding van hun onderzoek naar een nieuw systeem voor automatische en voorwaardelijke invrijheidstelling bepleiten ook Maguire en Raynor (1997) een werkwijze waarin grote beleidsvrijheid voor de toezichthouders mogelijk is (inclusief versoepeling van rapportageverplichtingen voor de toezichthouders en tijdelijk uitstel van het toezicht voor onwillige ondertoezichtgestelden die verder geen risico vormen), met de kanttekening dat daarnaast een waarborg gebouwd moet worden om ervoor te zorgen dat willekeur en persoonlijke praktijken achterwege blijven.

Vele onderzoekers concluderen dat een streng systeem met zeer strikte regels contraproductief werkt (bijvoorbeeld Maguire & Raynor, 1997; Hedderman & Hearnden, 2000b; Rodrigue & Webb, 2007). Te strenge regels zijn

‘counterproductive, overloading the enforcement apparatus of police and courts and leading to substantial numbers returning to prison for breaches of licence requirements rather than for new offences’.
(Maguire & Raynor, 1997, p. 12)

Een toezicht wordt vaker succesvol afgesloten als reclasseringsswerkers optimaal gebruikmaken van hun professionele ruimte en veel moeite doen om contact te houden met justitiabelen. Onbuigzame regelgeving staat dit in de weg. Dit betekent niet dat er willekeurig moet worden omgegaan met overtreding van voorwaarden of aanwijzingen. Integendeel. Maar een grote nadruk op strikte naleving van de regels levert meestal niet meer op dan meer overtredingen, en dan vooral zogenoemde technische overtredingen (volgens de letter van de wet en niet volgens de geest). Dat was ook de bevinding van Rodriguez en Webb (2007), die de gevolgen van een wet voor verplicht afkicken onderzochten. Overtreding van de regels uit die wet kwam over het algemeen neer op ‘technische overtreding’ en niet op recidive. Zij vonden bovendien dat de justitiële reacties op deze overtredingen strenger waren dan in soortgelijke gevallen van vóór de wet. De houding van justitiële beslissers jegens overtreders was harder geworden omdat zij de nieuwe wet als een kans voor de verslaafden beschouwden en overtreding van de wet als een (bewuste) afwijzing ervan.

McSweeney, Stevens, Hunt en Turnbull (2007), die een soortgelijk onderzoek deden in Groot-Brittannië, kwamen tot dezelfde conclusie: *‘courts are encouraged to amend community penalties by imposing “more onerous” requirements, or by revoking and re-sentencing’* (National Probation Directorate 2005, p. 17). Dit soort beleid gaat naar hun mening voorbij aan de steeds meer geaccepteerde opvatting dat drugsverslaving een ziekte is, en dit heeft vervolgens slechts tot gevolg dat verslaafden minder behandeling krijgen.

Een ietwat afwijkend onderzoeksresultaat in het geheel van onderzoeken naar de effecten van regelgeving was dat van Layton MacKenzie, Browning, Skrobian en Smith (1999). Zij trokken weliswaar de opbeurende

conclusie dat reclasseringstoezicht recidive vermindert (het is 'a viable method of short-term crime control'), maar deden ook de gevolgtrekking 'that there is little evidence that what happens during probation has any additional effect on either criminal activities or violations of conditions' (p. 446). Omdat een andere bevinding was dat het recidive verminderende effect groter was voor oudere veroordeelden (en criminaliteit met het ouder worden steeds vaker betwijfeld wordt), trokken de onderzoekers de conclusie dat reclasseringstoezicht kon fungeren als een ingrijpende gebeurtenis in het leven van criminelen die een grote verandering voor hen in gang zette. Het is jammer dat de onderzoekers weinig zeggen over de inhoud van het reclasseringstoezicht, omdat dat misschien meer licht had kunnen werpen op de kennelijke ineffectiviteit.

7.7 Conclusies

Er zijn verschillende manieren om de externe motivatie te veranderen in interne motivatie, inclusief enkele die geschikt lijken voor de praktijk van de reclassering, maar die momenteel niet door de reclassering worden gebruikt.

Er zijn ook verschillende manieren om intrinsieke motivatie te vergroten. Zo kunnen beloningen toegekend worden wanneer er geen intrinsieke motivatie voor een bepaalde taak (naleving van bijzondere voorwaarden bijvoorbeeld) bestaat.

In veel van de gedragsinterventies (hoofdstuk 4), maar ook in de methode van 'werken in een gedwongen kader' (paragraaf 7.4.1) en in delen van de RISC (hoofdstuk 3) maakt de reclassering gebruik van het zogenoemde *stages of change model* van Prochaska en DiClemente. Wij merken op dat onderzoek van Littell en Girvin (2002) heeft uitgewezen dat er gerede twijfel is over de toepasbaarheid van dit model.

Een belangrijke methode voor motivering is die van Miller en Rollnick (1991), *Motivational Interviewing*. De methode wordt momenteel door de reclassering in gebruik genomen. Deze methode is voor een deel ook op het hiervoor genoemde *stages of change model* gebaseerd en gaat ervan uit dat motivatie geen karaktertrek van iemand is, maar een interactief proces dat beïnvloed kan worden. Motivatie voor verandering wordt gecreëerd door eerst de discrepantie tussen het huidige gedrag en belangrijke andere doelen of gevoelens, gedachten en overtuigingen van iemand te veroorzaken en/of te vergroten, en daarna de persoon te helpen zaken zo te veranderen dat de discrepantie kleiner wordt of verdwijnt. Die hulp moet ook praktisch zijn, bijvoorbeeld door obstakels voor iemand weg te nemen.

Niet alle methoden voor verandering van motivatie leveren alleen maar voordelen op. Zo is aangetoond dat externe beloningen de intrinsieke

motivatie kunnen beschadigen doordat mensen dan de interesse in de taak verliezen en de activiteit alleen uitvoeren vanwege de beloning. Uit onderzoek blijkt voorts dat mensen ernaar streven zichzelf te zien als de oorzaak van het gedrag, en dat het dus misgaat als een handeling die op zichzelf motiverend is door anderen wordt gekoppeld aan opbrengsten. Mensen ervaren dan verlies van autonomie en daardoor treedt een daling van de intrinsieke motivatie op.

Dwang, of 'de stok achter de deur', is in de afgelopen jaren een belangrijk middel voor de reclassering geworden. Over het nut van dwang hebben wij met de gevonden literatuur geen consistent beeld kunnen vormen. Er zijn onderzoeken waaruit blijkt dat dwang helpt, dat wil zeggen dat het naleving van afspraken bevordert, en er zijn onderzoeken die aantonen dat dwang averechts werkt. Enkele opmerkingen zijn er echter wel te maken. Regelgeving of aanscherping van regelgeving heeft vaak onbedoelde effecten die negatief uitwerken op de vermindering van recidive. Daarom moet voorzichtig worden gedaan met regelgeving en de aanscherping ervan. Strengere regels en intensieve controle van naleving door een justitiabele kunnen er weliswaar toe leiden dat hij bijvoorbeeld bijzondere voorwaarden naleeft, maar leveren door de bank genomen slechts meer (technische) overtredingen op, die niet altijd veel te maken hebben met (dreigende) recidive. Er moet een goed evenwicht tussen regels en professionaliteit van de reclasseringswerker zijn.

Hetzelfde geldt voor de dreiging met grotere vrijheidsbeperking of vrijheidsbeneming. Deze stok achter de deur is een externe motivatie die zonder verdere ondersteuning van andere beïnvloeding slechts beperkte werking heeft. Een stok achter de deur is nuttig, maar als enig middel niet effectief. Veel onderzoekers spreken van een evenwicht tussen regelgeving en controle enerzijds en begeleiding anderzijds.

Onderzoek heeft tot nu toe nog weinig concrete informatie opgeleverd over de lange termijn effecten van dwang en regelgeving, zoals recidivevermindering.

Uit onderzoek is wel gebleken dat een positieve benadering van veroordeelden effectiever is. Wij noemen bijvoorbeeld de *strengths-based* benadering en *active responsibility* voor veroordeelden. Bij deze initiatieven gaat het erom dat veroordeelden onder toezicht van de reclassering meer zelf inbrengen voor hun re-integratie, waarbij dan de nadruk minder op hun fouten komt te liggen en meer op de positieve aspecten van hun terugkeer.

8 Overige onderzoeksdomeinen

De activiteiten die de reclassering uitvoert, staan niet op zichzelf. De effectiviteit van reclasseringsactiviteiten is dan ook voor een deel afhankelijk van factoren die buiten deze activiteiten zelf liggen. Een gedragsinterventie heeft bijvoorbeeld een bepaalde effectiviteit die niet alleen het gevolg is van de specifieke elementen waar zij uit is opgebouwd (de methoden en technieken die uit de theorie voortkomen), maar ook van de omgeving waarin zij wordt uitgevoerd, de personen door wie zij wordt uitgevoerd, en de eigenschappen van de mensen die de training volgen. De reconstructie van programmatheorieën was in eerste instantie gericht op de vier productgroepen van de reclassering. In het kielzog van deze reconstructie kwamen andere, meer algemene vragen boven water die nu juist gaan over de bovengenoemde interne en externe factoren die het werk van de reclassering kunnen beïnvloeden. Om de invloed van deze en andere factoren vast te stellen zullen enkele onderzoeksvragen daarover beantwoord moeten worden. Dit hoofdstuk bevat zoals al in paragraaf 1.5 gezegd, een verkenning van de onderzoeksdomeinen. Onderstaand worden de belangrijkste genoemd, met enige uitleg. De volledige lijsten met vragen zijn opgenomen in bijlage 3. Samengevat zijn het vragen die over de professionals en de organisatie van de reclassering gaan (paragraaf 8.1) en vragen over de omgeving van de reclassering (paragraaf 8.2). In paragraaf 8.3 wordt uitgebreider stilgestaan bij de eigenschappen van de doelgroep van de reclassering.

8.1 De professionals en organisatie van de reclassering

De reclassering is zelf ook een onderzoeksdomein. Daarmee wordt bedoeld dat er mogelijk interne factoren van de reclassering zijn die van invloed zijn op de effectiviteit van de interventies die zij pleegt om haar doelen te bereiken. Zo kan het zijn dat de beleidstheorieën en -aannames niet (geheel) geaccepteerd en dus ook niet (juist) gebruikt worden door de uitvoerders van reclasseringsactiviteiten. Daarnaast kan het ook zijn dat reclasseringsmedewerkers onvoldoende zijn toegerust om te werken met de genoemde theorieën en aannames. Als deze zogenoemde programma-integriteit er niet is, is het de vraag wat de betekenis en de waarde van de wetenschappelijke onderbouwing van beleidstheorieën en -aannames zijn. Een onderzoeksvraag daarover is de volgende:

25 Worden de geldende beleidstheorieën en -aannames van de reclassering door de professionals van de reclassering toegepast zoals bedoeld?

Zoals al eerder gezegd is de reclassering een organisatie die voor de uitvoering van haar taken professionals inzet. Op grond van de bevindingen uit het genoemde onderzoek van Boone (2002) alleen al is het gerechtvaardigd om de bovenstaande vraag te stellen.

In 2003 heeft Wanningen in opdracht van Reclassering Nederland een onderzoek uitgevoerd onder tachtig medewerkers van deze organisatie om

‘duidelijkheid te krijgen over de perceptie van de SRN-medewerkers rond (1) de kernwaarden en -opdracht, respectievelijk (2) identiteit, missie, richting en kwaliteit. De bevindingen en aanbevelingen die uit de analyse van de interviewdata voortkomen, dienen als een uitgangspunt voor het Directieteam om te besluiten.’ (Wanningen, 2003: 3)

In groepsinterviews is aan de medewerkers naar hun mening gevraagd omtrent genoemde thema's. Hoewel niet uitdrukkelijk werd gevraagd naar de persoonlijke beleidstheorieën van medewerkers, kan uit de resultaten van de interviews wel geconcludeerd worden dat de meesten van hen de missie van Reclassering Nederland weliswaar ambitieus vonden, maar toch onderschreven.

In het buitenland heeft Bracken (2003) in twee regio's, de ene in Canada en de andere in Engeland, kwalitatief onderzoek gedaan naar de kennis en kunde die reclasseringswerkers belangrijk vinden voor hun werk. Daarbij kwamen ook interessante bevindingen over hun 'beleidstrouw' naar boven, dat wil zeggen, de onderzoeker trekt sommige van zijn bevindingen in verband met deze 'trouw' in twijfel:

‘What was not clear from this research was the extent to which probation officers indicated the importance of a skill or knowledge area because it was official policy that this was important, or because they believed it to be important and demonstrated that through their work with offenders.’ (p. 113)

Jammer genoeg laat hij het bij deze constatering. Daarnaast is het ook jammer dat zijn onderzoek, hoe interessant ook, voornamelijk subjectieve (meningen van reclasseringswerkers) bevindingen oplevert. Een objectief antwoord op vraag 25 geeft hij niet.

Al met al blijft het denkbaar dat professionals van de reclassering andere theorieën 'aanhangen' die wel of niet in de geldende beleidskaders passen. Zeker omdat sinds het onderzoek van Wanningen (2003) er veel inhoudelijke veranderingen zijn doorgevoerd bij de reclassering, is het relevant om verder onderzoek te doen naar de eventuele 'persoonlijke' theorieën en de redenen daarvoor.

26 *Waaruit bestaat de professionaliteit van reclasseringsmedewerkers?*

In de vorige vraag (25) wordt weliswaar ingegaan op de professionaliteit van de reclasseringsmedewerkers, maar slechts oppervlakkig. Gezien de grote invloed van de reclasseringsmedewerkers op de uitvoering (en dus op de effectiviteit) van reclasseringsactiviteiten, is het belangrijk om duidelijkheid te scheppen over de professie van reclasseringswerker en mutatis mutandis zijn professionaliteit. Het gaat er dan om vast te stellen welke eigenschappen, vaardigheden en competenties professionals van de reclassering moeten hebben om het reclasseringswerk optimaal uit te voeren. Het genoemde onderzoek van Bracken (2003) is daar een voorbeeld van. Overigens kwam hij tot dezelfde conclusies als anderen (Rex, 1999; Barry, 2000; Trotter, 2000; Farrall, 2004; Burnett & McNeill, 2005;

McCulloch, 2005; zie ook paragraaf 5.4.3). In Nederland zijn het vooral Van der Laan (2000, 2007) en Nijnatten (2006) die veel over de professie van 'hulpverleners' schrijven. Maar zij gaan niet specifiek in op de professionaliteit van reclasseringswerkers.

In Canada hebben Dowden en Andrews (2004) onderzoek gedaan naar de effectiviteit van de zogenoemde *Core Correctional Practices*, die in 1980 door Andrews en Kiessling waren geïntroduceerd. Hun belangrijkste conclusie was dat de CCP's onafhankelijke bijdragen leverden aan de effectiviteit van interventies, maar dan alleen bij die interventies die waren ontwikkeld volgens de criteria van 'What Works'. Daarnaast concluderen zij op grond van de resultaten van hun onderzoek dat hoewel de aandacht in de afgelopen jaren terecht gericht is geweest op de aspecten van (gedrags)interventies en de kenmerken van veroordeelden of verdachten, het zeer zeker belangrijk is om ook aandacht te besteden aan de kenmerken van de uitvoerend medewerkers, de professionals.

27 *Is er een relatie tussen effectiviteit en efficiëntie van de reclassering? In andere woorden: heeft het besturingsmodel van de reclassering (outputsturing) invloed op de effectiviteit van haar werk?*

Zoals in paragraaf 2.4.1 is beschreven, heeft de reclassering in de recente geschiedenis veel maatregelen getroffen om haar efficiëntie te verbeteren. Daarnaast waren veel van de aanpassingen in het besturingsmodel van de reclassering ook bedoeld om de efficiëntie van de reclassering te verbeteren (zie paragrafen 2.4.1.1 en 2.4.1.2). Het genoemde model voor outputsturing is de meest ingrijpende wijziging geweest.

Systemen als outputsturing (termen die vaak als synoniem gebruikt worden zijn prestatie- of resultaatfinanciering) kwamen in de jaren tachtig van de vorige eeuw tegelijkertijd in zwang met wat later *New Public Management* (NPM) is gaan heten. Doelen van NPM waren bezuiniging enerzijds en effectievere en efficiëntere overheidsbureaucratieën anderzijds (Van Thiel & Leeuw, 2002). Sinds de invoering van dergelijke financieringsystemen hebben velen aangetoond dat het een gewaagde onderneming is om publieke organisaties op output af te rekenen (zie bijvoorbeeld Bouckaert & Balk, 1991; Van Thiel & Leeuw, 2002; De Bruijn, 2002; Sowa, Coleman Selden & Sandfort, 2004; Bovens & 't Hart, 2005; Johnson-Dias & Maynard-Moody, 2006). Al deze auteurs lieten (en laten) zien dat sturing van publieke organisaties door middel van hun productie (ongeacht hoe die productie gedefinieerd wordt) een aantal ongewenste en zelfs averechtse neveneffecten (door sommigen ook ziekten of perverseiteiten genoemd) oplevert. Een deel van deze effecten wordt ook nog eens versterkt door de mechanismen die uitgebreid zijn beschreven door Lipsky in zijn studie naar *street-level bureaucracies* (1980). Boone constateert in haar onderzoek naar diversifiëring bij de reclassering dat de reclassering naar de maatstaven van Lipsky een zogenoemde *street-level bureaucracy* is. Dit betekent onder andere dat de professionals van de reclassering binnen een bepaald beleidskader een eigen professionele discretionaire

bevoegdheid hebben. Boone (2002) liet zien hoe deze vrijheid kan worden gebruikt en misbruikt, niet alleen om het beleid van de organisatie te bevestigen of te frustreren, maar ook om de regels van outputsturing te 'ontduiken'.

De perverse effecten van outputsturing zijn haast allemaal uitingen van de zogenoemde *performance paradox* (Meyer & Gupta, 1994). Deze paradox houdt in dat wat van een organisatie gemeten wordt (bij de reclassering bijvoorbeeld productie of *output*) onvoldoende of zelfs onjuiste informatie geeft over wat er feitelijk door die organisatie wordt gepresteerd. De reclassering kan bijvoorbeeld 100% van de afgesproken productie leveren, zonder dat zij ook maar één stapje dichterbij haar doel is gekomen. Ook hierover kan meer gezegd worden dan de strekking van dit rapport toelaat. Wat echter duidelijk is, is dat enkele van de bekende neveneffecten ook bij de reclassering zijn opgetreden.²⁴

28 Welke effecten zijn vast te stellen als gevolg van de driedeling van de reclassering. Of, anders gesteld, in hoeverre is deze driedeling efficiënt?

Zoals beschreven in paragraaf 2.2 bestaat de reclassering in Nederland uit drie organisaties. Deze organisaties werken voor een groot deel volgens dezelfde principes. Op sommige punten wijken zij ook van elkaar af. Alle door de subsidiënt (het ministerie van Justitie) opgelegde zaken, bijvoorbeeld het besturingsmodel en het productportfolio, zijn gelijk, zoals ook hun wettelijke taken en de daaruit voortvloeiende activiteiten. Hun visies op de uitvoering van het reclasseringswerk, de doelgroep van de reclassering en de positie van de reclassering in de strafrechtsketen en de maatschappij kunnen echter verschillen. De vraag is of deze verschillen van invloed zijn op de efficiëntie van de reclassering als geheel. Daarnaast ligt het voor de hand dat ook de constructies die zijn ontworpen om de samenwerking tussen de drie organisaties te stroomlijnen, effect hebben op de efficiëntie van de reclassering als geheel. Een van de aanbevelingen die uit het in paragraaf 3.8 genoemde imago-onderzoek kwamen, en wel uit de interviews met de keten- en netwerkpartners, was dat de drie reclasseringsorganisaties beter moeten samenwerken, of anders zouden moeten fuseren.

8.2 De omgeving van de reclassering: ketenpartners

De reclassering werkt natuurlijk niet onafhankelijk van andere organisaties. Zij heeft een plaats en functie in netwerken of domeinen. De belangrijkste daarvan is de zogenoemde strafrechtsketen. Andere, niet-justitiële, netwerken zijn de geestelijke gezondheidszorg en het lokale of regionale bestuur.

²⁴ Zie voor enkele voorbeelden die te maken hebben met de diversifiëring van de doelgroep van de reclassering Boone (2002).

De organisaties in deze netwerken (de keten- of netwerkpartners) werken samen met de reclassering en de reclassering onderhoudt dus relaties met deze netwerken en organisaties. Zowel de netwerken als de organisaties die er deel van uitmaken, beïnvloeden de reclassering en haar activiteiten. Over de (organisatorische) aansluiting tussen de ketenpartners is enig onderzoek gedaan (Inspectie voor de Sanctietoepassing, 2006). En ook het in paragraaf 3.8 genoemde imago-onderzoek bevat hierover informatie. Uit dit onderzoek blijkt dat niet alleen organisatorische en logistieke aansluiting belangrijk is, maar ook de inhoudelijke aansluiting. Onderstaande vragen gaan hierover. De vragen worden slechts kort toegelicht en niet beantwoord.

29 Op grond van welke beleidstheorieën handelen de keten- en netwerkpartners?

Het spreekt voor zich dat ook de partners van de reclassering zich voor hun werk baseren op bepaalde beleidstheorieën. Het is daarbij de vraag of deze beleidstheorieën en aannames van ketenpartners verenigbaar zijn met die van de reclassering, en als dit niet zo is, hoe zij de verschillen tussen de beleidstheorieën (in woord en daad) overbruggen.

30 Zijn er andere dan de hierboven genoemde omgevingsfactoren die effect hebben op de werkzaamheid van de reclassering?

De reclassering is een maatschappelijke organisatie. Dat betekent dat behalve de genoemde netwerken ook de maatschappij in haar geheel van invloed is op (de activiteiten van) de reclassering. Vooral de houding van de maatschappij, zoals die zich uit in de media en publieke opinie, jegens onderwerpen als veiligheid en criminaliteit zal effecten hebben op de functie en positie van de reclassering in de samenleving.

8.3 De doelgroep van de reclassering

Niet alle activiteiten van de reclassering zijn even geschikt voor alle justitiabelen. Sommige justitiabelen of verdachten hebben eigenschappen waarmee de reclassering rekening moet houden. Daarmee worden niet de zogenoemde criminogene factoren bedoeld, maar de meer algemene eigenschappen, die de interventies van de reclassering bevorderen dan wel belemmeren. Kennis over deze factoren is vooral belangrijk in het licht van de voor de reclassering essentiële aanname dat justitiabelen verantwoordelijk zijn voor hun daden en dat zij deze verantwoordelijkheid ook kunnen nemen en dragen. Daarnaast levert kennis over deze factoren wellicht een beter inzicht in het begrip responsiviteit op.

8.3.1 Eigenschappen van justitiabelen en responsiviteit

Het is dus belangrijk om te weten welke factoren van invloed zijn op het verantwoordelijkheidsbesef van justitiabelen en hoe deze factoren beïn-

vloed kunnen worden. Te denken valt aan fysieke, fysiologische, etnische of culturele factoren. Het is bovendien belangrijk om te weten op welke manier met deze factoren rekening gehouden moet worden om de effectiviteit van reclasseringsactiviteiten te waarborgen. Onderstaand volgen enkele onderzoeksvragen over deze en andere hiermee samenhangende kwesties.

31 *Met welke, andere dan criminogene, factoren van justitiabelen (bijvoorbeeld fysieke of fysiologische factoren) moet rekening worden gehouden bij de uitvoering en/of ontwikkeling van reclasseringsactiviteiten?*

In paragraaf 3.7 is al een verhandeling over responsiviteit gegeven. In deze paragraaf wordt ingegaan op enkele biologische determinanten die mogelijk van invloed zijn op responsiviteit.

Moffit (1993) onderscheidt twee soorten delinquenten: persistente delinquenten en adolescentiegebonden delinquenten. Ongeveer 5% van alle delinquenten zijn persistente delinquenten: 'delinquenten die al op zeer jonge leeftijd criminaliteit bedrijven en ermee doorgaan ook nadat zij twintig zijn geworden' (Van Koppen, Van Doorn, Donker & Pakes, 2001). Ondanks dat deze groep gering is, zijn deze delinquenten verantwoordelijk voor zeker 50% van alle criminaliteit, met name de ernstigere vormen (Loeber, Farrington & Waschbusch, 1998; Moffit, 1993).

De andere groep, de adolescentiegebonden delinquenten, bedrijft – het woord zegt het al – voornamelijk criminaliteit tijdens de adolescentie. Behalve dat deze groepen verschillen in de levensfase waarin zij crimineel gedrag vertonen, is er ook een verschil in oorzaak van criminaliteit bij beide groepen. 'Bij de persistente delinquenten vormt een combinatie van biologische, psychologische en sociale factoren de oorsprong en motor van criminaliteit terwijl bij adolescentiegebonden delinquenten voornamelijk sprake is van een sociale factor: onvrede met de onvolwassen status' (Van Koppen, Van Doorn, Donker & Pakes, 2001).

Bij de uitvoering of ontwikkeling van reclasseringsactiviteiten zou rekening gehouden moeten worden met deze twee soorten delinquenten, daar de oorzaken van crimineel gedrag bij de twee groepen delinquenten verschillen.

Daarnaast zijn biologische factoren van invloed op het plegen van criminaliteit. Zo zouden 'antisocialen' chronisch onderprikkeld (*underaroused*) zijn. Dit uit zich door bijvoorbeeld een lage hartslag en huidgeleiding en zeer trage hersengolven (Raine, 2005). Door deze chronische onderprikkeling wordt gezocht naar prikkels in bijvoorbeeld de vorm van crimineel gedrag. Een lage hartslag is een goede biologische aanwijzing van antisociaal en agressief gedrag bij kinderen en volwassenen (Raine, 2005; Van Goozen, Matthys, Cohenkennis, Gispens-de Wied, Wiegant & Vanegeland, 1998). Veel studies hebben ook door middel van hersenscans abnormaliteiten vastgesteld bij criminelen, delinquenten, psychopaten en justitiabelen van geweldsdelicten (Hill & Pond, 1952; Convit, Czobor & Volavka,

1991; Evans & Park, 1997; Pillmann, Rohde, Ullrich, Draba, Sannemuller & Marneros, 1999).

Uit een meta-analyse van Raine (1993) werd een sterk verband gevonden tussen serotonine en antisociaal gedrag, waarbij geldt dat een lager niveau van serotonine geassocieerd is met een toegenomen impulsiviteit. Ook de neurotransmitter serotonine blijkt dus van invloed te zijn op antisociaal/crimineel gedrag. Verder blijkt dat baby's die tijdens de geboorte hebben geleden onder complicaties, een groter risico op gedragsstoornissen, delinquentie en impulsief geweld vertonen in de volwassenheid (Raine, 1993). 'Geboortecomplicaties kunnen bijdragen tot hersenbeschadiging, wat weer een risicofactor is voor antisociaal gedrag' (Raine, 2005).

32 *Gegeven het antwoord op vraag 31, welke eventuele aanpassingen van (de uitvoering van) reclasseringsactiviteiten zijn dan nodig om de responsiviteit van een justitiabele te beïnvloeden?*

Bovenstaande biologische determinanten van misdaad en geweld zijn volgens Raine (2005) vatbaar voor verandering door interventies. Zo zouden geboortecomplicaties in sommige gevallen voorkomen kunnen worden via goede gezondheidszorg. Verder kan hersenbeschadiging onder andere opgelopen worden door voedseltekort en slechte leefgewoonten. De reclassering zou in dit geval preventief kunnen optreden door bijvoorbeeld slechte leefgewoonten en slechte voeding bij delinquenten aan te pakken om zo het risico op hersenbeschadiging op de lange termijn te verkleinen. Ten slotte is uit onderzoek gebleken dat er interventies mogelijk zijn om de fysiologische arousal te verhogen. 'Lichamelijke inspanning, een kwalitatief goede voeding en een gerichte opvoeding en onderwijs vanaf de leeftijd van 3 tot 5 jaar kunnen een toegenomen arousal tot gevolg hebben op de leeftijd van 11 jaar' (Raine, Mellings, Venables & Mednick, 2003; Liu, Raine, Venables & Mednick, 2004). Dit zouden dus oplossingen kunnen zijn om de lage arousal bij 'antisocialen' te doen toenemen. Dit onderzoek is echter gebaseerd op bevindingen bij kinderen. Mogelijk zou het lage arousalniveau van 'antisocialen' ook door andere activiteiten dan criminele activiteiten kunnen toenemen.

8.3.2 *Verantwoordelijkheid*

Een belangrijke peiler voor het beleid van de reclassering is dat, uitzonderingen daargelaten, justitiabelen verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor hun daden. Met andere woorden, dat zij kunnen worden aangesproken op hun gedrag (Friele & Poort, 2001). Het ligt dan voor de hand dat antwoord op onderstaande vragen voor de uitvoering van het reclasseringsbeleid nogal belangrijk is.

33 *In hoeverre zijn justitiabelen in staat om verantwoordelijkheid te nemen voor hun daden? Welke factoren zijn van invloed op het verantwoordelijkheidsbesef van justitiabelen en (in welke mate) kunnen deze factoren beïnvloed worden?*

In hoeverre justitiabelen in staat zijn om verantwoordelijkheid te nemen voor hun daden, is afhankelijk van onder andere hun morele ontwikkeling, maar psychiatrische stoornissen, wilsvrijheid en groepsinvloeden kunnen hier ook een rol bij spelen.

8.3.2.1 Morele ontwikkeling

Er zijn diverse theorieën over morele ontwikkeling. Zo stelt Piaget (1932) dat de morele ontwikkeling in zes stadia verloopt. Echter, volgens Kohlberg (1984), die op de bevindingen van Piaget voortbouwde, verloopt de morele ontwikkeling via een universele hiërarchie in drie stadia: het pre-conventionele, conventionele en postconventionele stadium. Het pre-conventionele stadium is kenmerkend voor kinderen onder de negen jaar. Het kind is niet in staat om in termen van algemeen aanvaarde regels of conventies te denken, maar het eigen gezichtspunt en het eigenbelang staan centraal. 'Iets wordt geacht goed te zijn als het een beloning oplevert, en fout als het tot straf leidt' (Metaal, Jansz & Fischer, 1994). Het tweede stadium, het conventionele stadium, houdt in dat individuen de maatschappelijke regels overgenomen hebben: de morele conventies worden gevolgd, omdat het nu eenmaal zo hoort. De meeste pubers en volwassenen denken in termen van dit stadium (Metaal, Jansz & Fischer, 1994). Ten slotte redeneert een individu van het postconventionele niveau vanuit de universele ethische principes die hij zichzelf eigen heeft gemaakt als zijnde zijn geweten.

In veel theorieën over morele ontwikkeling wordt de overgang van heteronomie naar autonomie als belangrijkste factor beschouwd (Reykowski, 1989). 'Bij een heteronomie oriëntatie komt de morele sturing van buitenaf (beloning, straf, autoriteit) terwijl bij een autonome oriëntatie de sturing van binnenuit komt en er sprake is van zelfsturend moreel gedrag' (Van Koppen, Van Doorn, Donker & Pakes, 2001). Een gebrekkige morele ontwikkeling en delinquent gedrag lijken ook samen te hangen. Zo vonden Basinger, Gibss en Fuller (1995) bij jonge delinquenten bewijs voor een geringe morele ontwikkeling.

8.3.2.2 Psychiatrische stoornissen en het geweten

Het geweten heeft te maken met een besef van goed en fout. Passende bij een stoornis als een antisociale persoonlijkheidsstoornis of psychopathie is een gebrekkige ontwikkeling van de gewetensfuncties (Van Mulbregt & Sierink, 2004). Bij een stoornis zou men zich dus kunnen afvragen of de betreffende persoon door de gebrekkige ontwikkeling van de gewetensfunctie wel geheel verantwoordelijk gesteld kan worden voor zijn gedrag. Echter, een stoornis van het geweten leidt niet zonder meer tot een beperking van de wilsvrijheid, want het menselijk handelen ('wat wij willen') wordt niet door het geweten bepaald, maar door verlangens en behoeften (Van Mulbregt & Sierink, 2004). Zo wordt bij de beoordeling van de toerekeningsvatbaarheid van delinquenten gekeken op welke wijze en in welke

mate de stoornis de wilsvrijheid van de verdachte heeft beperkt (Van Mulbregt & Sierink, 2004).

Of justitiabelen in staat zijn om verantwoordelijkheid te nemen, hangt dus onder andere af van de aanwezigheid van een psychiatrische stoornis en de soort stoornis en in welke mate de stoornis de wilsvrijheid van een justitiabele heeft beperkt.

8.3.2.3 Wilsvrijheid

Onder wilsvrijheid wordt het vermogen verstaan om afwegingen en keuzes te maken (Ronhaar, 2004). De wilsvrijheid van een justitiabele kan ook een rol spelen in het plegen van delicten, waarbij de wilsvrijheid soms dermate ingeperkt kan zijn dat de verdachte het delict niet of in beperkte mate aan te rekenen is. Soms is bij delicten de wilsvrijheid van een verdachte dermate beperkt door een unieke opeenvolging en/of combinatie van factoren dat deze factoren (en daarbij een nieuw delict) zich niet snel opnieuw voor zullen doen (Ronhaar, 2004).

Of de wilsvrijheid van een justitiabele was ingeperkt ten tijde van het delict, kan worden vastgesteld nadat een 'diepgaande analyse van de persoon van de verdacht, zijn leef- en belevingswereld, de ontstaansgeschiedenis daarvan en eventueel de invloed van deze voor de verdachte kenmerkende aspecten op het delict waar hij van verdacht wordt', is gedaan (Ronhaar, 2004).

8.3.2.4 Groepsinvloeden en verantwoordelijkheidsgevoel

Verantwoordelijkheidsbesef kan ook samenhangen met groepsinvloeden. Het deel uitmaken van een groep kan mensen anoniem maken. Zo is er bij deïndividualisatie sprake van het verliezen van de normale zelfbeheersing wanneer mensen zich in een menigte bevinden (Diener, 1980; Postmes & Spears, 1998). Dit kan leiden tot een toename van afwijkend en impulsief gedrag doordat mensen zich minder verantwoordelijk voelen over hun daden (Lea, Spears & De Groot, 2001). Ook verhoogt deïndividualisering de gehoorzaamheid aan de groepsnormen, zodat leden deze boven de eigen normen en die van de samenleving plaatsen (Postmes & Spears, 1998). Dit zou mogelijk betekenen dat mensen wanneer zij in een groep delinquent gedrag vertonen, zich minder verantwoordelijk voelen voor hun eigen daden. Als het vertonen van delinquent gedrag de groepsnorm is, wordt dit door deïndividualisering alleen maar versterkt.

8.3.3 Diversiteit

Sinds justitiabelen van niet-Nederlandse afkomst een substantieel deel van de *caseload* van de reclassering begonnen te vormen (in de jaren zeventig van de vorige eeuw), is culturele diversiteit een belangrijk onderwerp voor de reclassering. De reclassering heeft dagelijks te maken met de culturele diversiteit van haar doelgroep en regelmatig laaien discussies op

over hoe hiermee moet worden omgegaan. Recente maatschappelijke en politieke ontwikkelingen met een culturele (religieuze dan wel etnische) oorsprong hebben opnieuw de noodzaak om dit onderwerp aan te pakken laten zien. Het gaat dan om een antwoord op de volgende vraag:

34 *Met welke etnische of culturele factoren van (groepen) justitiabelen moet de reclassering bij de ontwikkeling en/of uitvoering van haar activiteiten rekening houden om de effectiviteit ervan te waarborgen?*

Reclasseringswerkers worden geconfronteerd met problemen die samenhangen met de culturele achtergrond van de cliënt (Boone, 2003). Zo zijn er taalproblemen of zijn reclasseringsprogramma's zelfs ontoegankelijk voor cliënten die slecht in de Nederlandse samenleving geïntegreerd zijn (Boone, 2002).

Er worden twee invalshoeken onderscheiden die cultuur definiëren (Boone, 2003). In de eerste invalshoek (het culturalistische oogpunt) wordt cultuur gezien als iets dat van generatie op generatie wordt overgedragen en dat homogeen, onveranderbaar en duidelijk vastgesteld is (Vermeulen, 2001). De andere invalshoek betreft de constructivistische benadering, waarbij cultuur wordt gezien als de uitkomst van een proces waarbij mensen zelf betekenis geven aan hun wereld. Vanuit dit oogpunt bezien is cultuur een meer of minder bewuste keuze (Boone, 2003).

Het grote verschil tussen beide invalshoeken is dat in de culturalistische opvatting gedrag wordt verklaard door cultuur, terwijl in de constructivistische opvatting juist cultuur verklaard dient te worden (Boone, 2003). Reclasseringswerkers met een culturalistische opvatting zullen dus het gedrag van cliënten verklaren aan de hand van hun cultuur, terwijl werkers die constructivistisch ingesteld zijn juist cultuur aanwijzen als datgene wat verklaring behoeft.

Naast taalproblemen en andere normen en waarden bij cliënten van diverse etniciteiten moeten reclasseringswerkers er zich ook van bewust zijn dat cliënten soms niet op de hoogte zijn van aspecten van de Nederlandse cultuur (Boone, 2003).

35 *Welke aanpassingen van (de uitvoering van) reclasseringsactiviteiten zijn nodig om met etnische of culturele factoren van (groepen) justitiabelen rekening te kunnen houden?*

Van reclasseringswerkers wordt verwacht dat zij zich aanpassen aan de individuele kenmerken van de cliënten, dus ook aan culturele verschillen (Boone, 2003). Soms zijn culturele verschillen onoverkomelijk en moeilijk om aan te passen. Zo zal niet elke reclasseringswerker de taal van de cliënt spreken als deze geen Nederlands spreekt. Een mogelijke aanpassing om taalproblemen tegen te gaan is het gebruikmaken van tolken.

Ook het aanpassen van het personeelsbestand zou een optie kunnen zijn, waarbij er reclasseringswerkers worden aangenomen van diverse etniciteiten die ook diverse talen spreken, zoals Marokkaans of Turks.

Het lijkt ook van fundamenteel belang om als werker bepaalde gesprekstechnieken te hanteren bij verschillende culturen om zo, ondanks

cultuurverschillen, toch alle informatie van de betreffende cliënt naar boven te kunnen krijgen voor een adequaat hulpaanbod (Boone, 2003). Hier zouden reclasseringswerkers wellicht in geschoold kunnen worden. Werkers met een constructivistische benadering hebben vooral vaardigheden nodig om te kunnen werken met cliënten uit etnische minderheidsgroepen, terwijl reclasseringswerkers met culturalistische opvattingen aangeven dat zij vooral kennis nodig hebben (Boone, 2003). Uit onderzoek van Boone (2003) blijkt ook dat sommige reclasseringswerkers vinden dat kennis van bepaalde culturen tot stigmatisering kan leiden. Te veel kennis van bepaalde culturen werkt dus weer nadelig.

Daarnaast lijkt het ook van belang om cliënten met verschillende etnische achtergronden meer op de hoogte te stellen van de Nederlandse cultuur en dan met name ook van de reclassering, wat voor organisatie de reclassering is. Hier blijkt geen standaardmanier voor te bestaan (Boone, 2003). Wellicht zou deze wel ontworpen kunnen worden om zo meer handvaten te bieden voor reclasseringswerkers in gesprekken met cliënten van diverse etnische afkomst. Ook is het mogelijk dat typisch Nederlandse (westerse) instellingen zoals de reclassering of het algemeen maatschappelijk werk niet altijd even goed bekend zijn bij cliënten met een andere etniciteit dan de Nederlandse.

8.4 Conclusies

De reclassering bestaat niet alleen uit producten en de instrumenten om die producten mee te maken. Wij hebben dus geprobeerd niet alleen kennis te inventariseren over de verschillende aspecten van de vier productgroepen van de reclassering, maar ook over enkele algemene kwesties die het werk van de reclassering (kunnen) beïnvloeden.

Over de persoonlijke en professionele meningen van reclasseringswerkers is nog weinig bekend. In hoeverre zij het geldende beleid van de reclassering ondersteunen en of zij dit uit professionele overtuiging doen of 'omdat het moet', is uit onderzoek niet gebleken. Er is wel enige literatuur te vinden over de professionaliteit van hulpverleners en maatschappelijk werkers in het algemeen, maar of deze van toepassing is op reclasseringswerkers is onduidelijk. Dowden en Andrews (2004) concluderen dat in de afgelopen jaren terecht veel geïnvesteerd is in verbetering van instrumentarium en er veel kennis is ontwikkeld over de kenmerken van veroordeelden of verdachten, maar dat de professionals er bekaaid zijn afgekomen. Over de besturing van publieke organisaties als de reclassering is veel bekend. En uit een eerste inventarisatie van de literatuur en de korte geschiedschrijving in paragraaf 2.4.1 kan geconcludeerd worden dat veel van de bevindingen ook voor de Nederlandse reclassering gelden.

Welke gevolgen de van oudsher bestaande driedeling van de Nederlandse reclassering heeft voor de efficiëntie van de reclassering als geheel, is nog niet onderzocht.

Wij hebben de invloeden van de omgeving van de reclassering (haar netwerk- en ketenpartners en de maatschappij als geheel) op het reclasseringswerk niet uitgebreid onderzocht. Naar ons weten is er op een enkel specifiek aspect van die (wederzijdse) invloeden na echter weinig onderzoek naar gedaan.

Uit de bestaande documenten van de reclassering die zijn geraadpleegd voor het literatuuronderzoek, blijkt niet dat er veel specifieke aandacht wordt geschonken aan de mogelijke invloed van fysieke en fysiologische kenmerken op delictgedrag en recidive. Toch is daarover inmiddels een groot aantal onderzoeken bekend. En daartussen is ook onderzoek dat nuttig kan zijn voor de reclassering. In het bijzonder de kennis over biologische en fysiologische oorzaken van crimineel gedrag en, daarmee samenhangend, de invloed van deze factoren op de responsiviteit zijn van belang.

Uit veel onderzoek blijkt dat etnische en culturele diversiteit een factor is die zeker op sommige onderdelen van het reclasseringswerk van invloed is, al is het alleen al op de praktische gang van zaken. Op de bevindingen van Boone (2002) na, is er weinig Nederlandse kennis over dit onderwerp gevonden.

Ten slotte concluderen wij dat het gezien de grote nadruk die de reclassering legt op de eigen verantwoordelijkheid van veroordeelden, belangrijk is om ook de kennis over morele ontwikkeling, de gewetensvorming en de (beperkingen van) wilsvrijheid bij het reclasseringswerk te betrekken.

Literatuur

- Adviesbureau Van Montfoort, Stichting Reclassering Nederland. (2004). *Handleiding RISc Gebruikersversie*. Utrecht: Stichting Reclassering Nederland.
- Andrews, D.A., & Kiessling, J.J. (1980). Program structure and effective correctional practices: A summary of the CaVIC research. In R.R. Ross & P. Gendreau (Eds.), *Effective correctional treatment*. Toronto, Canada: Butterworth.
- Andrews, D.A., & Friesen, W. (1987). Assessments of anti-criminal plans and the prediction of criminal futures: A research note. *Criminal Justice and Behavior*, 14, 33-37.
- Andrews, D.A. (1989). Criminal recidivism is predictable and can be influenced: using risk assessment to reduce recidivism. *Forum on Corrections Research*, 1, 11-18.
- Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R., Bonta, J., Gendreau, P., & Cullen, F. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369.
- Andrews, D.A., & Bonta, J. (1995). *The Level of Service Inventory - Revised*. Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.
- Andrews, D.A. (1996). Criminal recidivism is predictable and can be influenced: An update. *Forum on Corrections Research*, 8, 42-44.
- Andrews, D.A., & Bonta, J. (1998). *The Psychology of Criminal Conduct*. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.
- Andrews, D.A., Bonta, J., & Wormith, S. (2006). The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment. *Crime and Delinquency*, 52, 7-27.
- Andrews, D.A., & Dowden, G. (2006). Risk Principle of Case Classification in Correctional Treatment: A Meta-Analytic Investigation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50, 88-100.
- Ansbro, M. (2006). What can we learn from serious incidents reports. *Probation Journal*, 53, 57-70.
- Aos, S., Lieb, R., Mayfield, J., Miller, M., Pennucci, A. (2004). *Benefits and costs of prevention and early intervention programs for youth*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- Aronson, E., Wilson, T.D., & Akert, R.M. (2005). *Social psychology*. New Jersey: Pearson Education.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barry, M. (2000). The mentor/monitor debate in criminal justice: 'What Works' for offenders. *British Journal of Social Work*, 30, 575-595.
- Basinger, K.S., Gibss, J.C., & Fuller, D. (1995). Context and the measurement of moral judgement. *International Journal of Behavioral Development*, 18, 537-556.
- Berg, H. van den, & Meijer, B. (1994). *Zakwoordenboek van de psychiatrie*. Arnhem: Koninklijke BPNA.

- Bernfeld, G.A., Farrington, D.P., & Leschied, A.W. (red.). (2001). *Offender rehabilitation in practice. Implementing and evaluating effective programs*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Binsbergen, M.H. van. (2003). *Motivatie voor behandeling. Ontwikkeling van behandelmotivatie in een justitiële instelling*. Apeldoorn: Garant-Uitgevers.
- Bol, M.W. (1995). *Gedragbeïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen. Een literatuurstudie*. Arnhem: Gouda Quint.
- Bonta, J., Law, M., & Hanson, R.K. (1998). The prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 123, 123-142.
- Bonta, J., Wallace-Capreta, S., & Rooney, J. (2000). A quasi-experimental evaluation of an intensive rehabilitation supervision program *Criminal Justice & behaviour*, 27, 312-329.
- Bonta, J. (2001). *Effective programs in Canada*. Paper presented at the congress Effectiviteit van strafrechtelijke interventies te Amsterdam. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Bonta, J. (2002). Recidivepreventie bij delinquenten. Een overzicht van de huidige kennis en een visie op de toekomst. *Justitiële verkenningen*, 28, 20-35.
- Bonta, J., Rugge, T., Scott, T.-L., Bourgon, G., & Yessine, A. (2008). Exploring the black box of community Supervision. *Journal of offender Rehabilitation*, 47, 248-270.
- Boone, M.M. (2000). *Recht voor commuun gestraften. Dogmatisch-juridische aspecten van taakstraffen en penitentiaire programma's*. Gouda/Deventer: Quint.
- Boone, M., & Poort, R. (2002). Wat werkt (niet) in Nederland? De What Works principes toegepast op het programma-aanbod van de Reclassering. *Justitiële Verkenningen*, 28, 48-63.
- Boone, M. (2002). *Leren diversifiëren. Reclassering en culturele diversiteit*. Utrecht: Willem Pompe Instituut.
- Boone, M. (2003). Reclassering. In F. Bovenkerk, M. Komen & Y. Yesilgöz (red.), *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging* (pp. 167-183). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Borsari, B., & Carey, K.B. (2000). Effects of a Brief Motivational Intervention With College Student Drinkers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 728-733.
- Bosker, J. (2006). De bruikbaarheid van RISc voor vrouwelijke justitiabelen. *Proces*, 4, 153-155.
- Bosker, J., & Poort, R. (2006). *De modernisering van toezicht, een nieuw model van zeven varianten*, ongepubliceerde notitie, Utrecht: Reclassering Nederland.
- Bouckaert, G., & Balk, W. (1991) Public productivity measurement: Diseases and cures. *Public productivity and Management review*, 15, 229-235.

- Boutellier, H., Kunneman, H., & Leest, J. (2001). *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*. Amsterdam: SWP.
- Bouwkamp, R. (1999). *Helen door delen. Experiencele Interpersoonlijke Therapie*. Maarssen: Elsevier/de Tijdstroom.
- Bovenkerk, F., Komen, M., & Yesilgöz, Y. (red.) (2003). *Multiculturaliteit in de strafrechtpleging*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Bovens, M.A.P., & Zouridis, S. (2002). Van street-level bureaucratie naar systeem-level bureaucratie, Over ICT, ambtelijke discretie en de democratische rechtsstaat. *Nederlands Juristenblad*, 2, 65-74.
- Bovens, M.A.P., Groothuis, M.M., & Hoogen, R.H. van den. (2003). De digitale trias, Een terugblik. *Nederlands Juristenblad*, 78, 1804-1811.
- Bovens, M., & 't Hart, P. (2005). *Evaluating public accountability*. Paper international Research Colloquium Accountable Governance. Belfast: Queens University.
- Bracken, D. (2003). Skills and Knowledge for Contemporary Probation Practice, *Probation Journal*, 50(2), 101-114.
- Brown, M. (1996). Refining the risk concept: Decision context as a factor mediating the relation between risk and program effectiveness. *Crime & Delinquency*, 42, 435-455.
- Bruijn, H. de. (2002). Outputsturing in publieke organisaties. Over het gebruik van een product- en procesbenadering. *Management & Organisatie*, 3, 5-21.
- Bruinsma, G.J.N. (2001). De differentiële-associatietheorie en sociale leertheorieën. In E. Lissenberg, S. van Ruller & R. van Swaaningen (red.), *Tegen de Regels IV. Een inleiding in de criminologie* (pp. 119-134). Nijmegen: Ars Aequi.
- Burgers, J.S., Grol, R., Zaat, J. (2001). Richtlijnen en protocollen als hulpmiddel bij de verbetering van de zorg. In R. Grol & M. Wensing (red.), *Implementatie: effectieve verandering in de patiëntenzorg* (pp. 105-22). Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.
- Burgess, R.L., & Akers, R.L. (1966). A differential association reinforcement theory of criminal behavior. *Social problems*, 14, 128-147.
- Burnett, R., & McNeill, F. (2005). The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime. *Probation Journal*, 52, 221-242.
- Byrne, J., & Taxman, F. (2006). Crime control strategies and community change – reframing the surveillance vs. Treatment debate. *Federal probation*, 70(1), 3-12.
- Canton, R., & Eadie, T. (2005). From enforcement tot compliance: implications for supervising officers. *Vista*, 9, 152-158.
- Canton, R., & Hancock, D. (2007). *Dictionary of probation and offender management*. Cullompton: Wilan Publishing.
- Clarke, A., Simmonds, R., & Wydall, S. (2004). *Delivering cognitive skills programmes in prison: a qualitative study*. Home Office Research, Development and Statistics Directorate, Home Office Online Report 27/04. London: Home Office.

- Convit, A., Czobor, P., & Volavka, J. (1991). Lateralized abnormality in the EEG of persistently violent psychiatric inpatients. *Biological Psychiatry*, 30, 363-370.
- Davanloo, H. (1980). *Short-term dynamic psychotherapy*. New York: Wiley.
- Deci, E.L. (1971). Effects of externally mediated rewards on intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 18, 105-115.
- Deci, E.L. (1975). *Intrinsic motivation*. New York: Plenum Press.
- Deci, E.L., & Ryan, R.M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.
- Deci, E.L., & Ryan, R.M. (1987). The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 1024-1037.
- Deci, E.L., Koestner, R., & Ryan, R.M. (1999a). A meta-analytic review of Experiments examining the effects of extrinsic rewards. *Psychological Bulletin*, 124, 627-668.
- Deci, E.L., Koestner, R., & Ryan, R.M. (1999b). The undermining effect is a reality after all – extrinsic rewards, task interest, and self-determination. *Psychological Bulletin*, 125, 692-700.
- Diener, E. (1980). De-individuation: the absence of self-awareness and self-regulation in group members. In P.B. Paulus (Ed.), *Psychology of group influence* (pp. 209-242). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2007). *Plan van aanpak Project Vernieuwing Forensische Zorg (VFZ)*. Den Haag: projectbureau Vernieuwing Forensische zorg in strafrechtelijk kader.
- Dishion, T., & Dodge, K. (2005). Peer Contagion in Interventions for Children and Adolescents: Moving Towards an Understanding of the ecology and dynamics of change. *Journal of abnormal child psychology*, 33, 395-400.
- Dodge, K., Dishion, T., & Lansford, J. (2006). Deviant peer Influences in Intervention and public policy for youth. *SRCD, Social Policy Report*, XX(1), 20.
- Dowden, C., Antonowicz, D., & Andrews, D. (2003). The Effectiveness of Relapse Prevention with Offenders: A Meta-Analysis. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47, 516-530.
- Dowden, C., & Andrews, D. (2004). The importance of Staff practice in delivering effective correctional treatment: a meta-analytic review of core correctional practice. *International Journal of offender therapy and comparative criminology*, 48, 203-214.
- Eisenberg, N., Reykowski, J., & Staub, E. (Eds.). (1989). *Social and moral values: Individual and social perspectives*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie. (2005). *Referentiedocument*. Den Haag: Ministerie van Justitie. www.justitie.nl/onderwerpen/criminaliteit/erkenningscommissie/documenten.

- Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie. (2007). *Kwaliteitscriteria*. Den Haag: Ministerie van Justitie. www.justitie.nl/onderwerpen/criminaliteit/erkenningscommissie/kwaliteitscriteria.
- Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie. (2007). *Jaarverslag 2006*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Evans, J.R., & Park, N.S. (1997). Quantitative EEG findings among men convicted of murder. *Journal of Neurotherapy*, 2, 31-39.
- Falshaw, L., Friendship, C., Travers, R. & Nugent, F. (2003). Searching for 'What Works': an evaluation of cognitive skills programmes. Findings 206. London: Home Office.
- Farrall, S., & Bowling, B. (1999). Structuration, human development and desistance from crime. *British Journal of Criminology*, 39, 253-268.
- Farrall, S. (2002). Long-term absences from probation: officers' and probationers' accounts. *The Howard Journal*, 41, 263-278.
- Farrall, S. (2004). Supervision, Motivation and Social Context: What Matters Most When Probationers Desist? In G. Mair (Ed.), *What Matters in Probation?* (pp. 187-209). Cullompton, Devon, UK: Willan Publishing.
- Farrington, D.P. (1999). A criminological research agenda for the next millennium. *International Journal of offender Therapy and Comparative Criminology*, 43, 154-167.
- Farrington, D. (2002). The Maryland Scientific Methods Scale. In L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh & D.L. Layton MacKenzie (Eds.), *Evidence based crime prevention*. Londen: Routledge.
- Farrington, D.P. (2003). Developmental and Life-course criminology: key theoretical and empirical issues – the 2002 Sutherland award address. *Criminology*, 41, 221-255.
- Farrington, D.P., Coid, J.W., Harnett, L., Jolliffe, D., Soteriou, N., Turner, R., & West, D. (2006). *Criminal careers and life success: new findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. Findings 281*. Londen: Home Office.
- Farrington, D.P., Coid, J.W., Harnett, L., Jolliffe, D., Soteriou, N., Turner, R., & West, D. (2006). *Criminal careers up to age 50 and life success up to age 48: new findings from the Cambridge Study in Delinquent Development*. Home Office Research studies 299. Londen: Home Office.
- Farrow, K. (2004). Low risk doesn't mean no risk: the route to effective practice with low risk offenders. *Vista*, 8, 43-47.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Fiselier, J.P.S. (2005). Wat werkt averechts? In A.E. Harteveld, D.H. de Jong & E.F. Stamhuis (red.), *Systeem in ontwikkeling. Liber amicorum G. Knigge* (pp. 117-138). Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005.
- Flay, B.R., Biglan, A., Boruch, R., Gonzalez Castro, F., Gottfredson, D., Kellam, S., Moscicki, E., Schinke, S., Valentine, J., & Ji, P. (2005). Standards of evidence: criteria for efficacy, effectiveness and dissemination. *Prevention Science*, 6, 151-175.

- Friele, H., & Poort, R. (2001). In H. Boutellier, H. Kunneman & J. Leest (red.), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht* (pp. 112-120). Amsterdam: SWP.
- Geen, R.G. (1995). *Human motivation. A social psychological approach*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Gendreau, P., Cullen, F., & Bonta, J. (1994). Intensive rehabilitation supervision: The next generation in community corrections? *Federal Probation, 58*, 72-78.
- Gendreau, P., & Ross, R. (1987). Revivification of rehabilitation, evidence from the 1980s. *Justice Quarterly, 4*, 349-407.
- Gendreau, P. (1996). The principles of effective intervention with offenders. In T. Harland (Ed.), *Choosing correctional options that work. Defining the demand and evaluating the supply*. Thousand Oaks: Sage publications.
- Gestel, B. van, Knaap, L.M. van der, Hendriks, A., Kogel, C.H. de, Nagtegaal, M.H., & Bogaerts, S. (2006). *Toezicht buiten de muren; een systematische review van extramural toezicht op TBS-gestelden en vergelijkbare groepen in het buitenland*. Den Haag: WODC.
- Goozen, S.H.M. van, Matthys, W., Cohenkettens, P.T., Gispen-de Wied, C., Wiegant, V.M., & Vanegeland, H. (1998). Salivary cortisol and cardiovascular activity during stress in oppositional-defiant disorder boys and normal controls. *Biological Psychiatry, 43*, 531-539.
- Gottfredson, M.R., & Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University press.
- Gray, P. (2002). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Grove, W.M., Zald, D.H., Lebow, B.S., Snitz, B.E., & Nelson, C. (2000). Clinical versus mechanical prediction: A metaanalysis. *Psychological Assessment, 12*, 19-30.
- Grubin, D. (1999). Actuarial and clinical assessment of risk in sex offenders. *Journal of Interpersonal Violence, 14*, 331-343.
- Hanson, R.K. (2000). *Risk assessment. ATSA: Association for the Treatment of Sexual Abusers*. Informational package, ATSA.
- Hanson, R.K., & Harris, A.J.R. (2000). Where should we intervene? Dynamic predictors of sexual offense recidivism. *Criminal Justice and Behavior, 27*, 6-35.
- Harackiewicz, J.M. (1979). The effects of reward contingency and performance feedback on intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology, 37*, 1352-1363.
- Harackiewicz, J.M., & Manderlink, G. (1984). A process analysis of the effects of performance-contingent rewards on intrinsic motivation. *Journal of Experimental Social Psychology, 20*, 531-551.
- Harackiewicz, J.M., & Elliot, A.J. (1993). Achievement goals and intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*, 904-915.

- Harper, R., & Hardy, S. (2000). An evaluation of motivational interviewing as a method of intervention with clients in a probation setting. *British Journal of Social Work, 30*, 393-400.
- Harper, G., & Chitty, C. (2005). *The impact of corrections on re-offending: a review of 'what works'*. Londen: Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
- Harris, P. (2006). What Community supervision officers need to know about actuarial risk assessment and clinical judgement. *Federal Probation, 70*, 8-14.
- Harteveld, A.E., Jong, D.H. de, & Stamhuis, E.F. (2005). *Systeem in ontwikkeling. Liber amicorum G. Knigge*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Hearnden, I., & Millie, A. (2003). *Investigating links between probation enforcement and reconviction*. Home Office Online Report 41/03. Londen: Home Office.
- Hearnden, I., & Millie, A. (2004). Does tougher enforcement lead to lower reconviction? *Probation Journal, 51*, 48-58.
- Hedderman, C. (1999). *ACOP Enforcement Survey. Stage 1*. Londen: ACOP.
- Hedderman, C., & Hearnden, I. (2000a). *Improving enforcement—the second ACOP audit*. Londen: ACOP.
- Hedderman, C., & Hearnden, I. (2000b). The missing link: effective enforcement and effective supervision. *Probation Journal, 47*, 126-128.
- Hedderman, C., & Hearnden, I. (2001). *Setting new standards for enforcement: the third ACOP audit*. Londen: ACOP.
- Heinrich, J-P. (1995). *Particuliere reclassering en overheid in Nederland sinds 1823*. Dissertatie Rijksuniversiteit Groningen. Arnhem: Gouda Quint.
- Hersen, M., Eisler, R.M., & Miller, P. (Eds.) (1992). *Progress on behavior modification*. Sycamore: Sycamore Press.
- Hill, D., & Pond, D.A. (1952). Reflections on 100 capital cases submitted for electroencephalography. *Journal of Mental Science, 98*, 23-43.
- Hildebrand, M., Ruiter, C. de, & Beek, D.J. van (2000). *SVR-20: Sexual Violence Risk*. Utrecht: Dr. Henri van der Hoeven Stichting.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hirt, E.R., Melton, J.R., McDonald, H.E., & Harackiewicz, J.M. (1996). Processing goals, task interest, and the mood-performance relationship: A mediational analysis. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*, 245-261.
- HM Inspectorate of probation. (2006). *Working to make amends. An Inspection of the delivery of enhanced community punishment and unpaid work by the National Probation Service*. Londen: Home Office.
- Hollin, C.R. (1999). Treatment Programs for offenders. Meta-analysis, 'What Works', and beyond. *International Journal of Law and Psychiatry, 22*, 361-372.

- Hollin, C.R. (Ed.). (2004). *The essential handbook of offender assessment and treatment*. Londen: John Wiley and Sons Ltd.
- Holt, P. (2000). *Case management: context for supervision. A review of research on models of case management: design implications for effective practice*. Leicester: De Montfort University.
- Home Office. (2001). *Offender Assessment System: User Manual*. Londen: National Probation Service.
- Howard, P., Clark, D., & Garnham, N. (2003). *Evaluation and validation of the Offender Assessment System (OASys)*. Report to HM Prison Service and National Probations. Londen: OASys Central Research Unit.
- Inspectie voor de Sanctietoepassing. (2005). *Uitvoering werkstraffen reclassering*. Den Haag: Inspectie voor de Sanctietoepassing.
- Inspectie voor de sanctietoepassing. (2006a). *Ketenaansluiting Reclassering en Openbaar Ministerie, Inspectierapport*. Den Haag: Inspectie voor de Sanctietoepassing.
- Inspectie voor de Sanctietoepassing. (2006b). *Onderzoek door IGZ, IJZ en ISt naar casus kindermishandeling. Deelrapport reclassering*. Den Haag: inspectie voor de sanctietoepassing.
- Jacobs, M.J.G., Kalmthout, A.M. van, & Bergh, M.Y.W. von. (2006). *Toepassing van bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke vrijheidsstraf en schorsing van de voorlopige hechtenis bij volwassenen* (p. 86). Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies.
- Johnson-Dias, J., & Maynard-Moody, S. (2006). For-profit welfare: Contracts, conflicts, and the performance paradox. *Journal of public administration Research and theory*, 17, 189-211.
- Junger-Tas, J. (2004). Implementatie en evaluatie van preventieprogramma's. *Proces*, 1, 2-9.
- Keijsers, G.P.J. (1999). Motivering: uitzicht op het oplossen van het onoplosbare. In C.P.F. van der Staak, G.P.J. Keijsers & C.A.L. Hoogduin (red.), *Motivering voor gedragsverandering* (pp. 19-41). Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Kelly, G., & Wilkinson, B. (2002). *Effective Practice: A Modular Programme*. Birmingham: University of Birmingham.
- Kempen, P. van. (2006). *Bekendheid en imago van reclassering Nederland. Rapportage van een 1-meting onder ketenpartners, gemeenten en de Nederlandse bevolking in opdracht van Reclassering Nederland*. Vertrouwelijk rapport. Amsterdam: van Kempen onderzoek en advies.
- Kennedy, S.M. (1999). Responsivity. The other classification principle. *Corrections Today*, 61, 48-52.
- Killias, M., Aebi, M., & Ribeaud, D. (2000). Does community service rehabilitate better than short-term imprisonment? Results of a controlled experiment. *The Howard Journal*, 39(1), 40-57.
- Klein Haarhuis, C. van, & Leeuw, F. (2004). De reconstructie van programmatheorieën. Beschikbare methoden en een toepassing op het

- anti-corruptieprogramma van de Wereldbank. *Justitiële verkenningen*, 30, 11-30.
- Knaap, L.M. van der, Nijssen, L.T.J., & Bogaerts, S. (2006). *Geweld verslagen? Een studie naar de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein*. Den Haag: WODC.
- Knaap, L. van der, & Bogaerts, S. (2007). *Criminogene problemen onder justitiabelen die in aanmerking komen voor gedragsinterventies*. Den Haag: WODC.
- Knaap, L. van der, Nijssen, L.T.J., & Bogaerts, S. (2007). *Psychometrische kwaliteiten van de Recidive Inschattingsschalen (RISC); inter-beoordelaarsbetrouwbaarheid, interne consistentie en congruente validiteit*. Den Haag: WODC.
- Koenraadt, F., Mooij, A.W.M., & Mulbregt, J.M.L. van (red.). (2004). *De persoon van de verdachte*. Deventer: Kluwer.
- Kohlberg, L. (1984). *The psychology of moral development. Essays on moral development, Volume II*. San Francisco: Harper & Row.
- Koppen, P.J. van, Doorn, I.C. van, Donker, A.G., & Pakes, F. (2001). Psychologische benaderingen. In E. Lissenberg, S. van Ruller & R. van Swaaningen (red.), *Tegen de regels IV. Een inleiding in de criminologie* (pp. 93-117). Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Kroon, H., & Wolf, J. (2000). Is casemanagement voor psychische stoornissen minder effectief dan Assertive Community Treatment? *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, 55, 56-59.
- Laan, G. van der. (2000). Hulpverlening in de marge; enige werkzame bestanddelen van methodisch handelen, *Sociale Interventie*, 1, 22-34.
- Laan, G. van der. (2007). Professionaliteit en ambachtelijkheid. *Sociale interventie*, 16, 25-34.
- Laan, P.H. van der. (2004). Over straffen, effectiviteit en erkenning. De wetenschappelijke onderbouwing van preventie en strafrechtelijke interventie. *Justitiële verkenningen*, 5, 31-48.
- Landenberger, N., & Lipsey, M. (2005). The positive effect of cognitive-behavioural programs for offenders: a meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of experimental criminology*, 1, 451-476.
- Layton MacKenzie, D., Browning, K., Skrobjan, S., & Smith, D. (1999). The Impact of Probation on the Criminal Activities of Offenders, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36, 423-455.
- Layton MacKenzie, D. (2002). Reducing criminal activities of known offenders and delinquents: crime prevention in the courts and corrections. In L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh & D.L. MacKenzie (Eds.), *Evidence-based crime prevention* (pp. 330-404). Londen: Routledge.
- Layton MacKenzie, D., & De Li, S. (2002). The Impact of formal and informal controls on the criminal activities of probationers. *Journal of research in crime and delinquency*, 39, 243-276.

- Lea, M., Spears, R., & Groot, D. de. (2001). Knowing me, knowing you: anonymity effects on social identity processes within groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 526-537.
- Leeuw, F. (2003). Reconstructing Program Theories: Methods available and problems to be solved. *American Journal of evaluation*, 24(1), 5-20.
- Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering. (2008). *Het prison gate Office. Eindevaluatie van de pilot 2006-2007*. Utrecht: Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering.
- Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering. (2008). *Jaarverslag over het jaar 2007*. Utrecht: Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering.
- Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering. (2008). *Meerjarenbeleidsplan 2008-2011*. Utrecht: Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering.
- Lepper, M.R. (1995). Theory by numbers? Some concerns about meta-analysis as a theoretical tool. *Applied Cognitive Psychology*, 9, 411-422.
- Lepper, M.R., Henderlong, J., & Gingras, I. (1999). Understanding the effects of extrinsic rewards on intrinsic motivation – uses and abuses of meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125, 669-676.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lipton, D.S., Martinson, R., & Wilks, J. (1975). *The Effectiveness of Correctional Treatment: A Survey of Treatment Valuation Studies*. New York: Praeger Press.
- Lissenberg, E., Ruller, S. van, & Swaaningen, R. van (red.). (2001). *Tegen de regels IV. Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Littell, J., & Girvin, H. (2002). Stages of Change: a Critique. *Behaviour Modification*, 26, 223-273.
- Liu, J., Raine, A., Venables, P., & Mednick, S.A. (2004). Malnutrition at age 3 years and externalizing behavior problems at ages 8, 11 and 17 years. *American Journal of Psychiatry*, 161, 2005-2013.
- Lodewijks, H.P.B., Ruiter, C. de, & Doreleijers, Th.A.H. (2003). Risicotaxatie en risicohertering van gewelddadig gedrag bij adolescenten. *Tijdschrift voor Directieve Therapie*, 1, 25-42.
- Loeber, R., & Farrington, D.P. (Ed.). (1998). *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Loeber, R., Farrington, D.P., & Washbush, D.A. (1998). Serious and violent juvenile offenders. In R. Loeber & D.P. Farrington (Eds.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (pp. 13-29). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lösel, F. (2001). Evaluating the effectiveness of correctional programs: Bridging the Gap Between Research and Practice. In A. Leschied, G. Bernfeld & D. Farrington, *Offender Rehabilitation in Practice: Implementing and Evaluating Effective Programs*. Chichester: Wiley.
- Lünnemann, K. (2006). Werkstraffen onder de loep. Faal- en succesfactoren bij werkstraffen van meerderjarigen. *PROCES*, 2, 63-70.

- Lünnemann, K., Beijers, G., & Wentink, M. (2005). *Werkstraffen: succes verzekerd? Succes- en faalfactoren bij werkstraffen van meerderjarigen*. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie.
- Lünnemann, K., & Linse, I. (2006). Werkstraffen; succes verzekerd? *Tijdschrift voor Veiligheid*, 5, 67-69.
- Maguire, M., & Raynor, P. (1997). The Revival of Throughcare, Rethoric and reality in Automatic Conditional release. *The British Journal of Criminology*, 37, 1-14.
- Mair, G. (2004). Introduction: What Works and What Matters. In George Mair (Ed.), *What Matters in Probation?* (pp. 1-11). Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- Mair, G. (red.). (2004). *What Matters in Probation*. Cullompton, Devon: Willan Publishing.
- Malan, D.H. (1979). *Individual Psychotherapy and the Science of Psychodynamics*. Londen: Butterworths.
- Martinson, R. (1974). What Works? Questions and answers about prison reform. *The Public Interest*, 35, 22-54.
- Maruna, S., & LeBel, T.P. (2003). Welcome Home? Examining the 'Reentry Court'. Concept from a Strengths-based Perspective. *The Western Criminology Review*, 4, 91-107.
- Maslow, A.H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
- May, C. (1999). *Explaining reconviction following a community sentence: the role of social factors*. Londen: Home Office.
- May, C., & Wadwell, J. (2001). *Enforcing community penalties: the relationship between enforcement and reconviction*. Londen: Home Office, Findings 155.
- McCulloch, T. (2005). Probation, social context and desistance: retracing the relationship. *Probation Journal*, 52, 8-21.
- McGuire, J. (1995). *What Works: Reducing Reoffending – Guidelines from Research and Practice*. Chichester: Wiley.
- McIvor, G. (1992). *Sentenced to serve. The operation and impact of community service by offenders*. Aldershot: Avebury.
- McNeil, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology and Criminal Justice*, 6, 39-62.
- McSweeney, T., Stevens, A., Hunt, N., & Turnbull, P. (2007). Twisting arms or a helping hand? Assessing the impact of coerced and comparable voluntary drug treatment options. *British Journal of Criminology*, 47, 470-490.
- Menger, A., & Krechtig, L. (2004). *Het delict als maatstaf. Methodiek voor werken in gedwongen kader*. Utrecht: Stichting Reclassering Nederland.
- Melief, W., Flikweert, M. en van Vliet, K. (2004). *Onderzoek naar maatschappelijk werk, Inventariserende studie ten behoeve van een Onderzoeks- en Ontwikkelingsprogramma Kwaliteit Maatschappelijk Werk*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- Merrington, S. (2006). Is more better? The value and potential of intensive community supervision. *Probation Journal*, 53, 347-360.
- Metaal, N., Jansz, J., & Fischer, A. (1994). *Psychologie: de stand van zaken*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Meyer, M.W., & Gupta, V. (1994). The performance paradox. *Research in Organizational Behavior*, 16, 309-369.
- Miller, W.R., & Rollnick, S. (1991). *Motivational interviewing. Preparing people tot change addictive behavior*. New York: Guilford Press.
- Miller, W.R., & Heather, N. (Eds.). (1998). *Treating addictive behaviors*. New York: Plenum Press.
- Ministerie van Justitie (2002). *Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Justitie. (VI) voor het jaar 2003*. Den Haag: Kamerstukken II 2002-2003, 28600 VI, nr. 8.
- Ministerie van Justitie (2004). *De Wet taakstraffen, factsheet*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie. (2006). *Onderzoeksprogrammering reclassering. Naar een meer effectieve sanctietoepassing*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie. (2007a). Brief nr. 5463371/07/DSP aan de Tweede Kamer, Maatregelen Reclassering Nederland naar aanleiding van onderzoek naar reclasseringstoezicht en de beantwoording van Kamervragen van de leden Joldersma (CDA) en Teeven (VVD). Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie. (2007b). Brief nr. 5475331/07 aan de Tweede Kamer, Modernisering reclasseringstoezicht. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie. (2007c). *Nieuwsbericht, Strengere controle reclassering bij risico terugval*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken. (2002). *Naar een veiliger samenleving*. Den Haag: SDU.
- Moffit, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- Mossman, D. (1994). Assessing predictions of violence: Being accurate about accuracy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62, 783-792.
- Muuluvuori, M-L. (2001). Recidivisme among people sentenced to community service in Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2, 72-82.
- Mulbregt, J.M.L. van. (2000). *Het betere werk. Verwachtingen en ervaringen met betrekking tot het strafkarakter van een werkstraf*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Mulbregt, J.M.L. van & Sierink, H.D. (2004). Conclusie en advies. In F. Koenraadt, A.W.M. Mooij & J.M.L. van Mulbrecht (red.), *De persoon van de verdachte* (pp. 117-138). Deventer: Kluwer.

- Munro, E., & Runggay, J. (2000). Role of risk assessment in reducing homicides by people with mental illness. *British Journal of Psychiatry*, 176, 116-120.
- Nauta, O., & Dijk, B. van. (2007). *Adviesfunctie in de strafrechtsketen voor volwassenen*. Offerte. Amsterdam: DSP-groep.
- Nieborg, S., & Weijers, G. (2005). *Effectiviteit van interventies*. Willem Melief seminar. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Nieuwbeerta, P., & Blokland, A. (2006). Voorspellen van criminele carrières is moeilijk. Zeker waar het de verre toekomst betreft. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48, 361-377.
- Nieuwenhuizen, C. van, & Philipse, M. (2002). Risicotaxatie bij zedendelinquenten: een globaal literatuuroverzicht. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 26, 70-78.
- Nijnatten, C. van. (2006). Savanna en de onderzoeksagenda voor het maatschappelijk werk. *Sociale Interventie*, 15, 25-31.
- Paparozzi, M., & Gendreau, P. (2005). An intensive supervision program that worked: service delivery, professional orientation, and organizational supportiveness. *The Prison Journal*, 85, 445-466.
- Partridge, S. (2004). *Examining case management models for community sentences*. Londen: Home Office online report 17/04.
- Paulus, P.B. (Ed.). (1980). *Psychology of group influence*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Pawson, R., & Tilley, N. (1994). What works in evaluation research? *British Journal of Criminology*, 34, 291-306.
- Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic evaluation*. Londen: Sage publications.
- Petersilia, A. (1998). Decade of Experimenting With Intermediate Sanctions: What Have We Learned? *Federal Probation*, 62, 3-10.
- Petticrew, M. (2001). Systematic previews from astronomy to zoology: myths and misconceptions. *British Medical Journal*, 322, 98-101.
- Petticrew, M. (2003). Why certain systematic reviews reach uncertain conclusions. *British Medical Journal*, 326, 756-758.
- Piaget, J. (1932). *The moral judgement of the child*. New York: Hartcourt & Brace.
- Pillmann, F., Rohde, A., Ullrich, S., Draba, S., Sannemuller, U., & Marneros, A. (1999). Violence, criminal behavior, and the EEG: Significance of left hemispheric focal abnormalities. *Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences*, 11, 454-457.
- Plath, D. (2006). Evidence-based practice: current issues and future directions. *Australian Social Work*, 59, 56-72.
- Poort, R. (2002). Aristoteles had gelijk (en Elsschot ook). Over wat werkt. *PROCES, tijdschrift voor berechting en reclassering*, 80, 108-111.
- Poort, R. (2005). Reïntegratie door de reclassering, de verzakelijking voorbij. *PROCES*, 84, 218-225.

- Poort, R., & Bosker, J. (2005). De modernisering van reclasseringstoezicht. Een nieuw systeem. *PROCES*, 84, 175-182.
- Poort, R. (2007). Het reclasseringsbeleid van minister Donner. Ontwikkelingen in de jaren 2002-2006 (en daarvoor). *PROCES*, 86, 90-97.
- Poort, R., & Gennip, S. van. (2007). *Over verantwoordelijkheid. Professionaliteit en regelgeving*. Lezing gehouden op het congres 'Spitsroeden', 13 december 2007.
- Postmes, T., & Spears, R. (1998). Deindividuation and antinormative behavior: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 123, 238-159.
- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (1982). Transtheoretical therapy: Toward a more integrative model of change. *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 19, 276-288.
- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (1984). *The transtheoretical approach. Crossing traditional boundaries of therapy*. Homewood: Dow Jones/Irwin.
- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (1992). Stages of Change in the modification of problem behaviors. In M. Hersen, R.M. Eisler & P.M. Miller (Eds.), *Progress in Behavior Modification* (pp. 184-214). Sycamore, IL: Sycamore Publishing Company.
- Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. (2005). *De tenuitvoerlegging van werkstraffen*. Den Haag: RSJ.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. (2007). *Strafen zorg, een paar apart: Passende interventies bij delictplegers met psychische en psychiatrische problemen*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Raine, A. (1993). *The psychopathology of crime: Criminal behavior as a clinical disorder*. San Diego: Academic Press.
- Raine, A., Mellingen, K., Liu, J., Venables, P., & Mednick, S.A. (2003). Effects of environmental enrichment at ages 3-5 years on schizotypal personality and antisocial behavior at ages 17 and 23 years. *American Journal of Psychiatry*, 160, 1627-1635.
- Raine, A. (2005). De psychofysiologie en neurofysiologie van criminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie*, 47, 142-152.
- Reclassering Nederland. (2005). *Heldere keuzes. Meerjaren beleidsplan*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Reclassering Nederland. (2006). *Reclasseringsbalie en taakspecialisatie. Evaluatie van de pilots Amsterdam en Zwolle/Lelystad*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Reclassering Nederland. (2006). *En dan zijn daar weer die zeven sloten tegelijk. Fact Sheet nazorg*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Reclassering Nederland. (2007). *De reclasseringsbalie. Fact sheet*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Reclassering Nederland. (2007). *Intranetsite reclasseringsgids*. <http://intranet.reclassering.nl/ReclasseringsGids/RN+Organisatie/missie/Missie+en+kernwaarden.htm>.

- Reclassering Nederland. (2007). *Intranetsite reclasseringsgids*. <http://intranet.reclassering.nl/ReclasseringsGids/RN+Organisatie/visie/Visie.htm>.
- Reclassering Nederland. (2007). *Internetsite*. www.reclassering.nl.
- Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering. (2004). *Handboek reclassering*. Utrecht: Stichting Reclassering Nederland.
- Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering, Gevangeniswezen. (2005). *RISc. Handleiding indicatiestelling*. Utrecht: Stichting Reclassering Nederland.
- Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering. (2006). *Nadere uitwerking herijking adviesproducten*. Utrecht: 3RO.
- Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des Heils, Jeugdzorg en Reclassering. (2007). *Redesign toezicht. Plan van aanpak*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Reid, W., Davis Kenaley, B., Colvin, J. (2004). Do some interventionist work better than Others? A Review of comparative social work experiment. *Social Work research*, 28, 71-81.
- Renders, K. (2002). Individuele motivationele cliëntgerichte psychotherapie met drugsgebruikers. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 28, 17-37.
- Rex, S. (1999). Desistance from offending, experiences of probation. *The Howard Journal*, 38, 366-383.
- Rex, S., & Gelsthorpe, L. (2002). The role of community service in reducing reoffending: evaluating pathfinder projects in the UK. *The Howard Journal*, 41, 311-325.
- Rex, S., Gelsthorpe, L., Roberts, C., & Jordan, P. (2003). *An evaluation of community service pathfinder projects. Final report*. Home Office Occasional Paper No. 87, Londen: Home Office.
- Reykowski, J. (1989). Dimensions of development in moral values. In N. Eisenberg, J. Reykowski & E. Staub (Eds.), *Social and Moral Values*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Roberts, C. (1997). Effective sentencing: evidence from research with particular reverence to community sentencing and the work of the probation service. In: *third report of the select committee on home affairs (appendix 30)*. Londen: House of Commons.
- Robinson, G. (2005). What Works in offender management? *The Howard Journal*, 44, 307-318.
- Robinson, G., & Raynor, P. (2006). The future of rehabilitation: What role for the probation service? *Probation Journal*, 53, 334-346.
- Rodriguez, N., & Webb, V. (2007). Probation violations, revocations, and imprisonment: the decisions of probation officers, prosecutors, and judges pre- and post-mandatory drug treatment. *Criminal Justice Policy Review*, 18, 3-16.

- Ronhaar, P.K.J. (2004). Het Psychiatrisch Onderzoek. In F. Koenraadt, A.W.M. Mooij & J.M.L. van Mulbrecht (red.). *De persoon van de verdachte* (pp. 99-116). Deventer: Kluwer.
- Ruiter, C. de. (2000). Voor verbetering vatbaar. *De Psycholoog*, 10, 423-428.
- Ruiter, C. de, & Hildebrand, M. (red.). (2005). *Behandelingsstrategieën bij forensisch-psychiatrisch patiënten*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Ruiter, C. de, & Merckelbach, H. (2006). Beoordelen proefverlof tbs kan veel beter. *Trouw, de verdieping*, 1 november 2006.
- Ruiter, C. de, & Jong, E. de. (2006). *Handleiding Quick Scan*. Utrecht: Reclassering Nederland.
- Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). Intrinsic and extrinsic rewards: Classic definitions and new directions. *Current Educational Psychology*, 25, 54-67.
- Sarre, R. (1999). *Beyond 'What Works'? A 25 year jubilee retrospective of Robert Martinson*. Paper presented at the History of Crime, Policing and Punishment Conference convened by the Australian Institute of Criminology in conjunction with Charles Sturt University and held in Canberra.
- Schreuder Peters, R.P.I.J., Boomkamp, J.W., & Kalsbeek, G. (1997). *Psychologie: de hoofdzaak*. Houten: Educatieve Partners Nederland.
- Senko, C., & Harackiewicz, J.M. (2002). Performance goals: The moderating roles of context and achievement orientation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 38, 603-610.
- Sifneos, P.E. (1972). *Short-term Psychotherapy and Emotional Crisis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sharpe, D. (1997). Of apples and oranges, file drawers and garbage: why validity issues in meta-analysis will not go away. *Clinical Psychology Review*, 17, 881-901.
- Sherman, L.W., Gottfredson, D.C., MacKenzie, D.L., Eck, J., Reuter, P., & Bushway, S.D. (1998). *Preventing crime: What Works, What Doesn't, What's Promising*. A report to the United States Congress, Prepared for the National Institute of Justice. Washington DC: U.S. Office of Justice Programs.
- Sherman, L.W., Farrington, D.P., Welsh, B.C., & MacKenzie, D.L. (Eds.). (2002). *Evidence-based crime prevention*. Londen: Routledge.
- Sitalsing, K. (2006). Advocaten doen reclassering zelf. *Volkskrant*, 22/09.
- Skinner, B.F. (1938). *The behavior of organisms*. New York: Appleton-Centry-Crofts.
- Skinner, B.F. (1953). *Science and human behavior*. New York: Macmillan.
- Sowa, J., Coleman Selden, S., & Sandfort, J. (2004). No longer measurable? A multidimensional integrated model of nonprofit organizational effectiveness. *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, 33, 711-728.
- Stak, C.P.F. van der, Keijsers, G.P.J., & Hoogduin, C.A.L. (red.) (1999). *Motivering voor gedragsverandering*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

- Stichting Verslavingsreclassering GGZ. (2005). *Justitiële Verslavingszorg: een vak apart*. Amersfoort: Stichting Verslavingsreclassering GGZ.
- Stichting Verslavingsreclassering GGZ. (2007). *Wet op de reclassering*. Amersfoort: Stichting Verslavingsreclassering GGZ.
- Strupp, H.H. (1980). Success and failure in time-limited psychotherapy. A systematic comparison of two cases. *Archives of General Psychiatry*, 37, 595-603.
- Strupp, H.H. (1980). Success and failure in time-limited psychotherapy. A systematic comparison of two cases: comparison 2. *Archives of General Psychiatry*, 37, 708-716.
- Strupp, H.H. (1980). Success and failure in time-limited psychotherapy. With special reference to the performance of a lay counselor. *Archives of General Psychiatry*, 37, 831-841.
- Strupp, H.H. (1980). Success and failure in time-limited psychotherapy. Further evidence (comparison 4). *Archives of General Psychiatry*, 37, 947-954.
- Sutherland, E.H. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Taxman, F.S. (2002). Supervision: exploring the dimensions of effectiveness. *Federal Probation*, 66(2), 14-28.
- Taxman, F. (2004). The offender and reentry: supporting active participation in reintegration. *Federal Probation*, 68, 31-35.
- Taxman, F. (2006). Assessment with a flair: offender accountability in supervision plans. *Federal Probation*, 2, 2-7.
- Thiel, S. van, & Leeuw, F. (2002). The performance paradox in the public sector. *Public Performance & Management Review*, 25, 267-281.
- Thorndike, E.L. (1898). Animal intelligence: An experimental study of associative processes in animals. *Psychological Review Monograph Supplements*, 2, 4-160.
- Tielemans, L.I.G., Middendorp, C.H.M., Brook, F., & Jong, C.A.J. de (2007). *Literatuurstudie naar de effectiviteit van Casemanagement bij verslaafde patiënten*. Utrecht: Verslavingszorg Noord Nederland (VNN) en het Nijmegen Institute for Scientist-Practitioners in Addiction (NISPA).
- Tilley, N. (2000). *Realistic Evaluation: An Overview*. Ongepubliceerd artikel, gepresenteerd op de oprichtingsconferentie van de Danish Evaluation Society. www.danskevalueringsselskab.dk/pdf/Nick%20Tilley.pdf.
- Tilley, N. (2002). Introduction: evaluation for crime prevention. *Crime Prevention Studies*, 14, 1-10.
- Tolman, E.C. (1948). Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review*, 55, 189-208.
- Travis, J. (2003). *In thinking about 'What Works', what works best? The M. mead address at the National Conference of the International Community Corrections Association*. Washington DC: The Urban Institute.
- Trotter, C. (2000). Social work education, pro-social orientation and effective probation practice. *Probation Journal*, 47, 256-261.

- Vennard, J., Sugg, D., & Hedderman, C. (1997). *Changing offenders' attitudes and behaviour: what works?* Home Office Research, Development and Statistics Directorate Research Study No. 171. Londen: Home Office.
- Vermeulen, H. (2001). *Culture and Inequality. Immigrant and cultures and social mobility in long term perspective.* Amsterdam: Institute for Migration and Ethnic studies.
- Vogelvang, B.O., Burik, A. van, Knaap, L.M. van der, & Wartna, B.S.J. (2003). *Prevalentie van criminogene factoren bij mannelijke gedetineerden in Nederland.* Den Haag: Adviesbureau Van Montfoort & WODC.
- Wartna, B., Baas, N., & Beenackers, E. (2004). *Beter, anders, en goedkoper. Een literatuurverkenning ten behoeve van het traject Modernisering Sanctietoepassing.* Den Haag: WODC.
- Wartna, B., & Tollenaar, N. (2006a). *Recidive 1997-2003. Ontwikkelingen in het niveau van de strafrechtelijke recidive van jeugdige en volwassen daders.* Den Haag: WODC.
- Wartna, B., & Tollenaar, N. (2006b). *De StatRec-schaal. Inschatting van het recidivegevaar op basis van justitiële documentatie.* Den Haag: WODC.
- Watson, J.B. (1924). *Behaviorism.* Chicago: University of Chicago Press.
- Weerman, F.M. (2001). Controlebenaderingen. In E. Lissenberg, S. van Ruller & R. van Swaaningen (red.), *Tegen de regels IV. Een inleiding in de criminologie* (pp. 135-151). Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Werkgroep gedragsinterventies van het programma Terugdringen Recidive. (2005). *Gedragsinterventies.* Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Wilson, D., Boufard, A.L., & Layton MacKenzie, D. (2005). A quantitative review of structured, group-oriented, cognitive-behavioural programs for offenders. *Criminal Justice and behaviour*, 32, 172-204.
- Woodgate, S. (2003). *A brief introduction to Enhanced Community Punishment.* Londen: Home Office (National Probation Directorate).
- Yperen, T.A. van, Booy, Y., & Veldt, M.C. van der. (2003). *Vraaggerichte hulp, motivatie en effectiviteit jeugdzorg.* Utrecht: NIZW Jeugd.

Bijlage 1

Onderzoeksmethoden en -procedure

Er is getracht om tot een zo volledig mogelijke beantwoording van de vragen te komen door gebruik te maken van zo veel mogelijk én divers mogelijke wetenschappelijke literatuur.

Bij de beantwoording van de vragen is ten eerste een verdeling gemaakt van de diverse vragen tussen de beleidsmedewerker van Reclassering Nederland en de junior onderzoeker van het Willem Pompe Instituut voor strafrechtwetenschappen van de Universiteit van Utrecht. Vervolgens hebben beide medewerkers eerst de betreffende vragen geanalyseerd en hierbij trefwoorden geformuleerd, die bij het zoeken naar literatuur de leidraad vormden. Daarna is naar literatuur gezocht in diverse wetenschappelijke bronnen. Hierbij is onder andere gebruikgemaakt van het digitale materiaal dat via de Universiteitsbibliotheek beschikbaar is door middel van 'Omega'. De zoekmachine van Omega doorzoekt een groot gedeelte van dit digitale materiaal. Omega biedt toegang tot enkele duizenden digitale tijdschriften uit verschillende vakgebieden en biedt toegang tot ruim 16 miljoen digitale ('full-text') artikelen. Deze artikelen zijn afkomstig van de volgende uitgever:

- *Ebsco*: ruim 1500 tijdschriften op alle gebieden van de wetenschap, ook populair wetenschappelijk. De full-text is meestal beschikbaar vanaf 1990.
- *Elsevier Science Direct*: ruim 1600 tijdschriften op verschillende vakgebieden. De full-text is meestal beschikbaar vanaf 1995, van enkele tijdschriften is ook het archiefbestand aanwezig.
- *JStor*: ruim 450 tijdschriften op verschillende vakgebieden, met name alfa- en gamma-tijdschriften. Full-text is aanwezig vanaf de eerste jaargang; de meest recente jaargangen zijn in verband met copyright niet in dit archief opgenomen.
- *SpringerLink*: ruim 1250 tijdschriften (inclusief de tijdschriften van Kluwer Academic).
- *Igitur Archief*: ruim 6000 publicaties van wetenschappers van de Universiteit Utrecht, waaronder de Utrechtse digitale proefschriften.
- *IoP*: 10 belangrijke beta-tijdschriften.
- *ArXiv*: ruim 335.000 publicaties uit het ArXiv archief, vooral op de vakgebieden fysica, wiskunde, computerwetenschappen en kwantitatieve biologie.
- *Karger*: circa 74 vooral medische tijdschriften.
- *Pubmed Central*: circa 305 vooral biomedische tijdschriften.
- *Oxford Journals*: een kleine 200 tijdschriften.
- *Highwire*: ruim 350 tijdschriften, vooral op het gebied van exacte wetenschappen en geneeskunde.

Verder hadden beide medewerkers binnen het digitale materiaal van de Universiteitsbibliotheek toegang tot digitale bestanden. Deze bestanden geven voornamelijk verwijzingen naar literatuur, vooral tijdschriftartikelen. Ook kunnen er naslagwerken, statistische informatie, wetsteksten,

handboeken en verzamelingen teksten op een bepaald vakgebied gevonden worden.

Daarnaast is gebruikgemaakt van publicaties/bestanden die op de volgende websites beschikbaar zijn:

- Engelse Home Office (www.homeoffice.gov.uk/);
- National Probation Service (www.probation.homeoffice.gov.uk);
- Canadian MJ: Research & Statistics Division (www.justice.gc.ca/en/ps/rs/index.html);
- Public safety Canada (www.ps-sp.gc.ca/index-en.asp);
- Correctional Service Canada (www.csc-scc.gc.ca/text/index-eng.shtml);
- US Department of Justice, Office of Justice programs (www.ojp.usdoj.gov/);
- National Institute of Corrections (<http://nicic.org/>);
- The Cochrane Collaboration (www.cochrane.org/index.htm);
- Society for prevention Research (www.preventionresearch.org/commlmon.php);
- Center for Crime and Justice Studies (www.crimeandjustice.org.uk/);
- Center for Problem-oriented Policies (www.popcenter.org);
- The Campbell Collaboration (www.campbellcollaboration.org/CCJG/index.asp);
- Bureau of Justice assistance (www.ojp.usdoj.gov/BJA/evaluation/index.html).

Ook is gebruikgemaakt van boeken uit de Universiteitsbibliotheek Utrecht en boeken uit de bibliotheek van Reclassering Nederland of de onderzoekers zelf. Daarnaast is gebruikgemaakt van enkele openbare, semi-openbare en niet openbare documenten. Zie paragraaf 2.3 van dit rapport voor informatie over deze diverse bronnen.

Nadat beide medewerkers via trefwoorden relevante literatuur gevonden hadden, werd een begin gemaakt met het beantwoorden van de vragen. Hierbij is ook telkens in de literatuurlijsten van de literatuur die al voorhanden was, gekeken of hier nog meer relevante literatuur in genoemd werd die bruikbaar zou kunnen zijn voor de beantwoording van de vragen. Indien dit het geval was, werd getracht deze literatuur ook te verkrijgen.

Bij het beantwoorden van de vragen werden de documenten waarin deze vragen uitgewerkt werden, telkens uitgewisseld tussen beide medewerkers om de stukken van feedback en eventuele aanvullingen te voorzien. Tijdens bijeenkomsten met de Adviescommissie werden de geschreven stukken van de twee medewerkers ook van feedback voorzien door de leden van deze Adviescommissie. Vervolgens zijn al deze losse documenten waarin de diverse vragen beantwoord werden, samengevoegd tot het eindrapport dat u nu in handen hebt.

Bijlage 2

Samenstelling en vergaderingen van de commissie

Voorzitter

Prof. dr. F.L. Leeuw is directeur van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie en tevens hoogleraar recht, openbaar bestuur en sociaalwetenschappelijk onderzoek aan de Universiteit Maastricht.

Secretaris

Mr. W.E. Zandbergen is clustercoördinator reclassering en onderzoekscoördinator van de afdeling sanctie- en reclasseringsbeleid van de Directie Sanctie- en Preventiebeleid van het ministerie van Justitie. Daarnaast is hij universitair docent strafkunde aan de Universiteit van Leiden.

Leden

Mr. dr. M.M. Boone is als universitair hoofddocent en onderzoeker verbonden aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht.

Dr. A. A. van den Hurk is als onderzoekscoördinator werkzaam bij de Dienst Justitiële Inrichtingen van het ministerie van Justitie.

Dr. M.W.J. Koeter is als onderzoeker verbonden aan het Amsterdam Institute for Addiction Research (AIAR) en lid namens de Stichting Verslavingsreclassering GGZ. De heer Koeter heeft in januari 2007 de commissie verlaten wegens werkzaamheden elders.

Prof. dr. P.H. van der Laan is als senior onderzoeker verbonden aan het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en is bijzonder hoogleraar sociaalpedagogische hulpverlening en bijzonder hoogleraar reclassering aan de Universiteit van Amsterdam. Tevens is hij lid van de Erkenningscommissie Gedragsinterventies.

Drs. B. van der Linden was programmaleider van het programma 'Terugdringen Recidive', dat wordt uitgevoerd door de Directie Sanctie- en Preventiebeleid van het ministerie van Justitie, de Dienst Justitiële Inrichtingen en de drie reclasseringsinstellingen. De heer Van der Linden heeft de commissie in september 2007 verlaten wegens aanvaarding van de functie van inspecteur bij de Inspectie voor de Sanctietoepassing.

Mw. drs. A. Slotboom is senior beleidsadviseur bij het Parket Generaal van het Openbaar Ministerie en docent bij de vakgroep strafrecht en criminologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Drs. L. Tigges is adviseur wetenschappelijke en buitenlandse betrekkingen van het landelijk kantoor van Reclassering Nederland.

Dr. F. Tulder is werkzaam bij de Raad voor de Rechtspraak.

Dr. J.A. van Vliet is beleidsadviseur bij Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering en tevens als programmaleider verbonden aan het lectoraat Werken in Justitieel Kader bij de Hogeschool Utrecht.

Onderzoekers

Drs. R. Poort is beleidsmedewerker bij Reclassering Nederland en lid van de Erkenningscommissie Gedragsinterventies.

Drs. K. Eppink was ten tijde van het onderzoek junioronderzoeker bij het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht. Momenteel werkt zij als psycholoog in de Forensische Psychiatrische kliniek en Polikliniek van het AMC de Meren.

De commissie is in de periode tussen 16 mei 2006 en 20 mei 2008 tien maal bijeengekomen. Tussen de bijeenkomsten door zijn diverse concepten van (delen) van het onderzoeksrapport via de e-mail uitgewisseld tussen de voorzitter, de secretaris, de commissieleden en de onderzoekers.

Bijlage 3

Onderzoeksvragen

De reclassering

- 1 Worden de geldende beleidstheorieën en -aannames op de juiste manier toegepast?
- 2 Welke andere beleidsaannames en -theorieën bestaan er die in de uitvoeringspraktijk door professionals worden gebruikt, naast de beleidsaannames en -theorieën die de reclassering gebruikt?
- 3 In hoeverre komen de theorieën en aannames van de medewerkers en die van de organisatie met elkaar overeen?
- 4 Welke persoonlijke programmatheorieën van medewerkers komen het meest voor?
- 5 Als reclasseringswerkers er persoonlijke beleidsaannames en -theorieën op na houden, om welke reden doen zij dat dan?
- 6 Zijn er wetmatigheden in deze houding te vinden en zo ja, welke effecten hebben deze wetmatigheden op de beoogde effecten van reclasseringsbemoedienis?
- 7 Hoe verhouden zich de proximale doelen van interventies (de programmadoelen) tot het uiteindelijke distale doel van de reclassering (recidivevermindering)?
- 8 Als interventies effectief zijn, in welke mate is dit effect van invloed op het geheel waar zij deel van uitmaken (bijvoorbeeld een traject of een gecombineerd aanbod van interventies)?
- 9 Als interventies effectief zijn, in welke mate is dit dan ook van invloed op de recidive van de daders op wie de interventie is gepleegd?
- 10 Is dit effect dan toe te schrijven aan de interventie zelf, of aan het geheel waarvan de interventie een onderdeel is?
- 11 Is er een relatie tussen effectiviteit en efficiëntie van de reclassering?
- 12 Zo ja, in hoeverre is deze relatie afhankelijk van de instrumenten waarmee de activiteiten van de reclassering worden uitgevoerd, van de omstandigheden waaronder ze worden uitgevoerd, en van het proces waarin zij plaatsvinden?
- 13 Aan welke organisatorische voorwaarden moet worden voldaan wanneer er een relatie is tussen effectiviteit en efficiëntie van de reclassering en welke instrumenten moeten dan worden ingezet om de effectiviteit van het reclasseringswerk te optimaliseren?
- 14 Heeft het besturingsmodel van de reclassering (outputsturing) invloed op de effectiviteit van haar werk?
- 15 Is het uitgangspunt dat de reclassering afzonderlijke producten produceert van invloed op haar effectiviteit?
- 16 Zijn de instrumenten die bedoeld waren voor uitvoering en ondersteuning daarvan van invloed op haar effectiviteit?
- 17 Welke andere gevolgen van het besturingsmodel van de reclassering zijn bekend?

- 18 Wat is bekend over de invloed (qua aard en omvang) die deze gevolgen hebben op de effectiviteit van de reclassering (zowel distaal als proximaal)?
- 19 Waaruit bestaat de professionaliteit van reclasseringsmedewerkers? Meer bepaald, welke eigenschappen, vaardigheden en competenties moeten professionals hebben om het reclasseringswerk optimaal uit te voeren?

De omgeving van de reclassering

- 20 Op grond van welke beleidstheorieën en -aannames handelen de strafrechtsketenpartners (OM, ZM, DJI)?
- 21 Zijn deze beleidstheorieën en -aannames van ketenpartners verenigbaar met die van de reclassering?
- 22 Hoe handelt de reclassering als dat niet zo is?
- 23 Doen de ketenpartners van de reclassering veronderstellingen omtrent de beleidstheorieën en -aannames van de reclassering?
- 24 Komen deze overeen met de beleidstheorieën en -aannames die de reclassering zelf heeft?
- 25 Zijn de eventuele veronderstellingen van ketenpartners van invloed op het werk van de reclassering? En zo ja, wat is dan de aard en omvang hiervan?
- 26 Doen medewerkers van de reclassering veronderstellingen omtrent de beleidstheorieën en -aannames van ketenpartners?
- 27 Zo ja, komen deze overeen met de beleidstheorieën en -aannames die de ketenpartners zelf hebben?
- 28 Zijn de eventuele veronderstellingen van reclasseringswerkers dan van invloed op het werk van de reclassering? En zo ja, wat is dan de aard en omvang hiervan?
- 29 Zijn er andere dan de hierboven genoemde omgevingsfactoren die effect hebben op de werkzaamheid van de reclassering?
- 30 Zijn er gevolgen vast te stellen van het beleid voor nazorg in het algemeen en de gewijzigde rol van de reclassering bij de uitvoering van nazorg?
- 31 Welke rol zouden vrijwilligers kunnen spelen bij de uitvoering van reclasseringswerk, en wat is er bekend over de invloed die zij daardoor op de effectiviteit van dat werk kunnen hebben?
- 32 Welke redenen hebben externe taakstrafprojecten om plaatsen beschikbaar te stellen voor tot werkstraffen veroordeelden?
- 33 Welke invloed heeft de maatschappij in het algemeen op de effectiviteit van reclasseringswerkzaamheden, bijvoorbeeld door haar houding jegens ex-justitiabelen?

Over daders

- 34 Met welke, andere dan criminogene, factoren van daders (bijvoorbeeld fysieke of fysiologische factoren) moet rekening worden gehouden bij de uitvoering en/of ontwikkeling van reclasseringsactiviteiten?
- 35 Gegeven het antwoord op vraag 34, welke eventuele aanpassingen van (de uitvoering van) reclasseringsactiviteiten zijn dan nodig om de responsiviteit van een dader te beïnvloeden?
- 36 In hoeverre zijn daders in staat om verantwoordelijkheid te nemen voor hun daden?
- 37 Welke factoren zijn van invloed op het verantwoordelijkheidsbesef van daders en (in welke mate) kunnen deze factoren beïnvloed worden?
- 38 Met welke etnische of culturele factoren van (groepen) daders moet de reclassering bij de ontwikkeling en/of uitvoering van haar activiteiten rekening houden om de effectiviteit ervan te waarborgen?
- 39 Welke aanpassingen van (de uitvoering van) reclasseringsactiviteiten zijn nodig om met etnische of culturele factoren van (groepen) daders rekening te kunnen houden?
- 40 Kan externe motivatie veranderd worden in interne motivatie?
- 41 Kan de motivatie van een dader voor gedragsverandering vergroot worden, en zo ja, hoe?

Specifieke vragen; over de producten

Diagnose

- 42 Wat houdt een risicotaxatie in?
- 43 Wat wordt onder diagnose verstaan?
- 44 Kan aan de hand van iemands recidive-/gevaarsrisico worden bepaald of een interventie nodig is?
- 45 Is het mogelijk om door diagnose iemands recidive- en gevaarsrisico vast te stellen?
- 46 Is er een relatie tussen gevonden risiconiveaus en noodzakelijk in te zetten interventies en zijn er niveaus waar interventies geen zin hebben of niet noodzakelijk zijn?
- 47 Kunnen criminogene factoren vastgesteld worden en zit er verschil in de mate van invloed van criminogene factoren?
- 48 Is iemands responsiviteit een essentiële factor voor effectieve beïnvloeding?
- 49 Is door diagnose (de aard van) iemands responsiviteit vast te stellen?
- 50 Leidt een diagnose tot een adequaat aanbod van interventies voor de dader in het kader van zijn straf (wat ook kan inhouden dat hij geen aanbod krijgt)?

- 51 Leidt een diagnose tot adequate informatie voor een advies van de reclassering aan een opdrachtgever?
- 52 Leidt het advies van de reclassering tot een adequate justitiële beslissing?

Gedragstrainingen

- 53 Kunnen de dynamische criminogene factoren die bijdragen aan het crimineel gedrag van een dader door de aanpak met een gedragstraining weggenomen worden, of kan de invloed ervan verkleind worden?
- 54 Is de effectiviteit van een gedragstraining afhankelijk van de afstemming van de gedragstraining op de responsiviteit van een dader en zo ja, wat is de aard van die afhankelijkheid? Anders gezegd, is het zo dat hoe beter de afstemming van de gedragstraining op iemands responsiviteit is, hoe groter het effect van de gedragstraining is?

Toezicht

- 55 Welke condities zijn noodzakelijk voor optimale uitvoering van toezicht?
interne organisatorische/logistieke op uitvoeringsniveau;
externe organisatorische/logistieke op tactisch niveau;
beleidsmatige op strategisch niveau.
- 56 Is toezicht geschikt om gedrag te veranderen?
- 57 Leidt controle van het doen en laten van een dader (om vast te stellen dat hij gestelde voorwaarden naleeft) ertoe dat hij zich aan deze voorwaarden houdt?
- 58 Is de dreiging met grotere vrijheidsbeperking of vrijheidsbeneming in geval van overtreding van de voorwaarden een externe motivatie voor de dader om zich te houden aan de voorwaarden?
- 59 Is deze stok achter de deur noodzakelijk voor een optimale effectiviteit (output) van toezicht?
- 60 Heeft controle van een dader tot gevolg dat overtredingen van de voorwaarden worden gesignaleerd en zo ja, kan worden vastgesteld welke vorm en intensiteit van controle voldoende is bij welke risico's voor overtreding van voorwaarden en/of recidive?
- 61 Verhoogt begeleiding van de dader hem bij de naleving van voorwaarden, waardoor de kans van slagen van het toezicht wordt vergroot?
- 62 Vergemakkelijkt begeleiding van een dader voor hem de toegang tot maatschappelijke instanties?
- 63 Ondersteunt begeleiding een dader bij de opbouw en het onderhouden van netwerken, waardoor sociale isolatie wordt voorkomen?
- 64 Is casemanagement een goede werkwijze om ervoor te zorgen dat toezicht een integraal en continu geheel is, waardoor mislukking door uitval (en terugval) van de dader voorkomen wordt? En zo ja, welke vorm van casemanagement is het meest effectief?

Sancties

- 65 Heeft de werkstraf door de dreiging met gevangenisstraf bij mislukking een speciaal preventief effect?
- 66 Heeft begeleiding van de dader bij de uitvoering van de straf en naleving van de afspraken die hieraan verbonden zijn een gunstig effect, waardoor de kans van slagen van de straf wordt vergroot? Anders gesteld, wordt het recidive verminderend vermogen van een straf verhoogd als de straf vergezeld gaat van begeleiding?
- 67 Voorkomt de uitvoering van een straf in de gemeenschap detentieschade?
- 68 Verhoogt het uitblijven van detentieschade bij een straf in de gemeenschap het recidive verminderend effect van de straf?
- 69 Is er gevaar voor besmettingsgevaar bij groepswerkstraffen? Anders gesteld, wordt de specifiek preventieve werking van werkstraffen beïnvloed door de uitvoering ervan in groepen?
- 70 Moet/kan er een werkstraf aan hoog risicogroepen gegeven worden?
- 71 Is er een relatie tussen de responsiviteit van de dader en de effectiviteit van een werkstraf en zo ja, wat is de aard van deze relatie?

